

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLÂM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

SİDDİK KORKMAZ'IN MEZHEPLER TARİHÇİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İslâm COŞKUN

DANIŞMAN
Prof. Dr. Doğan KAPLAN

KONYA-2024

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	İslâm COŞKUN		
	Numarası	22810601123		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslâm Bilimleri / İslâm Mezhepleri Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	SİDDİK KORKMAZ'IN MEZHEPLER TARİHÇİLİĞİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

İslâm COŞKUN

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	İslâm COŞKUN		
	Numarası	22810601123		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslâm Bilimleri / İslâm Mezhepleri Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Doğan KAPLAN		
Tezin Adı	SİDDİK KORKMAZ'IN MEZHEPLER TARİHÇİLİĞİ			

1970-2022 yıllarında yaşamış Sıddık Korkmaz, telif etmiş olduğu eserlerle, yaptığı ilmi çalışmalarla İslâm Mezhepleri Tarihi alanına katkıda bulunmuş bir ilim adamıdır. Mezhepler Tarihi disiplininin gelişmesine verdiği destekle katkıda bulunmuş ve özellikle çalışmaları İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik, Şîâ, Alevîlik-Bektâşîlik ve Selefilik alanlarına yoğunlaşmıştır. Bu çalışma, Sıddık Korkmaz'ın İslâm mezhepleri tarihçiliğine katkılarını, akademik çalışmalarını ve metodolojisini incelemektedir. Korkmaz'ın mezhepler tarihine dair yazdığı eserler, bu alandaki temel yaklaşımları ve çalışmaları detaylı bir şekilde ele alınarak analiz edilmiştir. Tez, Korkmaz'ın kullandığı tarihsel ve sosyolojik yöntemleri değerlendirerek, mezheplerin ortaya çıkış nedenleri, gelişimleri ve tarihsel süreçteki etkilerini nasıl ele aldığını tartışmaktadır. Aynı zamanda, Korkmaz'ın İslâm mezhepleri tarihine getirdiği yenilikçi bakış açısı ve bu alandaki diğer tarihçilerle olan ilişkisi de vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, Korkmaz'ın eserlere yaklaşımı, özgünlüğü ve metodolojik katkıları ortaya konulmuş; İslâm Mezhepleri Tarihi disiplini üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Tez, Korkmaz'ın tarih yazıcılığının, İslâm'ın farklı mezhepleri arasındaki dinamiklerin anlaşılmasına yönelik önemli bir kaynak olduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Sıddık Korkmaz, İslâm Mezhepleri Tarihi, Maturidilik, İbn Sebe, Tarih Yazıcılığı.

ABSTRACT

Author's Surname Student Number Department Study Programme Supervisor Title of the Thesis/Dissertati on	Name and	İslâm COŞKUN		
	Student Number	22810601123		
	Department	Basic Islamic Sciences / History Of Islamic Sects		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Doğan KAPLAN		
Title of the Thesis/Dissertati on	SİDDİK KORKMAZ'S HISTORIOGRAPY OF ISLAMIC SECTS			

Sıddık Korkmaz, who lived from 1970 to 2022, was a scholar who made significant contributions to the field of Islamic Sectarian History through his authored works and academic studies. He supported the development of the discipline of Sectarian History and focused his studies primarily on topics such as Imam Māturīdī and Māturīdīsm, Shia, Alevīsm-Bektashism, and Salafism. This study examines Korkmaz's contributions to the historiography of Islamic sects, his academic works, and his methodology. The thesis provides a detailed analysis of Korkmaz's writings on the history of sects, exploring the fundamental approaches and studies in this field. It discusses how Korkmaz employed historical and sociological methods to address the reasons for the emergence of sects, their development, and their impact throughout history. Furthermore, the thesis highlights Korkmaz's innovative perspective on Islamic sectarian history and his connections with other historians in the field. In this context, it reveals Korkmaz's approach to his works, his originality, and his methodological contributions, examining his influence on the discipline of Islamic Sectarian History. The thesis emphasizes that Korkmaz's historiography serves as an essential resource for understanding the dynamics between different sects within Islam.

Keywords: Sıddık Korkmaz, History of Islamic Sects, Maturidism, Ibn Saba, Historiography

İçindekiler

KISALTMALAR	iii
ÖNSÖZ	i
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Kapsamı	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
3. Araştırmanın Yöntemi	2
4. Sıddık Korkmaz'ın Akademik Hayatı	4
5. Sıddık Korkmaz'ın Eserleri	5
5.1. Kitapları	5
5.2. Bölüm Yazarı Olduğu ve Editörlüğünü Yaptığı Çalışmaları	18
5.3. Makale ve Bildirileri	20
BİRİNCİ BÖLÜM	24
KORKMAZ'IN ARAŞTIRMA KONUSU OLAN MEZHEPLER	24
1. Şîâ	24
1.1 Zeydîyye	26
1.2. İsmâîliyye	27
1.3. İmâmiyye	28
2. Ehl-i Sünnet	30
3.1. Mâtürîdîlik	31
3.2. Eş'arîlik	33
3.3. Selefilik	35
3. Vehhabilik	36
4. Kâdiyânîlik-Ahmedilik	37
5. Alevîlik-Bektâşîlik	40
İKİNCİ BÖLÜM	42
SİDDİK KORKMAZ'IN MEZHEPLER TARİHÇİLİĞİ VE GÖRÜŞLERİ	42
1. Din ve Mezhep	42
2. Mezhep Anlayışı	43
3. Mezhepçilik Anlayışının Kaynakları	45
3.1 Teoloji ve Bencillik	45

3.2 Siyaset ve Cemaatçilik	46
3.3 Kùltür ve Egemenlik	46
4. Mezhepçilik Anlayışından Kaynaklanan Sorunlar	47
5. Mezhepçilik Anlayışının Tezahürleri	48
5.1 Hakikat Tekelciliği veya İçselleştirme	48
5.2 İstismar veya Ötekileştirme	49
5.3 Görmezden Gelme veya Dışlama	50
6. Alevîlik-Bektâşîliğin Güncel Sorunları	50
6.1 Alevîlik ve Bektâşîliğin Dini Statüsü	50
6.2 Diyanet ve Din Hizmetleri Meselesi	52
6.3 Zorunlu Din Eğitimi Meselesi	53
6.4 Yazılı Kaynaklar Sorunu	54
SONUÇ	56
KAYNAKÇA	58
EKLER	61

KISALTMALAR

AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bkz./bkz	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
NÜİFD	: Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
der.	: Derleyen
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Dn.	: Dipnot
Ed.	: Editör
GÜÇİD	:Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi
Haz.	: Hazırlayan
krş.	: Karşılaştırmız
ö.	: Ölüm tarihi
S	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa aralığı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
v.dğr.	: Ve diğerleri
vd.	: Ve devamı
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

İslâm Mezhepleri Tarihi, İslâm dünyasının tarihsel gelişimini anlamada önemli bir yere sahiptir. Farklı mezheplerin doğuşu, bu mezheplerin düşünce yapıları ve tarihsel süreçlerde üstlendikleri roller, mezhepler tarihçiliği alanında yapılan çalışmalarla daha iyi anlaşılabilir. Bu bağlamda hazırlanan bu tez, Sıddık Korkmaz'ın mezhepler tarihi alanındaki katkılarını, yaklaşımını ve ele aldığı meseleleri irdelemeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmayı hazırlarken, farklı kaynakları inceleme ve Sıddık Korkmaz'ın çalışmalarını derinlemesine analiz etme fırsatı buldum. Mezhepler Tarihi alanında yazdığı eserler, eleştirel yaklaşımı ve özgün yorumları, bu çalışmanın temelini oluşturan unsurlar oldu.

Sıddık Korkmaz, Mezhepler Tarihi ilmînin gelişmesine verdiği eserle katkıda bulunmuş; İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik, Alevîlik-Bektâşîlik, Selefilik, Abdullah bin Sebe meselesi gibi alanlara yoğunlaşmıştır. Biz de çalışmamızda bu konulardaki görüşlerini ele alıp mezheplerle ilgili görüşlerini inceledik. Sıddık Korkmaz'ın Mezhepler Tarihi'ne bakış açısını ortaya koyma anlamında farklı türde eserlerini analiz ederek tespitlerde bulunduk.

Giriş bölümünde araştırmanın önemi, amacı, kapsamı, kaynakları ile ilgili hususlara yer verilmiştir. Birinci bölümde Sıddık Korkmaz'ın hayatı ve eserleri ana hatlarıyla ele alınmıştır. İkinci bölümde İtikadi Mezhepler hakkında genel bilgiler verilerek İtikadi Mezheplere bakışına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde Sıddık Korkmaz'ın Mezhepler Tarihçiliği hususu işlenmiştir. Bu bağlamda mezheplerle ilgili ortaya koyduğu fikirler araştırılmıştır. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme ile çalışma tamamlanmıştır.

Yüksek lisans sürecinde İslâm Mezhepleri Tarihi alanını seçmemde büyük etkisi olan Merhum Prof. Dr. Sıddık Korkmaz hocamı rahmetle anarken bu süreçte daima yanımda olarak bana destek olan aileme ve diğer dostlarıma da en kalbi duygularıyla şükran ve teşekkürlerimi arz ediyorum.

Tezin hazırlanması sürecinde, değerli danışman hocam Prof. Dr. Doğan Kaplan'a, bana yol gösterdiği ve her aşamada destek olduğu için en içten teşekkürlerimi sunarım. Yine tezimi okuyup kıymetli değerlendirmelerde bulunan

Prof. Dr. Hüseyin Aydın ve Doç. Dr. Ali Çoban hocalarıma da ayrı ayrı teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte bana manevi destek veren aileme ve arkadaşlarıma şükranlarımı sunuyorum. Onların desteği olmadan bu çalışmayı tamamlamak oldukça zor olurdu.

Bu tez, mezhepler tarihçiliği alanında yapılan çalışmalara katkıda bulunmayı amaçlarken, aynı zamanda yeni araştırmalara kapı aralayacak nitelikte olmasını ümit ediyorum. Tezimle ilgili her türlü eksiklik ve hata bana aittir. Bu eksikliklerin giderilmesi ve alanın daha ileriye taşınması, şüphesiz ki yeni çalışmalarla mümkün olacaktır.

İslâm COŞKUN
Konya - 2024

GİRİŞ

İslâm Mezhepleri Tarihi, İslâm düşüncesinin ve kültürel mirasının anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Bu alan, sadece dini düşüncenin şekillendiği süreci incelemekle kalmaz, aynı zamanda İslâm Dünyasında meydana gelen sosyal, siyasal ve kültürel değişimlerin bir yansıması olarak da ele alınır. Bu çerçevede, İslâm Mezheplerinin tarihsel gelişim süreçlerini inceleyen çalışmalar, İslâm Medeniyetinin köklü yapısını ve çok yönlü karakterini anlamada kritik bir rol oynar.

Sıddık Korkmaz, bu alandaki çalışmalarıyla tanınmış bir tarihçidir ve mezhepler tarihi üzerine yaptığı özgün katkılarla dikkat çeker. Onun çalışmaları, mezheplerin tarihsel, doktrinel ve sosyolojik boyutlarını bir araya getiren derin bir analiz sunmaktadır. Bu tez çalışması, Sıddık Korkmaz'ın İslâm Mezhepleri Tarihçiliğine getirdiği katkıları ele almakta ve onun bu alandaki metodolojisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.¹

Araştırmanın bu kısmında, öncelikle çalışmanın konusu ve kapsamı detaylandırılacak, ardından araştırmanın amacı ve önemi açıklanacaktır. Sıddık Korkmaz'ın İslâm mezhepleri tarihine getirdiği bakış açısı ve bu alandaki çalışmaları hem teorik hem de pratik boyutlarıyla ele alınarak, mezhepler tarihine dair akademik tartışmalara yeni bir perspektif kazandırmayı hedeflemektedir.

1. Araştırmanın Kapsamı

İslâm Mezhepleri Tarihi alanında katkıları olan şahıslar, daha önce birçok çalışmaya konu edilmıştır. Zamanına iz bırakmış kişilerle ilgili çalışmalar; İslâm Mezhepler Tarihçiliği, Mezhep görüşleri, Mezheplere bakışı gibi isimlerle ortaya konulmuş çalışmalardır.

Biz bu araştırmamızda Sıddık Korkmaz'ın İslâm Mezhepleri Tarihi alanında ortaya koymuş olduğu eserleri; çevirisini yaptığı kitaplar, makale, söyleşi, bildiri ,dergi yayımları,katıldığı sempozyum, konferans ve kongrelerdeki tebliğleri ile müzakereleri araştırmamızın ana çerçevesini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, Sıddık Korkmaz'ın İslâm mezhepler tarihçiliğine yaptığı katkılar ele alınmıştır. Araştırma, Korkmaz'ın eserleri ve makaleleri ışığında, onun mezhepler tarihine bakış açısını, metodolojisini ve mezhepler arası ilişkiler konusundaki yorumlarını kapsamaktadır. Tez, öncelikle Korkmaz'ın mezhepler tarihine dair kaleme aldığı temel eserlerin incelenmesiyle başlamış, ardından bu eserlerin İslâm dünyasında ve akademik

---

¹ Korkmaz'ın akademik ve entelektüel yönüne tanıklık için bkz. Mehmet Evkuran, "Bitmeyen Bir Yolculuk Olarak Dostluk Üzerine -Sıddık Korkmaz ile Dostluğumuzun Tükenmez Anısına-".*Mizânü'l-Hak: İslâmi İlimler Dergisi* 15 (Aralık 2022), 647-659.

camia da nasıl yankı bulduğu analiz edilmîştir. Ayrıca alışmada, Korkmaz'ın klasik mezheplerle birlikte modern dđnem İslâmî hareketlere yaklaşımı da mercek altına alınmıştır.

Araştırmanın kapsamında, sadece Korkmaz'ın dűřünsel arka planı ve katkıları değil, aynı zamanda onun mezhepler tarihine getirdiği yenilikçi perspektifler de değerlendirilmîş, bu perspektiflerin diğer akademik çalışmalarla kıyaslaması yapılmıştır. Bu bağlamda, Korkmaz'ın literatűre kazandırdığı dđzgűn yaklaşım ve ele aldığı konuların akademik bir tartışmaya açılması, tezin ana hedeflerinden biri olmuştur.

2. Araştırmanın Amacı ve nemi

Sıddık Korkmaz, telif etmiş olduğu eserlerle, yaptığı ilmî çalışmalarla, İslâm Mezhepleri Tarihi alanına katkıda bulunmuş bir ilim adamıdır. Mezhepler Tarihi disiplininin gelişmesine verdiği destekle katkıda bulunmuş ve dđzellikle alışmaları İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik, şiâ, Alevîlik-Bektâşılık ve Selefilik alanlarına yoğunlaşmıştır. Biz de çalışmamızda bu konuyu mezheplere bakışı başlığı altında ele alıp inceleyeceğiz.

Sıddık Korkmaz'ın, Mezhepler Tarihi alanında ortaya koyduđu çalıřmaları ve dűřűncesini anlayarak mezhepsel bađlamdaki dűřűnce portresini çizmeye çalıřacađız. Çalıřmada gűnűműz Tűrkiye'sinde Mezhepler Tarihiliđini Sıddık Korkmaz űzerinden ele alarak, onun bu alanda yapmıř olduklarını ortaya koymak temel amacımız olacaktır.

İslâm Mezhepleri Tarihi çalışmalarında mezheplerin dini, siyasî tarihî, sosyolojik, ekonomik boyutları ele alınır. Bu alışma Mezheplerin tanımı, ortaya çıkışı, ana fikir alanları, problemleri, kaynakları ve tarihçesi gibi hususları bűtűncűl bir bakışla ele alması açısından son derece önemlidir. Bu sebeple alışmamızda Korkmaz'ın uzmanlaştığı belirli mezhepler ve alanlar yanında, onun bir bilim dalı olarak İslâm Mezhepleri Tarihi'ne kazandırdığı esaslara da yer verilecektir.

Arařtırmanın nemi, İslâm Mezheplerine dair yapılan tarihsel çalıřmaların metodolojik geliřimini ve bu alandaki dűřűnsel dđnűřűmleri ortaya koyması açısından bűyűktür. Korkmaz'ın ele aldıđı konular, mezhepler tarihçiliđi literatűrűnde önemli bir bořluđu doldurmakta ve alana yeni bakıř açıları kazandırmaktadır. Bu alıřmanın, İslâm mezhepleri tarihçiliđi űzerine yapılan arařtırmalara katkı sađlaması ve gelecek çalıřmalara ışık tutması hedeflenmektedir.

3. Araştırmanın Ydntemi

Bu araştırma, Sıddık Korkmaz'ın İslâm mezhepleri tarihçiliğine olan katkılarını ve mezhepler tarihi alanındaki yaklaşımlarını incelemek amacıyla nitel bir araştırma ydntemi

benimsemiştir. Araştırma sürecinde tarihsel yöntem esas alınarak Korkmaz'ın eserleri, makaleleri ve diğer akademik çalışmaları incelenmiştir. Korkmaz'ın İslâm mezheplerine dair geliştirdiği kavramsal çerçeve ve metodoloji, literatür taraması yoluyla analiz edilmiştir.

Araştırma şu adımları takip etmiştir:

1. Literatür Taraması: İlk aşamada Sıddık Korkmaz'ın mezhepler tarihi ile ilgili eserleri ve çalışmaları tespit edilip incelenmiştir. Korkmaz, İslâm Mezhepleri Tarihi alanında kitaplar, makaleler, söyleşiler, çeviri eserler, dergi ve internet programları türlerinde birçok eser kaleme almıştır. Çalışmanın büyük bir kısmında Sıddık Korkmaz'ın kendi eserlerinden yararlanılmıştır. Araştırma konusuyla ilgili var olan kaynak, tez ve makaleler incelenerek gerekli veriler toplanmıştır. Bu eserler ışığında bilimsel araştırma yöntemleri çizgisinde çıkarımlarda bulunarak mezhepler tarihine bakışını ortaya koymak temel hedef olmuştur. Bunun yanı sıra, Korkmaz'ın eserlerine yönelik akademik değerlendirmeler ve eleştiriler de çalışmanın kapsamına alınmıştır. İlgili kaynaklar arasında kitaplar, makaleler ve akademik tezler yer almaktadır.

2. Metin Analizi: Korkmaz'ın mezhepler tarihi üzerine yazdığı eserler ve düşünceleri, içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Bu süreçte, Korkmaz'ın tarihsel olayları yorumlama biçimi, mezhepler arası ilişkileri ele alış tarzı ve metodolojisi detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

3. Karşılaştırmalı İnceleme: Korkmaz'ın çalışmaları, mezhepler tarihi alanında öne çıkan diğer önemli isimlerin eserleri ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Bu yöntemle, Korkmaz'ın yaklaşımlarının özgünlük düzeyi ve akademik camiadaki yeri tespit edilmiştir.

Bu yöntemler çerçevesinde, çalışmanın her aşamasında bilimsel objektifliğe Sadık kalınmış ve Sıddık Korkmaz'ın İslâm Mezhepleri Tarihine olan katkıları kapsamlı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Araştırmamızın ana temasını oluşturan Sıddık Korkmaz'ın Mezhepler Tarihçiliği bölümü için onun “Alevîlik-Bektâşîlik Geleneği ve İslâm” ve “Türklerin İslâm Düşüncesine Katkıları” isimli eserlerine müracaat edilecektir. Bunun yanında Korkmaz'ın “Tarihin Tahrifi İbn-i Sebe Meselesi”, “Şiâ'nın Oluşumu Hz. Ali'nin Vasiliği Düşüncesi”, “Karizma Dindarlığı Şîlik Üzerine Araştırmalar”, “İmam Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri”, “Küreselleşme ve Dini Değerler” gibi eserlerinin de çalışmamız açısından oldukça önemli olduğunun altını çizmemiz gerekir. Yine çalışmamızda Korkmaz'ın hususiyetle üzerinde durduğu meseleleri vuzuha kavuşturmak için, konu ile ilgili müstakil makale ve kitaplarından yararlanılmıştır.

4.Sıddık Korkmaz'ın Akademik Hayatı

Sıddık Korkmaz, 1970 senesinde 11 kardeşin en küçüğü olarak Aksaray merkeze bağlı, eski adı Kabakulak şu anki adı Sarayhan olan bir köyde doğdu. İlk ve orta eğitimini Aksaray ve Develi'de 1987 yılında, Lisans eğitimini Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 1992 yılında tamamladı.² 1992-1995 yılları arasında Aksaray İmam-Hatip Lisesi'nde Meslek Dersleri Öğretmeni olarak çalıştı.³

Korkmaz, 1995 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı'na Araştırma Görevlisi olarak atandı ve bu alanda lisansüstü çalışmalarına devam etti. Burada Yrd. Doç. Dr. Lütfi Şenel danışmanlığında 1996 yılında *Abdullah b. Sebe* isimli çalışmasıyla Yüksek Lisansı'nı tamamladı. 1996-1997 yılları arasında Ürdün'de Amman Üniversitesi'nde alanıyla ilgili araştırma ve incelemelerde bulundu. Yurda döndükten sonra doktora çalışmalarını tamamlamak üzere Ankara Üniversitesi'ne tayin edildi. Prof. Dr. Hasan Onat danışmanlığında *Tarihi Süreç İçerisinde Sebe'yye* adlı çalışmasıyla doktorasını tamamladı. Vatani görevini bitirdikten sonra Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki görevine geri döndü. 2008 yılında *Hz. Ali'nin Vasîliği Düşüncesi ve Oluşum Süreci* adlı temel çalışması ile Doçentlik ünvanını kazandı.⁴

2011 yılında misafir hoca sıfatıyla, Indiana University Bloomington, Department of Near Eastern Languages and Cultures, USA'da Visiting Scholar olarak görev yaptı.⁵

Selçuk Üniversitesi'nin ikiye bölünerek Meram Kampüsündeki fakültelerin önce Konya daha sonra da Necmettin Erbakan Üniversitesine bağlanmasıyla çalıştığı kurum Necmettin Erbakan Üniversitesi adını aldı. 2014 yılında profesörlük kadrosuna atandı.⁶ Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim üyeliği yaptı. 2019 yılında İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi dekanlığına görevlendirildi. Bu üniversitede dekanlık görevini ve akademik çalışmalarını sürdürmekte iken Ordu Üniversitesi'nde düzenlenen, 27'nci İlahiyat ve İslâmî İlimler Fakülteleri Dekanlar Konseyi Toplantısı'na katılmak için Ordu'ya gelen dekan ve öğretim üyelerini taşıyan midibüsün devrilmesi sonucu 25 Haziran 2022 yılında vefat etti.⁷

² Hasan Onat-Sönmez Kutlu, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, 2. Baskı, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), s. 669.

³ Sıddık Korkmaz, *Şiâ'nın Oluşumu Hz. Ali'nin Vasîliği Düşüncesi*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), s.6.

⁴ Sıddık Korkmaz, *Türklerin İslâm Düşüncesine Katkıları*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2021), s.5.

⁵ Korkmaz, *Türklerin İslâm Düşüncesine Katkıları*, s.5.

⁶ Bkz: https://ilahiyat.erbakan.edu.tr/index_v2.0.php?pid=72

⁷ Bkz.Aksaray Haber,“Trafik kazasında hayatını kaybeden dekan Sıddık Korkmaz son yolculuğuna uğurlandı.” (Erişim, 26 Haziran 2022).

5.Sıddık Korkmaz'ın Eserleri

Sıddık Korkmaz, çalıştığı alana birçok kitap, makale ve çeşitli akademik yayımlarla ile katkıda bulunmuştur.

5.1.Kitapları

Sıddık Korkmaz, İslâm Mezhepleri Tarihi alanında çalışmalar yapan gerek akademisyenler ve gerekse özel olarak bu konulara ilgi duyan araştırmacılar için faydalanabilecekleri önemli eserler vermiştir. Korkmaz'ın çalışmaları hem özgün kitapları hem de çeşitli akademik toplantılarda sunmuş olduğu bildirilerin derlenmesiyle oluşan eserleri kapsamakta ve İslâm Mezheplerinin tarihsel gelişim sürecine dair önemli katkılar sunmaktadır.⁸

Gayretli ve titiz çalışmalar sonucunda ortaya çıkan çalışmaları İslâm Mezhepleri Tarihi'ne büyük katkılarda bulunmuştur. Özellikle yüksek lisans ve doktora tezinin konusu olan Abdullah b. Sebe meselesi-Sebeyye mezhebi- hakkında çok az sayıda eser olması hasebiyle bu alanda çalışmalar yapıp önemli eserler ortaya çıkarmıştır.

Yine akademik çalışma yapacak olanların başucu kitabı niteliğinde olan, rehber ve yol gösterici olarak nitelendirilebilecek mezheplerin nasıl incelenmesi gerektiğini ele alan “İslâm Mezhepleri Tarihi” adlı eserin yazar kadrosunda bulunmuştur.

İslâm düşünce tarihinde büyük bir etkiye sahip olan İmam Mâtürîdî'nin şahsiyeti, yetiştiği ilmî çevre, bağlı olduğu gelenek hakkında yaptığı çalışmalarla bu alana önemli katkılar sağlamıştır.⁹

Bu bölümde Korkmaz'ın akademik ve ilmî alanda önemli yer tutan kitapları incelenecektir.

1. Tarihin Tahrihi- İbn-i Sebe Meselesi¹⁰

Sebeyye, Milel ve Nihal, Tarih ve Tabakât türü eserlerde Gâliyye, Gulât (Aşırıya Gidenler) olarak isimlendirilen bir sınıflandırmada yer almaktadır.¹¹ Makâlât kitapları bunları Hz. Ali'ye “Sen ilahsın” diyen ve Hz. Ali tarafından Medâyin'e sürülen Abdullah b. Sebe'nin mensupları olduklarını ifade ederler. Abdullah b. Sebe ise Yahudi iken Müslüman olan bir kişi olup Yuşa b. Nun'un, Hz. Musa'nın vasisi olduğu düşüncesini, Hz. Ali için iddia etmiştir. Yine bu kaynaklara göre bu kişi Hz. Ali'nin imâmeti konusunda nas bulunduğu sözünü söyleyen ilk kişidir.¹²

⁸ Korkmaz, *Türklerin İslâm Düşüncesine Katkıları*, s.6.

⁹ Sıddık Korkmaz, *İmam Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, (İstanbul: İz Yayınları, 2021), s.14

¹⁰ Sıddık Korkmaz, *Tarihin Tahrihi İbn Sebe Meselesi*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2005).

¹¹ Şehristani, *el-Milel ve'n Nihal*, çev. Mustafa Öz. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011), s.35

¹² Şehristani, *el-Milel ve'n Nihal*, s. 159.

Sıddık Korkmaz'a göre Sebeiyye; hakkında çok fazla spekülasyon yapılan, hangi dönemde oluştuğu ve hangi şahıslarla ilişkili olduğu konusunda belirsizlikler barındıran bir kavramdır. Farklı şahıslar ve olayları ifade etmek için kullanılan bu kavram, Müslümanların tarih anlayışındaki derin anakronizmi Sebeiyye kadar net bir şekilde ortaya koyan başka bir örnek bulmak pek mümkün değildir.¹³

Korkmaz, bu çalışmasında Sebeiyye'yi öncelikle Hz. Osman ve Hz. Ali dönemi ile ilişkisi, daha sonra da tarihi süreç içerisinde ilişkilendirildiği hareketler ve bu kavrama yüklenen anlamlar açısından ele almaktadır.

Sebeiyye'nin ilişkilendirildiği bütün kişi ve fikirleri kronolojik olarak ortaya koymaya özen göstermiştir. Sebeiyye ile irtibatlandırılan bu isim, fikir ve hadiseler arasında "fikir-hadise" uyumu açısından herhangi bir bağ bulunup bulunmadığı göz önünde bulundurulmuştur. Bu eser halen günümüzde mezheplerin doğuşu, ilk dönem dini ve siyasî olaylar, Şiâ'nın ortaya çıkışı ile ilgili yapılan çalışmalara katkılar sağlayacak mahiyettedir.¹⁴

Sıddık Korkmaz bu eserini giriş, üç bölüm ve sonuçtan sonra bazı eklerden oluşturmuştur. Eserde temel hedef olarak geçmişten günümüze uzanan süreçte kaynaklarda Sebeiyye ve İbn Sebe'ye atfedilenlerin olayların neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde Sebeiyye'nin İslâm Tarihi açısından önemli hadiselerin yaşandığı, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerindeki durumuna yer verilmiştir. Bu bölümde Seyf b. Ömer ve rivayetleri kapsamlı şekilde ele alınmıştır. Dönemin olayları ile Seyf b. Ömer'in rivayetleri ayrı ayrı incelenmiş ve Seyf'in rivayetlerinin kendi içinde çelişkiler barındırdığı kanaati ortaya konulmuştur. Şam, Basra, Kufe ve Mısır'da Seyf'in Sebeiyye hakkındaki rivayetlerinin çelişkiler barındırdığı belirtilmiştir. Sıddık Korkmaz'a göre Hz. Osman'ın ölümüne kadar geçen süreçte "Sebeiyye" şeklinde bir firkadan bahsetmek olanaksızdır.¹⁵ Hz. Osman dönemi olayları için Seyf b. Ömer tarafından kullanılan "Sebeiyye"nin bir fırkayı değil "Osman Muhalefetini" ifade etmekte olduğu vurgulanmıştır.¹⁶ Hz. Ali'nin dönemi ile ilgili değerlendirmelere ayrılan bölümde de Hz. Ali'nin halife oluşundan itibaren devam eden olaylarda ve özellikle Cemel vakasında "Sebeiyye"nin, bir fırkayı değil; bir günah keçisi olarak kullanıldığına işaret edilmiştir.¹⁷

¹³ Korkmaz, *Tarihin Tahriği İbn Sebe Meselesi*, s.33.

¹⁴ Yunus Öztürk, "Sıddık Korkmaz," *Tarihin Tahriği İbn Sebe Meselesi*" İslâm Araştırmaları Dergisi /5 Aralık 2016): 48-50.

¹⁵ Korkmaz, *Tarihin Tahriği İbn Sebe Meselesi*, s.23-50.

¹⁶ Korkmaz, *Tarihin Tahriği İbn Sebe Meselesi*, s.50.

¹⁷ Korkmaz, *Tarihin Tahriği İbn Sebe Meselesi*, s.61.

İkinci bölümde Emevi ve Abbasi Devletleri döneminde “Sebeiyye”nin birbirinden farklı birçok hadiseyle ilişkilendirildiği ortaya konulmaktadır. Diğer yandan Sünni ve Şîî Fırak Geleneğinde Sebeiyye’nin nasıl değerlendirildiği ve kullanıldığı açıklanmaktadır. Sünni gelenekte İbn Sebe ve Sebeiyye’nin hakkında kullanılan rivayetlerin gerçeği yansıtmadığını, Şîâ’ya karşı kullanıldığı belirtilmektedir. Şîâ’nın ise Sebeiyye ile ilgili rivayetleri, kendilerinin ilgilerinin olmadığı şeklinde değerlendirip aklamak için kullandıklarına yer verilmektedir.

Kısa bir bölüm olarak da rivayetlerin değerlendirilmesine ilişkin hususi bir başlık açılarak İbn Sebe ve Sebeiyye’nin hakkındaki rivayet ve bilgiler özetlenmektedir.

Üçüncü bölümde “Sebeiyye” ile ilişkilendirilen isim ve görüşlere yer verilerek; birçok ismin Hz. Osman muhalifi, Yemen kökenli olmaları, Şîî meyilli olmaları ve Haricilikle ilişkileri anlamında “Sebeiyye” şeklinde isimlendirildiklerine dikkat çekilmektedir.

Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılarak Sebeiyye’nin ortaya konulmasında önemli olan Seyf b. Ömer rivayetlerine tekrar dikkat çekilerek bu rivayetlerdeki Sebeiyye fırkasının bir kurgu olduğu belirtilmektedir.

2. Şîâ’nın Oluşumu ve Hz. Ali’nin Vasiliği Düşüncesi¹⁸

Korkmaz, bu eserini Hz. Ali’nin vasiliği düşüncesini erken dönem kaynaklara ve özellikle Şîî müelliflerin kaleme aldığı eserlere müracaat ederek ortaya koymaktadır. Eserde Hz. Ali’nin vasiliği düşüncesinin teşekkül sürecini Cahiliye döneminden başlayarak, Hz. Peygamber, Hulefâ-i Raşidîn, Emevîler ve Abbasiler devrindeki sosyal, siyasî ve itikadî tezahürleri ile ele almaktadır.

Birinci bölümde Hz. Ali’nin vasiliği düşüncesinin teorik ve tarihi temelleri üzerinde durulmaktadır. İslâm’dan önce Mekke dönemindeki siyasî liderliğin belli bir şahsın denetiminde değil de belli başlı seçilmiş kişiler tarafından yürütüldüğüne dair Kusay b. Kilâb’ın kurmuş olduğu Daru’n Nedve örnek verilmektedir. Dolayısıyla Cahiliye devrinde bir ismin Arapların lideri olduğu ve bu görevini dini ve siyasî bir sıfatla başkasına devrettiğini örneklendirmenin mümkün olmadığı tespit edilmektedir. Hz. Peygamber dönemindeki tebliğ mücadelesi özetlenerek Hz. Ali’nin vasiliği fikrini öne çıkaran bir hadiseye rastlanılmadığı vurgusu yapılmaktadır. Şîâ açısından Hz. Ali’nin vasiliği fikri onun imametiyile doğrudan ilişkili olduğundan bu fikrin ispatı için ortaya konulan Kur’an ayetlerine ve Hz. Peygamber ile ilişkilendirilen söz ve fiillere yer verilerek bunların Hz.

¹⁸ Korkmaz, *Şîâ’nın Oluşumu* s.65

Ali'nin vasiliği gibi bir fikrin teşekkülüne zemin hazırladığını iddia etmenin mümkün olmadığını ortaya koymaktadır. Hz. Peygamberin vefatı üzerine Raşid Halifeler dönemi olarak bilinen ilk dört halife dönemi ele alınmaktadır. Şiâ açısından bu dönem Hz. Ali'nin imametinin ihlali anlamına gelmektedir. Bu bölümde yaşanan genel olaylara yer verilerek Hz. Ali'nin halife tayin edildiğine dair bir iddiasının olmadığını hatta bunun aksine halife seçildiği dönemde bile bu işe olan gönülsüzlüğü belirtilmektedir. Son olarak bu bölümde Şiî çevreler tarafından Hz. Peygamber'in nübüvvet vasfını bile aşan, beşer ötesi, bütün peygamberlerin mucizelerine sahip mitolojik bir Hz. Ali figürünün ortaya konulduğuna yer verilmiştir. İzafe edilen bu unsurlar arasında İsm-i Azam bilgisine sahip olduğu, ölüleri dirilttiği, batan güneşi yeniden getirdiği, insan ve hayvanların birçoğunun dilini bildiği ve gaybı bildiği gibi hususlar sayılmaktadır.¹⁹

Hz. Peygamber'in hayatında bile bulmanın mümkün olmadığı ve Hz. Ali dönemiyle ilişkisi olmayan bu olaylar ve verilmek istenen mesajlar, Hz. Ali'ye insan üstü vasıflar yükleme gayretinden başka bir şey değildir. Bu özelliklere sahip bir kişinin Müslümanlara örnek gösterilmesi mümkün olmayıp, hayal ürünü bir şahıs ve kurgu olduğu açıktır.²⁰

İkinci bölümde vasilik düşüncesinin Emeviler dönemindeki tezahürlerine yer verilmektedir. Hz. Ali'nin vasiliği fikrinin oluşumu sürecinde en önemli olaylardan birisi olan Muaviye b. Ebi Süfyan'ın iktidarı ele geçirmesiyle cereyan eden olaylar, Yezid b. Muaviye döneminde yaşanan Kerbelâ Olayı ve etkileri değerlendirilmektedir. Benî Haşim'in nesne olduğu hareketler başlığı altında, Hz. Ali neslinin siyasî emellere alet edilmek üzere isimlerinin kullanıldığını ve hareketlerin birçoğuna katılmadıkları halde gerek taraftar toplamak gerekse halkın nazarında meşruiyet kazanmak amacıyla istismar edildiği ortaya konulmaktadır. Muhtar es-Sakafî hareketi, Muhammed b. Hanefiyye ve vasilik ilişkisi, Ebu Haşim ve vasilik ilişkisi, Abdullah b. Harb, Beyan b. Sem'ân, Muğîre b. Said, Ebu Mansur el-'Iclî başlıklarına yer verilmektedir. Benî Haşim'in Emeviler dönemindeki durumunu özetleyen Zeyd b. Ali, Abdullah b. Muaviye başlıkları altında olaylara yer verilmektedir.

Üçüncü bölümde vasilik düşüncesinin Abbasiler dönemindeki tezahürlerine yer verilmektedir. Emevi Devletinin yıkılmasından sonra Hz. Ali'nin soyundan gelen birilerinin iktidara gelmesi beklenirken, bunun yerine amca çocukları olan Abbasiler iş başına geçmişlerdir. Abbasiler siyasî otoritelerini dini alanda temsil etmeye çalışırken, Ebu Haşim'den devraldıkları bir vasiyetten söz ettikleri tespit edilerek Abbasi ihtilali uzunca

¹⁹ Korkmaz, *Şiâ'nın Oluşumu*, s.66-69

²⁰ Korkmaz, *Şiâ'nın Oluşumu Hz. Ali'nin Vasiliği Düşüncesi*, s.76

değerlendirilmektedir. Benî Haşim'in özne olduğu hareketler başlığı altında, Muhamed b. Abdullah en-Nefsü'z Zekiyye isyanı, İbrahim b. Abdullah isyanı konularına yer verilmektedir. Benî Haşim'in Emeviler dönemindeki durumunu özetleyen Zeyd b. Ali, Abdullah b. Muaviye başlıkları altında olaylara yer verilmektedir.²¹

Dördüncü bölümde vasilik düşüncesinin itikadi alanda yeniden inşa edilmesi başlığıyla vasilik düşüncesini taşıyan Ravendiyye, Eftahıyye, Beşiriyye, Kamiliye gibi oluşumlara yer verilmektedir. Örnekleri verilen bu fırka ve isimler Hz. Ali'nin nesli çerçevesinde, bazen onlar tarafından benimsenerek bazen de dışlanarak Hz. Peygamber'le ilişkilendirilen vasilik ya da imamet fikrini benimseyen kişi veya kişilerdir. Siyasi idarede aktif rol alamayan Hz. Ali'nin torunları ve onların taraftarları dini bir zemine kayarak vasilik iddialarını işlemeye devam etmişlerdir. Özellikle Cafer Sadık'ın dönemine tekabül eden, fikri tartışmalar bakımından son derece zengin sayılabilir.²²

Vasilik fikrinin kurucuları başlığı altında İmâmiyye Şiâsî'nin benimsediği şahıslar durumundadır. Hişam b. Hakem, Mîsem et-Temmar, Numan el- Ahvel gibi üzerinde durulan isimler İmâmiyye mezhebinin görüşlerini sistemleştiren ve geliştiren kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılarak Hz. Peygamber'in vefatı sırasında teçhiz ve tekfin işlerini yürütecek bir erkek evladı olmaması, bu görevi, amcasının oğlu ve damadı olması hasebiyle Hz. Ali'nin üstlenmesi, bu sıfatından dolayı Hz. Peygamber'in vasisi olma özelliği, zaman içerisinde Şiî oluşumlar tarafından imamet anlayışına paralel olarak sistemleştirilmiş ve bir inanç unsuru haline dönüştürülmüş olduğu belirtilmektedir.²³

3. Alevîlik Bektâşîlik Geleneği ve İslâm²⁴

Sözlükte “Ali'ye mensup” anlamına gelen kelimenin çoğul şekilleri Alevîyye ve Alevîyyûn'dur. Alevî terimi İslâm Kültür Tarihinde Hz. Ali soyundan gelenler anlamında da siyasî, tasavvufî ve itikadî bağlamlarda kullanılmıştır. Hz. Ali'nin soyundan gelenler, oğulları Hasan, Hüseyin, Muhammed b. Hanefiyye, Ömer ve Abbas vasıtasıyla Alevî olarak adlandırılmıştır.²⁵

“Alevî” terimi, tasavvufta bazı tarikatların ortak adı olarak da kullanılmıştır. XI. yüzyıldan itibaren tasavvufta tarikatlar şeklinde teşkilatlanmaya başladıktan sonra,

²¹ Korkmaz, *Şiâ'nın Oluşumu*, s.75-78

²² Korkmaz, *Şiâ'nın Oluşumu*, s.154

²³ Korkmaz, *Şiâ'nın Oluşumu*, s.164

²⁴ Korkmaz, *Alevîlik, Bektâşîlik Geleneği ve İslâm*, (İstanbul: İz Yayınları, 2016), s.24

²⁵ Ahmet Yaşar Ocak, “Alevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989), 2/s. 368-369.

tarikatların büyük kısmının silsileleri Hz. Ali'ye dayandığı için “Alevî tarikatlar” olarak tanınmışlardır. Kādîriyye ve Rifâiyye bunlara örnektir.²⁶

Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşundaki rolü nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu tarihi boyunca nüfuzunu koruyan Bektâşîlik, oynadığı siyasî roller ve farklı dini inanç ve telakkileri birleştirici yapısı, ayrıca devletin XVI. yüzyıldan itibaren resmen tanıdığı tek gayri Sünnî tarikat olması sebebiyle en çok ilgi çeken ve en çok araştırılan tarikat olmuştur.²⁷

Alevîlik-Bektâşîlik tarihsel bir miras olarak bu toprakların önemli konularından biridir. Fitne odaklarının da yönlendirmesiyle akliselimden uzak yaklaşımlar ve cahillikten kaynaklanan hatalı yaklaşımlar, toplumun farklı kesimleri arasında çatışmaların çıkmasına ve büyümesine neden olmuştur. Sıddık Korkmaz bu eserinde olaya akademik bir bakış açısıyla bakarak Alevîlik-Bektâşîlik geleneğinde bulunan olguların İslâm'ın temel esaslarıyla örtüştüğü değerlendirmelerini ortaya koyarak, Alevîlik ve Bektâşîliğin İslâm'ın ve Türkiye'nin temel unsurlarından birisi olduğunu tespit etmektedir.²⁸

Sıddık Korkmaz'ın bu eseri; geçmişte yayımlanmış makaleleri ve sempozyumlardaki tebliğlerine eklemeler yapmak suretiyle giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşan derleme bir kitaptır.

Birinci bölümde Türkiye'de din ve mezhepler olgusunun kültürel zemini konusu ele alınırken, öncelikle din ve mezhep ilişkisi üzerinde durularak, dinin evrenselliği, dinin mahiyeti, din mezhep ilişkisi, din ve düşünce hürriyeti gibi hususlar incelenmiştir. Bu hususlara ilaveten insanların din ve inanç hürriyetlerini koruma altına alacak bir anayasanın gerekliliği, bu anayasanın toplumda zemin bulmasının imkânı, mezheplerin Diyanet İşleri Başkanlığında temsili, laiklik ilkesi ve din devlet ilişkisi gibi ilgi çekici konulara yer verilmiştir. Mezhepçilik anlayışından kaynaklanan sorunlar kısmında, teoloji ve bencillik, siyaset ve cemaatçilik, kültür ve egemenlik başlıkları altında konu analiz edilerek, mezhepçilik anlayışının kaynağının, “hakikat benim bildiğimden ibarettir” düşüncesi olduğu tespit edilmektedir. Mezhepçilik anlayışının tezahürleri olarak, hakikat tekelciliği veya içselleştirme, istismar veya ötekileştirme, görmezden gelme veya dışlama başlıklarına yer verilmektedir.²⁹

İkinci bölümde, Hacı Bektâşî Veli öğretisinde itikadi unsurların İslâm inancından kaynaklandığı vurgulanmaktadır. Bu unsurlar İslâm dininin temelini oluşturan tevhide

²⁶ Ocak, “Alevî”, s.368-369.

²⁷ Ocak, “Bektaşîlik”, s.373-379

²⁸ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*. s.47

²⁹ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.48

dayalı Allah inancı, Hz. Muhammed'in peygamberliğine dayalı nübüvvet ve bütün insanların öldükten sonra yeniden dirilecekleri, iyilerin iyiliklerinin karşılığını bulacağı, kötülerinde kötülükleriyle cezalandırılacakları ilahi mahkeme anlamına gelen ahiret inancı olarak özetlenmektedir. İtikadi temel unsurların arasında ilk olarak Kur'an-ı Kerim, ardından Hz. Peygamber'in Sünneti ve son olarak da kadim Türk kültürü sayılmaktadır. Tasavvufi gelenek ve özel kaynaklar kısmında Şeyh Ahmet Yesevi, Lokman Parende gibi şahıslarla Hacı Bektâşî Veli arasında kurulan ilişkilere yer verilmektedir.³⁰

Korkmaz, bu bölümde özellikle Hacı Bektâşî Veli' nin eserlerini merkeze alarak, Alevî- Bektâşîliğin İslâm Dini ile ilgili herhangi bir ilişkisinin bulunmadığı iddialarının yanlışlığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Konunun önemine binaen efsanevi alıntılara dahi yer vermekten kaçınmamıştır. Hacı Bektâşî Veli öğretisinde itikadi unsurların yeri ve önemi başlığı altında, tevhid, nübüvvet ve ahiret konularına geniş yer verilerek Alevîlik ve Bektâşîliğin İslâm Dini ile bağlantısı ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Bu bölümde Şeyh Safiyuddin Erdebili buyruğundan da bahsedilmektedir. Eserde Kur'an ayetleri, hadis metinleri, ahlaki tavsiyeler, şiirler ve hikmetli sözler bulunması hasebiyle sadece Alevî-Bektâşî çevrelere değil, Müslümanların geneline hitap eden özellikte olduğu vurgulanmaktadır. Bu bölümün son başlığında Alevîlik ve Bektâşîliğin güncel sorunlarına değinilmektedir. Bu başlık altında Alevîlik ve Bektâşîliğin dini statüsü, Diyanet ve din hizmetleri meselesi, zorunlu din eğitimi meselesi, yazılı kaynaklar sorunu gibi konular incelenmektedir.

4. *İmam Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*³¹

Korkmaz bu eserinde, İslâm düşünce tarihinde etkisi büyük olan İmam Mâtürîdî'nin şahsı, yetiştiği ilmî çevre, mensup olduğu gelenek, hocaları ve öğrencileri ve bir mezhep olarak Mâtürîdîlik hakkında araştırmacılara yol gösterecek bir çalışma ortaya koymayı hedeflemektedir.

Sıddık Korkmaz bu eserini geçmişte yayınlamış makaleleri ve bilimsel toplantılarda sunulmuş tebliğ metinlerini bir araya getirerek giriş, altı bölüm ve sonuçtan oluşturmuştur. Çalışmaya Mâtürîdî ve insan bilimleri, Mâtürîdî ve İslâm mezhepleri, Mâtürîdî ve temel İslâm bilimleri hakkında verilen bilgilerle giriş yapılmaktadır.

Birinci bölümde İmam Mâtürîdî'nin hayatı, siyasî ve kültürel çevresi, eserleri, hocaları ve yetiştirmiş olduğu öğrencileri üzerinde durulmaktadır. Hocaları arasında

³⁰ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşilik Geleneği ve İslâm*, s.62

³¹ Korkmaz, *İmam Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, s.7.

Muhammed b. Mukatil er-Razi, Ebu Nasr el-'Iyazi, Nusayr b. Yahya el-Belhi, Ebubekir Ahmet el-Cüzcani gibi isimler sayılmaktadır. Öğrencileri arasında Ebu'l-Hasan er-Rustuğfeni, Ebu'l-Kasım es-Semerkandi, Ebu'l-Leys es-Semerkandi, Ebu Ahmet el-'Iyazi, Ebu Muhammed el-Pezdevi gibi isimlere yer verilmektedir. Eserleri ise İslâm Düşüncesi, Kur'an ilimleri, Usûl ve fıkıh ve İmam Mâtürîdî'ye izafe edilen eserler başlıkları altında incelenmektedir.

İkinci bölümde, İmam Mâtürîdî'nin Şiâ hakkındaki görüşlerine ve eleştirilerine yer verilmektedir. İlk olarak Şiâ'nın oluşumunda gnostizm, arifçilik veya irfancılık³² anlayışının etkisinin üzerinde durulmaktadır. Şiâ Mezhebi'nin genel karakteri hakkında bilgiler sunularak İmam Mâtürîdî'nin Şiâ mezhebine yönelttiği eleştirilere yer verilmektedir. Eleştiriler, İsmâîlîyye'nin eleştirisi ve İmamiye'nin eleştirisi olarak iki kategoride ele alınmaktadır. İsmâîlîyye'yi eleştirdiği konular arasında Allah'ın sıfatları, yaratılış, Nübüvvet, Kur'an anlayışı, Sahabeye tutumu, imamet, ahiret halleri ve haşr-i ruhani sayılmaktadır. İmâmiyye'yi eleştirdiği konular ise Sahabe hakkında olumsuz bakış açıları, Ehl-i Beyt anlayışı etrafında bir seçkinler zümresi oluşturma gayreti, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in imamet ve hilafet meselesi, ahiret inancının tahrif edilmesi ve rec'at olarak ifade edilmektedir.

Üçüncü bölümde, İmam Mâtürîdî'nin Ehl-i Hadis hakkındaki görüşlerine ve eleştirilerine yer verilmektedir. Ehl-i Hadis'in genel karakteri hakkında bilgiler sunularak İmam Mâtürîdî'nin Ehl-i Hadis'e yönelttiği eleştirilere yer verilmektedir. İmam Mâtürîdî'nin Ehl-i Hadisi eleştirdiği konular arasında iman-amel ilişkisi, ircâ meselesi ve imanda istisna konularındaki bakış açıları, dinin temel kaynaklarına zahiri bakış açıları, halku'l Kur'an meselesindeki tutumları, zalim idarecilere itaatkâr tutumları sayılmaktadır.

Dördüncü bölümde, İmam Mâtürîdî'nin kader anlayışı ile ilgili önemli konular ele alınmaktadır. Bu konu çerçevesinde Mâtürîdî sisteminin temelini "hikmet" kavramı ve "sefeh" meselesinin oluşturduğu tespit edilmektedir. İmam Mâtürîdî'nin kader konusunda en çok uğraştığı ve tenkit ettiği mezhebin Mu'tezile ve özellikle kader konusunda olmak üzere çeşitli zaviyelerden eleştirdiği Bağdat Mu'tezilesinden Ka'bi olduğu değerlendirilmeleri yapılmaktadır.

Beşinci bölümde, Mâtürîdîliğin Türk dünyasındaki medeniyet arayışlarına muhtemel katkıları incelenmektedir. Tüm dünyada bir medeniyet krizi yaşandığı iddia edilerek; İslâm dini bu arayışlara cevap verebilecek niteliğe sahip midir? İslâm'ın tarihte

ortaya çıkan yorumları ve mezhepleri bu cevabın neresinde durmaktadır? Özellikle Mâtürîdîliğin bu arayışlara verebilecek bir cevabı var mıdır? İslâm'ın temel yorumlarından olan bu mezhebin, siyaset, sanat ve sosyal hayat hakkında söylenecek sözü varsa nedir? gibi sorulara cevaplar aranmaktadır.

Altıncı bölümde, ilk olarak Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mezhebinin tarihi süreçte isimlendirilmesi konusuna değinilmiştir. Burada Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in bir mezhep olmaktan daha ziyade İslâm'ın ana bünyesini temsil eden bir yapı olduğu savunulmuştur. Bu mezhebin diğer mezhepler gibi algılanmaması gerektiği, daha çok İslâm dininin öteki mezheplerinin aşırılığa kaçtığı noktalardan uzaklaşarak, zamana ve zemine mutedil bir yorum olduğu söylenmektedir.³³ Bu özellikleri itibariyle Ehl-i Sünnet ekolünün değişken ve canlı bir yapıya sahip olduğu, onun unutulmuş bir mezhep olmadığı, her zaman ve zemin için söyleyecek sözü bulunan, kendisini sürekli yenileyen ve Müslümanlar'ın sorunlarına çözüm üretebilecek bir yapıda olduğu ortaya konmaktadır.

Kitabın son kısmında İmam Mâtürîdî'nin hocalarını ve yetiştirmiş olduğu öğrencilerini gösteren şemalar ve Mâtürîdî'nin yaşadığı coğrafyayı gösteren haritalara yer verilerek eser tamamlanmaktadır.

5. *Türklerin İslâm Düşüncesine Katkıları*³⁴

Korkmaz bu eserinde, bütün İslâm Dünyası ile alakalı olmakla beraber, özelde Türk Dünyası üzerine yapılan araştırma ve incelemelerin bir arada bulunduğu bir çalışma yapmayı hedeflemiştir. Kitabın Türklere hasredilmesinin etnik bir ayrışmayı çağrıştırmaması gerektiğini, İslâm dininin ırkçılığı ve kavmiyetçiliği yasakladığını söyleyerek Tarih boyunca bu uğurda eser ve hizmet bırakan her Müslümanı saygı ve minnetle yad etmektedir.

Birinci bölümün ilk kısmında Ebu Hanife öğretisinin Yesevî Sufiliğine yansımaları başlığı altında itidal merkezli din anlayışı, insan merkezli hayat anlayışı, ahlak merkezli sufilik anlayışı gibi konular işlenmektedir. İkinci kısımda İmam Mâtürîdî öğretisinin Yesevî Sufiliğine yansımaları başlığı altında itikadi, ahlaki ve siyasî yansımalara örnekler sunulmaktadır. Üçüncü kısımda İmam Mâtürîdî'nin bilgi tanımı yapılarak, duyular ve tecrübeye dayalı bilgi hakkındaki görüşlerine yer verilmektedir. Dördüncü kısımda Hanefî literatürde Ebu'l-Hasen el-Eş'ari'ye yöneltilen eleştirilerden bahsedilmektedir. Bu eleştiriler Allah'ın fiilleri, iman, nübüvvet, imamet ve siyaset, ruh ve heva, Ehl-i Bid'at

³³ Korkmaz, *İmam Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, s.184

³⁴ Korkmaz, *Türklerin İslâm Düşüncesine Katkıları Mâtürîdî, Yesevî ve Türk Dünyası Üzerine Çalışmalar*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2021).

başlıkları altında toplanmaktadır. Beşinci ve son kısım, Mâtürîdîliğin Türk Dünyasındaki medeniyet arayışlarına katkısı konusuyla tamamlanmaktadır.

İkinci bölümün ilk kısmına, kulların fiillerinin nasıl oluştuğu konusu etrafında yedi farklı görüşü ele alan, XIX. yüzyılın ortalarında kaleme alınmış olduğunu tespit ettiği bir risalenin tanıtımıyla başlamaktadır. Risalenin müellifinin kesin olarak tespit edilemediğinden, Celalüddin Devvani'ye ya da Erzincanlı Süleyman Efendi'ye nispet edilebileceğini ortaya koymaktadır. Risalenin Türkçe tercümesine ve Arapça metni ile mikro filmine de eser de yer almaktadır. İkinci kısımda İbn Sadruddin eş-Şirvani'nin itikadi ve mezhepler hakkındaki görüşlerine yer verilmektedir. Şirvani'nin *Tercümanü'l-Ümem* adlı eseri bir Osmanlı veya Türkistan alimi olarak XVII. yüzyıldaki Azerbaycan, Anadolu ve İstanbul kültür dünyasını bize aktaran bir hazine olarak sunulmaktadır. Üçüncü kısımda Musa Cârulah Bigiyev'in Kur'an ve Sünnet çerçevesinde İslâm anlayışı başlığı altında Cedidcilik hareketi açıklanarak, Musa Cârulah'ın hayatı, Kur'an anlayışı, Sünnet anlayışı ve İslâm anlayışı hususlarına değinilmiştir. Cârullah veya Cedidcilik geleneğine mensup alimlerin, İslâm'ın güncel yorumu hakkında kıymetli fikirler ileri sürmelerine karşılık, dünya Müslümanları tarafından yeterli biçimde tanınmadıkları tespiti yapılmaktadır. Dördüncü kısımda uzun yıllar Müslüman Tatar Türkleri'nin ana yurdu olan Kırım'ın, Rusya tarafından ilhakının Türk Dünyasındaki ve Uluslararası ölçekteki yansımaları incelenmektedir. Beşinci bölümde Türk Dünyasını dil, din, tarih, ticaret, kültür ve gelenek alanlarında tanıtarak Türk dünyasını birleştiren unsurları ortaya koymaktadır. Altıncı ve son kısımda Mâtürîdîlik hakkında batıda yapılan çalışmalar sıralanmaktadır. Bu çalışmalar; İngilizce kitaplar, İngilizce doktora ve yüksek lisans tezleri, İngilizce makaleler, İngilizce ansiklopedi maddeleri, İngilizce sempozyum bildirileri, İngilizce tanıtım yazıları, Almanca çalışmalar ve Fransızca diğer dildeki çalışmalar başlıkları altında aktarılarak kitap sona ermektedir.

6. *Karizma Dindarlığı Şiîlik Üzerine Araştırmalar*³⁵

Sıddık Korkmaz'ın Şiîlik üzerine yaptığı çalışmalarını içeren *Karizma Dindarlığı* adlı kitap, dört bölüm halinde on iki yazıdan müteşekkildir.³⁶

Korkmaz, bu eserinde daha önce ele aldığımız Şiâ'nın Oluşumu ve Hz. Ali'nin Vasiliği Düşüncesi isimli kitabındaki konulara daha geniş yer vermektedir. Şiîliğin teşekkül ettiği tarihten itibaren karizmatik lider merkezli din anlayışı sebebiyle İslâm

³⁵ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı, Şiîlik Üzerine Araştırmalar*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2019).

³⁶ Mehmet Demir, "Sıddık Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*)" *Şiîlik Araştırmaları Dergisi* /30 Haziran 2020): 104-107.

Mezhepleri Tarihi'nin önemli konuları arasında yer alan Şîliğin, erken dönem kaynaklarına ve temel eserlerine müracaat ederek mezhebin önemli konularını aydınlatmaya gayret etmektedir. Bu eserini geçmişte Şîlik üzerine yayınlanmış makaleleri ve bilimsel toplantılarda sunulmuş tebliğ metinlerini bir araya getirerek giriş, dört bölüm ve sonuçtan oluşturmuştur. Çalışmaya Şîliğin oluşum dönemi üzerine yapılan araştırmalar konusuyla giriş yapılmaktadır.

Birinci bölümde yer alan başlıklardan ilkinde “Tarihi Süreç İçerisinde Sebeyye” isimli doktora çalışmasının ve kitabının özeti niteliğindedir. Bir mezhep olarak Sebeyye'nin, Raşid Halifeler, Emeviler ve Abbasiler dönemindeki durumu ortaya konarak, ilişkilendirildiği isim ve görüşlere yer verilmektedir. İkinci başlıkta İbn-i Sebe meselesini ilk aktaran kişilerin konuya neden ve nasıl farklı baktıkları tarih ve makalat kitapları ışığında incelenmektedir. Üçüncü başlıkta mezhebin düşünce sistematığı açısından tarihsel arka planını, Gnostizmin Şîâ'nın ilk oluşumuna etkileri meselesi üzerinden açıklamaktadır. Dördüncü başlıkta Marshall G. S. Hodgson'un “Erken Dönem Şîâsı Nasıl Mezhebe Dönüştü?” isimli makalesinin tercümesine yer verilmektedir. Beşinci başlıkta Cafer-i Sadık ve çevresinde gelişen politik ve teolojik gelişmelere yer verilmektedir. Politik gelişmeler arasında Beyan b. Sem'ân, Muğire b. Said, Zeyd b. Ali, Abdullah b. Muaviye başlıkları altında olaylara yer verilmektedir. Teolojik gelişmeler olarak da Hişam b. Hakem. Hişam b. Salim el-Cevâlikî, Cabir b. Yezid el-Cu'li, Zürâre b. Ayen, Ali b. Numan el-Ahvel isimleri üzerinden konu işlenmektedir.

Eserin ikinci bölümü, Şîâ mezhebinin teşekkül dönemi hakkında bilgi veren yazılardan oluşmakla birlikte mezhebin yapısı hakkında bilgiler veren çalışmalar barındırmaktadır. Şîî edebiyatı üzerine araştırmalar başlığı altında düzenlenen bölümün ilk kısmında Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. El-Hanefiyye'ye vasiyeti ismiyle Hz. Ali' ye izafe edilen ve Nehcu'l-Belâğa ve benzeri eserlerde yer alan bir risaleden bahsedilmektedir. İkinci kısımda mezhep açısından son derece önemli bir metin olan Hz. Ali'nin hikmet, söz, nasihat ve konuşmalarının derlendiği ileri sürülen Nehcu'l-Belâğa adlı eser, yazıldığı dini ve siyasî ortam, müellifi, kaynakları, şerhleri ve Hz. Ali ile ilişkilendirilmesi konuları çerçevesinde resmedilmektedir. Üçüncü ve son kısımda mezhebin genel karakteriyle büyük bir uyum taşıdığına değinilen bir şahsiyet olarak Veysel Karanî konu edilmektedir. Veysel Karanî hakkında gelen, Hz. Peygamber, Hz. Ömer ve Hz. Ali dönemlerindeki rivayetlere kronolojik olarak yer verilerek, irfani bilginin derlendiği eserlerde yer bulan Veysel Karanî'nin gerçekten var olup olmadığı ve Şîî mezhepler açısından ne şekilde tanındığı meselesi ele alınmaktadır.

Üçüncü bölümde, Şîî mezheplerin diğer mezheplere nasıl baktıkları ve diğer mezheplerin Şîâ'ya nasıl baktıkları incelenmektedir. Daha önce *İmam Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri* isimli kitapta yer verilen, İmam Mâtürîdî'nin Şîâ hakkındaki görüşleri ve eleştirileri bölümüne bu eserde de yer verilmektedir. Burada yapılan eleştiriler hakkında daha detaylı bilgiler verilmektedir. Eleştiriler, İsmâîlîyye'nin eleştirisi ve İmamiye'nin eleştirisi olarak iki kategoride ele alınmaktadır. İsmâîlîyye'yi eleştirdiği konular arasında Allah'ın sıfatları, yaratılış, nübüvvet, Kur'an anlayışı, sahabeye tutumu, imamet, ahiret halleri ve haşr-i ruhani sayılmaktadır. İmâmiyye'yi eleştirdiği konular ise Sahabe hakkında olumsuz bakış açıları, Ehl-i Beyt anlayışı etrafında bir seçkinler zümresi oluşturma gayreti, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in imamet ve hilafet meselesi, ahiret inancının tahrif edilmesi ve rec'at olarak ifade edilmektedir. İkinci başlıkta Ehl-i Sünnet'in kendi adıyla anılan önemli ikinci kolunun kurucusu olan İmam Eş'arî'nin Şîâ hakkındaki görüşlerine ve eleştirilerine yer verilmektedir. Korkmaz'a göre, Eş'arî'nin Şîilik anlayışı çoğunlukla tasviri bir yapıya sahiptir. Şîiliği üç gruba ayırarak Gulat, Rafıza ve Zeydîyye olarak tasnif eder. Eş'arî'nin başta gulat olmak üzere Rafıza olarak adlandırdığı İmâmiyye ve Zeydîyye hakkında verdiği bilgiler kronolojik değildir. Bu nedenle, Şîiliği anlamak zorlaşmaktadır. Ayrıca, Şîiliğin savunduğu görüşlerin çoğu, bu mezhebin orijinal görüşleri olmaktan ziyade, mezhebin yayıldığı bölgelerde yer alan anonim kadim fikirler olarak görünmektedir.³⁷ Üçüncü başlıkta Türkiye'de ilahiyat fakültelerinin kurulmasında önemli emekleri olan ve Cumhuriyet Dönemi İslâm Mezhepleri Tarihi araştırmacılarından olan Muhammed b. Tavât et-Tancî'nin İmâmiyye ve Zeydîyye ile ilgili değerlendirmelerine yer verilmiştir. İmâmiyye ile ilgili görüşlerine yer verdiği konular arasında Kırtas hadisesi, ilk halife seçimi, imamet, Fedek arazisi, Mehdilik ve gizli ilim anlayışları sayılmaktadır. Zeydîyye'ye dair görüşlerini ortaya koyduğu konular ise Zeydîyye'nin tarihçesi, diğer mezheplerle karşılaştırılması ve Zeydîyye ile alakalı bazı kavramlar olarak ifade edilmektedir.

Dördüncü bölümde, mezhepsizlik veya mezhep mensubu olmaktan öte mezhepçilik anlayışından kaynaklanan sorunlar ele alınmaktadır. Bu kısımda; teoloji ve bencillik, siyaset ve cemaatçılık, kültür ve egemenlik başlıkları altında konu analiz edilerek, mezhepçilik anlayışının kaynağının, hakikat benim bildiğimden ibarettir düşüncesi olduğu tespit edilmektedir. Mezhepçilik anlayışının tezahürleri olarak da hakikat tekelsizliği veya içselleştirme, istismar veya ötekileştirme, görmezden gelme veya dışlama başlıklarına yer

---

³⁷ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.257.

verilmektedir. İkinci kısımda Şîîliğin siyasî kolları ve siyasî düşünceleri başlığı altında ilk Şîî fikirlerin teşekkülü, İmâmiyye, Zeydîlik, İsmâîlilik konuları işlenmektedir. Son kısımda Selefilik ve Şîîlik arasında kalan İslâm düşüncesi başlığıyla Selefilğin ve Şîîliğin temel siyasî görüşlerine yer verilerek her iki mezhebin de mezhepçilikten beslendiğini ve en belirgin alanlarının siyaset olduğu tespit edilmektedir. Selefilğin, hadis merkezli din anlayışıyla birlikte katı lafızcılıkla metinleri kutsallaştırdığından, Şîîliğin de batınî yaklaşımlarıyla şahısları kutsallaştırdığından bahsedilerek iki tutumundan da yanlışlığı ortaya konmaktadır. Selefilik ve Şîîlik anlayışlarının İslâm'ın ne olduğu sorusuna doğru cevap veremedikleri, doğru cevabın haklı olarak Kur'an, sünnet ve akıl olması gerektiği ve bu üçünün bir arada olmasıyla İslâm dininin evrensel ve kıyamete kadar geçerli olacağı kanaatindedir.³⁸

7. Küreselleşme ve Dini Değerler³⁹

Korkmaz bu eserinde yer alan metinlerde, neden Müslümanların İslâm'ı layıkıyla temsil edemediği sorusunu sorarak bu soruya cevap olabilecek muhtemel cevaplar üzerinde durmaktadır. Küreselleşmenin kabul veya reddedilecek bir akide olmadığı, internet ve haberleşmenin yaygınlaşmasına paralel olarak, güncel bir durum ve içinde yaşadığımız çevreyi oluşturan bir gerçeklik olduğu tespit edilmektedir. Ele alınan konular güncel konular olması ve önemli noktalara değinmesi hasebiyle okuyucunun ilgisini kazanmaktadır. Bu eserini geçmişte yayınlanmış makaleleri ve bilimsel toplantılarda sunulmuş tebliğ metinlerini bir araya getirerek ve tasnife tabi tutarak üç bölümden oluşturmuştur.

Birinci bölümün ilkinde, küreselleşen dünyada dini kimlikler ve mezhepler başlığı altında din ve değerler ekseninde güncel sorunlar göz önünde bulundurularak; din, mezhep, küreselleşme, değerler, dini kimlikler, kültür ve medeniyet gibi kavramlar üzerinden İslâm Dininin evrensel yönü incelenmiştir. İkinci başlıkta küreselleşen dünyada değerlerin yaşatılması, üçüncü başlıkta ise Avrupa'da İslâm'ın temsili konuları üzerinde durulmaktadır. Avrupa'da İslâm'ın temsili konusunda Müslümanların karşılaştıkları problemler olarak İslâmafobia, kadın anlayışı ve aile olgusu gibi önemli hususlar dile getirilmektedir. Din, mezhep ve toplumsal barış konularıyla bölüm sona ermektedir.

Eserin ikinci bölümünde küreselleşme olgusu karşısında Türkiye'nin yeri ve evrensel birikime katkı imkanlarını ortaya koymak hedeflenerek; dini çoğulculuk

³⁸ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.363.

³⁹ Korkmaz, *Küreselleşme ve Dini Değerler*, (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2020).

meselesine, İslâmî cemaatlerin temsil sorunu meselesine, şehir kültürü ve değerlerin önemine vurgu yapılmaktadır. İslâmî cemaatlerin temsil sorunu meselesi kısmında din algısı sorunları, yönetim ve muhalefet algısı sorunları, kimlik sorunları, cemaatleşme sorunları gibi başlıklarla konu ele alınmış ve cemaatlerin yapmış oldukları hizmetlere katkı sunma hedefi amaçlanmaktadır.

Üçüncü bölümde, Hz. Peygamberi ve Sünnetini tanıtmaya ve anlamaya gayreti kendisini göstermektedir. Bugünden Hz. Peygamber'i anlamak başlığıyla giriş yapılarak peygamber ve beşer olarak Hz. Muhammed, Hz. Peygamber'in risaleti ve mucizeleri konuları işlenmektedir. İkinci kısım ve üçüncü kısımda Hz. Peygamber'in örnekliği ekseninde İslâm dininin ne olduğu sorusu şefkat ve merhamet yönü ön plana koyularak cevaplanmaya çalışılmış ve İslâm'ın başta Müslümanlar olmak üzere bütün insanlara değer vererek onların kurtuluşunun anahtarı olduğu vurgulanmıştır. Son olarak da küreselleşme olgusu karşısında Müslümanların yakın dönemde yaşadıkları zihniyet karışıklıkları üzerinde durularak çeşitli fikirler tahlil edilmektedir.

5.2. Bölüm Yazarı Olduğu ve Editörlüğünü Yaptığı Çalışmaları

Sıddık Korkmaz'ın müellifi olduğu kitapların yanında bölüm yazarlığı ve editörlüğünü yaptığı kolektif eserleri de bulunmaktadır. Kısaca onlara da yer vererek bu kısmı sonlandıracağız.

1.İslâm Mezhepleri Tarihi (El Kitabı)⁴⁰

İslâm Mezhepleri Tarihi ders kitabı olarak hazırlanmış çalışmada her mezhep alanının uzmanları tarafından tarihçesi, genel çerçevesi, görüşleri, isimlendirilmesi, inanç esasları, ibadet esasları ve günümüzdeki durumları bakımından ayrıntılı olarak incelenmiştir. Korkmaz, eserde Kâdiyânîlik-Ahmedilik bölümünü kaleme almıştır.

Korkmaz, Kâdiyânîliğin ortaya çıkışını, gelişimini, yayılmasını ve günümüzdeki temsilcileri hakkında geniş bilgiler sunmaktadır. Söz konusu eserin 531 ve 553. Sayfa aralıkları Korkmaz tarafından kaleme alınmıştır.

2.Nasihatname⁴¹

İmam Mâturîdî'ye ait olup olmadığı şüpheli olan Pendnâme (Öğüt Kitabı) adlı eserin Türkçeye çevirisidir. Sıddık Korkmaz ve Muhammed Davud Hacızâde tarafından yayımlanan bu eser, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında eserin tanıtımı, el yazması nüshalarının nerelerde bulunduğu, hangi nüshanın neye göre tercih edildiği ve eserin İmam Maturîdî'ye nispet edilmesinin nedenleri gibi konular üzerinde kısaca

⁴⁰ Onat-Kutlu. *İslâm Mezhepleri Tarihi*, s.531-554.

⁴¹Korkmaz- Hacızade. *Nasihatname*, (İstanbul: İz Yayınları, 2019).

durulmuştur. Bu bölümde ayrıca, Pendnâme'nin farklı nüshalarıyla ilgili olarak İrec Afşar'a da kısaca değinilmiştir. İrec Afşar, Pendnâme'yi ilk tahkik edenler arasındadır.⁴²

Eserin son bölümünde münâcât ve kaynakça kısımları bulunmaktadır. Her ne kadar klasik anlayışta münâcât, Allah'ın yüceliklerini anlatan, Allah'ı öven ve Allah'a yakarış olarak yazılan, genellikle kaside biçiminde olan şiirler olsa da, bu eserdeki münâcât, türü bakımından bu tanımdan biraz daha farklıdır. Ancak içerik açısından klasik tanıma oldukça uygundur. Münâcâtta Allah'ın yücelikleri anlatılırken yakarışlarda bulunulmuş, ancak bu yakarışlar şiir değil, nesir formunda verilmiştir.⁴³

3. İmam Mâtürîdî'nin İz Düşümü

Eser, editörlüğünü Sıddık Korkmaz'ın yaptığı ve alanında uzman dokuz yazarın daha önce bildiri olarak sundukları yazıların akademik olarak düzenlenip makale biçimine getirilmesiyle oluşmuştur. Kitaba, İslâm dininin aşırılıktan uzak, orta yolu tavsiye eden 'vasat ümmet' ve faydalı, adaletli olan 'hayırlı ümmet' olduğu vurgulanarak başlanmaktadır. Bu amaçla, özgür düşünmeyi ve akletmeyi esas alan, mezhep aşırılıklarını eleştiren ve İslâmî ilimlerin pek çok sahasında eser vermiş olan Mâtürîdî'nin fikirleri ve ilim düşüncesi çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Kitabın hazırlanmasındaki esas amaç, İslâmî ilimlerde kabul görmüş İmam Mansur el-Mâtürîdî'nin görüş ve eserlerini halka kazandırmaktır. Ayrıca, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mezhebinin çoğunluğun benimsediği, yorumlamaya müsait yapısını ve kurucusu sayılabilecek Mâtürîdî'nin düşünce dünyasını tanıma ve anlama isteği de bu kitabın yazılması için bir sebep teşkil etmiştir. Eser, yazarlar hakkında kısa bilgilendirmeden sonra, takdim, ön söz ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Her bölümün altında üç ayrı makale bulunmaktadır.⁴⁴

Üçüncü ve son bölümdeki makale Sıddık Korkmaz tarafından kaleme alınmıştır. İmam Mâtürîdî'nin Şîâ hakkındaki görüşlerine ve eleştirilerine yer verilmektedir.

İkinci makalenin başlığı "İmam Mâtürîdî'nin Şîâ'ya Yönelttiği Eleştiriler"dir. Yazar Korkmaz, Mâtürîdî'nin farklı mezheplerin etkisi altındaki bir coğrafyada yaşadığını ve siyasî gücün etkisiyle yayılma imkanı bulan Şîâ'nın İsmâiliyye ve İmâmiyye mezheplerine yönelik eleştirilerinin özellikle akâid (itikadi) alanında olduğunu belirtmektedir. Ardından her iki mezhebin görüşleri ayrı ayrı Mâtürîdî'nin antitezleriyle sıralanmaktadır. Mâtürîdî, argümanlarını Kur'an'dan hareketle ve akli kullanarak

⁴²Zeynep Kızılyar, "Sıddık Korkmaz, Muhammed Davud Hacızâde."Nasihatnâme(Pendnâme)", *Mizanü'l-Hak: İslâmî İlimler Dergisi* / 15 Haziran 2019): 257-259.

⁴³ Kızılyar, "Sıddık Korkmaz, s. 257-259 .

⁴⁴ Hatice Merve Çalışkan Başer, "Sıddık Korkmaz, İmam Mâtürîdî'nin İz düşümü". *Mizanü'l-Hak: İslâmî İlimler Dergisi* / 9 (Aralık 2019): 319-323 .

sunmaktadır. Buna göre, İsmâiliyye mezhebi yaratılış konusundaki görüşlerinde Allah'ın isimlerini başka varlıklara vererek onu teşbihten koruma çabasında olsa da açıklamalarında şirke düşmekte, nübüvvet, masum imam, vahyin dili ve mahiyetiyle ilgili aşırı te'viller sonucunda naslara uymayan düşüncelere sahip olmaktadır. İmamiye mezhebi ise, imamet meselesi altında siyasî konuları dini meselelerle ilişkilendirerek kurallar ortaya koymaktadır. Yazar, bu mezheplerin ortak paydası'nın Kur'an olduğundan, Mâtürîdî'nin ayetlerle açıklamalar yaptığını ve neredeyse kimseyi küfürle itham etmediğini belirtmektedir.⁴⁵

5.3. Makale ve Bildirileri

Korkmaz'ın uzmanlık alanıyla ilgili özgün makale çalışmaları, birçok akademik dergide yer almıştır. Konularına göre incelendiğinde, İslâm Mezhepler Tarihi ve Kelam alanında Anadolu coğrafyasında okutulan ve Mâtürîdî bakış açısıyla yazılmış bir risalenin incelenmesi, Said Nursî'nin selef anlayışı ve Vehhâbilik eleştirisi, Alevî-Bektâşî geleneğinin temel referanslarından Şeyh Safiyüddin Buyruğu'nun teolojik açıdan içerik analizi, Mâtürîdî öğretisi ile Ahmet Yesevî düşüncesi arasındaki ilişkilerin araştırılması, Alevî-Bektâşî düşüncesinin temel figürü Hacı Bektaş Veli'nin öğretilerindeki inanç öğelerinin incelenmesi, ayrıca İngilizce olarak İbn Sebe ve tarihsel-teolojik imajı üzerine değerlendirme çalışmaları öne çıkmaktadır.⁴⁶

Korkmaz'ın mezheplere bakışı ve mezhepler tarihçiliği bölümünde makalelerine atıfta bulunacağız. Korkmaz'ın makale ve bildirilerini konularına göre şöyle tasnif edebiliriz:

1.Mâtürîdîlik Üzerine Çalışmalar

“Abû Mansûr Al-Mâtürîdî,” *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2011) 355-368.

“İmam Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin Hayatı ve Eserleri”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 4/1 (2001) 89–119.

“İmam Mâtürîdî'nin Şiâ'ya Yönelttiği Eleştiriler”, *Büyük Türk Bilgini İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik -Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı* (2012), 275-301.

---

⁴⁵ Çalışkan, "Sıddık Korkmaz, İmam Mâtürîdî'nin İzdüşümü". s.319-323

⁴⁶ Ömer Faruk Teber-Muzaffer Tan, “Sıddık Korkmaz'ın Akademik Çalışmalarına Dair Bir Değerlendirme”. *Mizanü'l-Hak: İslâmi İlimler Dergisi* /15,(2022), 661-671.

“Mâtürîdî Öğretisinin Yesevî Sufiliğindeki Yansımaları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (2017), 47-60.

“Mâtürîdî Öğretisinin Yesevî Sufiliğindeki Yansımaları”, *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, (2016), 1227-1242.

“Selçuklu İslâm Anlayışına Kaynaklık Eden İmam Maturidî'nin Ehl-i Hadis'e Yönelttiği Eleştiriler”, *II. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu Bildirileri 2/1* (2013), 415-426.

“Mâtürîdî'nin Duyular ve Tecrübeye Dayalı Bilgi Hakkındaki Görüşleri Üzerine” *IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu Bildirileri-Hanefîlik-Mâtürîdîlik-*, (2017), 390-396.

2. Şîîlik ve Alevîlik Üzerine Çalışmalar

“Alevîlik-Bektâşîlik Yazıları, Alevîliğin Yazılı Kaynakları, Buyruk”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46/2 (2005), 319-328.

“Hacı Bektaş Velî Öğretisinde İtikadi Unsurların Menşei”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* (2011), 118-134.

“Hz. Ali'nin Oğlu Muhammed b. el-Hanefiyye'ye Vasiyeti”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 24/1*, (2008) 97–143 .

“Erken Dönem Şiâsı Nasıl Mezhebe Dönüştü?”, *İSTEM*, 9/18, 289-311, KONYA 2011.

“Hasan Onat'ın Şîîlik Araştırmaları Üzerine Değerlendirmeler”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 14/1 (2021), 264-280.

“İmam Ebû Hasan el-Eş'arî'nin Şîîlik Anlayışı”, *Uluslararası İmam Eş'arî ve Eş'arîlik Sempozyumu Bildirileri* (2015), s.121-134.

“Şîîliğin Siyasi Kolları ve Siyasi Düşünceleri”, *İslâm Siyasi Düşünceler Tarihi Dergisi* (2018), 145-167.

“Şîî İrfancılığının Tarihsel Kaynakları”, *Uluslararası Veysel Karenî ve Mânevî Kültür Mîrâsımız Sempozyumu Bildirileri* (2012), 265-274.

3. Eş'arîlik Üzerine Çalışmalar

“İmam Eş'arî'nin Hadis Taraftarlarına Yönelttiği Eleştiriler”, *İslâm ve Yorum II: Temel Tartışmalar, İmkânlar ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri* (2018), 425-434.

“Hanefî Literatürde Ebu’l-Hasan el-Eş’ârî Eleştirisi”, *V. Uluslararası Şeyh Şa’ban-ı Velî Sempozyumu* (2018), 421-431.

“İmam Eş’ârî’nin Şîlik Anlayışı”, *Uluslararası İmam Eş’ârî ve Eş’arîlik Sempozyumu Bildirileri* (2015), s.121-134.

4. İslâm Mezhepleri ve Dini Gruplar Üzerine Çalışmalar

“Bir Dürzî ile Dürzîlik Üzerine Söyleşi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20/2 (2005), 258-262.

“Sınırları Belirlenemeyen Dini Bir Oluşum: Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat”, *Marife*, 5/3 (2005), 377-392.

“İbn Sebe Rivayetinin Tarih ve Makâlât Türü Eserlere Yansıması”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 10/29 (2007), 123-139.

“Two Images of Ibn Saba in the Historical and Heresiographical Literature”, *Journal of Islamic Research*, 3/1 (2010).

“Şehristânî’nin Kitabu'l-Milel ve'n-Nihal’i”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 4/1 (2011), 335-353.

“Kitâbu’l-Makâlât ve’l-Fırak, Fıraku’ş-Şiâ”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45/2 (2003), 371-382.

“İslâm Mezhepleri Tarihinde Metodoloji Problemi Toplantısı Üzerine”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 4/18 (2004), 285-292.

“İslâm ve Mezhepler”, *Kamer Bülteni*, 12/1996, 6-8.

“İnsan Fiillerinin Yaratılması Problemi - Kulların Fiilleri ve Yedi Mezhep Risalesi”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2016), 15-37.

“Mezhepçilik Karşısında İhtilaf Ahlâkî” 2. *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi* (2018), 495-498.

“Türkiye’deki İslâmî Cemaatlerin Yaşadığı Temsil Sorunları”, *Kur’an ve Toplumsal Bütünleşme* (2015), 281-293.

“İlgin’da Din, Mezhep ve Toplumsal Barış”, *I. Ulusal İlgin Sempozyumu*, (2012),433-439.

5. Vehhâbîlik ve Selefîlik Üzerine Çalışmalar

“Said Nursî'nin Selef Anlayışı ve Vehhâbîlik Eleştirisi”, *Marife*, 9/3 (2009), 277-293.

“Selefilîğe Karşı Reddiyeler”, *Tarihte ve Günümüzde Selefîlik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı Bildirileri* (2014), 449-482.

“Selefilik ve Şîilik Arasında Kalan İslâm Düşüncesi, *II. Uluslararası Dini Araştırmalar ve Küresel Barış Sempozyumu* (2016), 117-131.

“Teori ve Pratik Açısından Vehhâbîliğin Siyasî Yönü”, *Uluslararası Orta Doğu Sempozyumu Bildirileri* (2014), 377-390.

6. İslâm Düşüncesi ve Eğitim Üzerine Çalışmalar

“Hakikatin Öznesi ve Nesnesi Olarak İslâm ve İslâmlar”, *İslâm'ın Hakikatı ve Mezhep Sorunu Çalıştayı* (2016), 209-222.

“Education of Handicapped Persons in Islamic Culture”, *2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi* (2018), 88-106.

“Temel Eğitim Döneminde Din Eğitim ve Öğretiminin Sorunları”, *Hz. Peygamber ve İnsan Yetiştirme Düzenimiz Sempozyumu* (2015), 487-505.

“Türkiye’de İlahiyat Eğitiminin Sorunları ve Geleceği”, *Dini Araştırmalar ve Küresel Barış Sempozyumu* (2016), 39-50.

“Ebû Hanîfe Öğretisinin Yesevî Sufiliğine Yansımaları, *I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri* (2016), 709-736.

“Peygamber ve Beşer Olarak Hz. Muhammed”, *Hz. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştayı* (2014), 191-198.

BİRİNCİ BÖLÜM

KORKMAZ'IN ARAŞTIRMA KONUSU OLAN MEZHEPLER

İslâm dininin bir özü ve aslı, bir de yorumu ya da kültürel şekli bulunmaktadır. Kültürel şekli mezhep olarak da açıklanabilir. Korkmaz mezhep için şöyle bir tanım yapmaktadır: “Din anlayışındaki farklılaşmaların dini, siyasî, sosyal ya da ekonomik sebeplerle kurumsallaşması sonucu ortaya çıkan beşerî oluşumlardır”. Korkmaz’a göre bu tanımın en dikkat çekici yönü bir kültürel unsur olan mezhebin beşerî, yani insan ürünü olduğunun vurgulanmasıdır. Dolayısıyla kendi din anlayışını, yani mezhebini din yerine koymaya hiç kimsenin hakkı olmadığını ve insanlar’ın kendi dini anlayışlarını tek hakikat olarak algılamadığı sürece başka din anlayışlara da yaşama hakkı tanımak zorunda olduğunu belirtmektedir.⁴⁷

Korkmaz, Hz. Peygamber döneminde herhangi bir mezhebin bulunmadığını hatırlatarak, onun döneminde herhangi bir mezhep bulunmadığı gibi, bugünün Müslümanın da Hz. Peygamber döneminde yaşamadığını, zamansal olarak ne o günü olduğu şekliyle bugüne, ne de bugünü o güne taşımanın mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Korkmaz’a göre mezhep; Dini anlayıp kurumsallaştırmak, sosyal hayatta yaşanır ve canlı bir hale getirmektir, Mezhep canlı bir organizma gibidir, doğar, büyür ve yok olur. Dönemine münhasırdır, eski görüşleri reddedilip yeni görüşleri benimsenebilir. Mezheplerin birden bazıları kaybolur, bazıları varlığını sürdürebilir.

Bu bölümde Sıddık Korkmaz’ın hakkında çalıştığı İslâm mezhepleriyle ilgili yaklaşımı ele alınacaktır.

1. Şiâ

Korkmaz, Şiîliğin tanımını, Hz. Ali ve onun soyundan gelen kişilerin, Allah'ın emri anlamında nass ve Hz. Peygamber’in atamasıyla hem dini hem de siyasî liderler olması gerektiğine inanan kesimler olarak yapmaktadır.

Bu anlayışın dini bir forma dönüştürülmesi, Şiîlik mezheplerini oluşturmuştur. Şiîlik, tarih boyunca birçok evre geçirdikten sonra bir mezhep haline gelmiş bir akımdır. Bu süreç, başlangıçta dini olmayan siyasî veya kabilevi bir muhalefetle başlamış, ardından gulat olarak bilinen akımlarla devam etmiş, sonrasında ana bünyeye yakın olan kesimlerde

⁴⁷ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.18.

Zeydîlik, ardından İsmâîlîlik ve en son olarak da İmâmiyye'nin teşekkülüyle tamamlanmıştır.⁴⁸

Şîliğin dini bir yapı olması nedeniyle, gerekçelerini tahlil edebilmek için İslâm'ın erken dönemlerine ve temel kaynaklarına başvurmak gerekmektedir. Bu anlamda 'Şiâ' terimi Kur'an-ı Kerim'de kullanılmış olup çeşitli anlamlara sahiptir. Genellikle 'ayrılık, tefrika, muhalif olmak, grup, fırka, halk, yolundan gitmek, benzeri olmak ve yaygınlaşmak' gibi içeriklere sahiptir.⁴⁹

Korkmaz'ın Şîlik açısından üzerinde durduğu bir diğer önemli kavram da Ehl-i Beyt'tir. Bu kavramı şöyle açıklamaktadır:

Kur'an-ı Kerim'de bu terkip, genellikle peygamberlerin aile fertlerini ifade etmek üzere kullanılmıştır. Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. Peygamber'in ev halkına yönelik bazı tavsiyeleri içeren ayetlerde bu anlamın örnekleri yer almıştır. Şîliğin, Hz. Peygamber döneminde müstakil bir yapı veya belirli bir dini zümre olarak var olmadığını bilmekteyiz. Şîlik açısından bu tespitler kabul görmese de, Kur'an ayetleri ve Hz. Peygamber'in hayatı bu iddianın kanıtıdır.⁵⁰

Korkmaz'a göre Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında yaşanan tartışmalar, dini değil tamamen siyasî tartışmalardır. Bu tartışmaların yapıldığı dönemde ne Şîlik ne de Şî fikirler gündeme gelmiştir. Söz konusu problemler, peygambersiz bir hayata uyum sağlama denemeleri olup Müslümanların, egemen siyasî kültüre dayanarak çözüm üretme teşebbüsleridir.

Korkmaz, ilk Şî fikirlerin teşekkül sürecini "Gulat" kavramının ortaya çıktığı hicri birinci asrın son çeyreğine dayandırmaktadır. "Gulat" ifadesi sözlükte "haddi aşmak" mânasına gelen "gulüv" kökünden çoğul anlamında bir nisbet ismi olup "itidal çizgisini aşanlar" demektir. Bu kökten türeyen "gulât" ile "ehlü'l-gulüv", "ashâbü'l-gulüv" terkipleri de aynı mânada kullanılır.⁵¹ Korkmaz, İbn Hanefiyye'nin ölümünü, ilk Şî

⁴⁸Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.313

⁴⁹ "De ki: "Size üstünüzden veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da sizi muhalif gruplara ayırıp birbirinize karşı şiddet uygulamaya Allah'ın gücü yeter." En'âm, 6/ 65; "Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi ancak Allah'a kalmıştır." En'âm, 6/159; "Andolsun senden önce de eski topluluklara da elçiler göndermiştik." Hicr, 15/10; "Sonra her gruptan, Rahman'a en çok asi olanlar hangileri ise çekip çıkaracağız." Meryem, 19/69; "Kuşkusuz Firavun, ülkesinde despotluk ediyor, halkını gruplara ayırıyordu." Kasas, 28/4."; Dinlerinde ayrılığa düşüp fırka fırka olan, her fırkasının da kendi- sinde bulunanla sevindiği (övündüğü) müşriklerden olmayın." Rum, 30/32. Diğer ayetler için bkz. Kasas, 28/15; Saffât, 37/83; Sebe', 34/54; Nûr,24/19

⁵⁰ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.314

⁵¹ Mustafa Öz, "Gâliyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996). 3/s.333-337.

fikirlerin gulat çevrelerce ıstılahi içeriğine doğru gündeme gelişinin başlangıcı olarak kabul etmektedir.⁵²

Ana bünyeden ayrılarak gelişen ilk Şîî fikirler uzun bir süreçte oluşmuştur. Genellikle dini ve siyasî düşüncenin temelinde imamet, velayet, mehdilik ve reenkarnasyon gibi kavramlar yer almaktadır. Bu kavramlardan ilk oluşanlar, velayet ve mehdilik fikirleri olarak görülebilir. Muhtâr es-Sekafi, Kûfe merkezli gerçekleştirdiği ayaklanmada Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. el-Hanefiyye için bu kavramları en etkin şekilde kullanmıştır. Ancak onun bu kullanımı, velayet kavramının hâlâ kitleler tarafından benimsendiği anlamına gelmemektedir. Çünkü Muhtar'ın ayaklanmaya giriştiği dönemde, çevresindekilerin Hz. Ali ya da İbn Hanefiyye'nin vasisi veya veziri olarak davranmasına açık bir tepki gösterilmemiştir. Bunun yerine, Muhtâr'ın öldürülüşünden sonra bu düşüncenin kitlelere yayılmaya başladığı ileri sürülebilir.⁵³

Korkmaz, bütün çeşitleriyle Şîîliğin, siyaset merkezli bir din anlayışı olarak gelişmiş mezheplerden oluşan kitlenin adı olduğunu ve bu kitlenin en sistemli, kendi teoloji, fıkıh ve edebiyatını geliştirmiş olanlarını; Zeydîlik, İsmâîlîlik ve İmâmiyye olarak saymaktadır.⁵⁴

1.1 Zeydiyye

Şîâ'nın üç önemli kolundan biri olan Zeydiyye, ismini kurucusu nispetindeki Zeyd b. Ali'den almıştır. Korkmaz, Zeydiyye mezhebini şu şekilde tanımlar: "Siyasi fikirleri açısından Zeydîlik, diğer Şîî mezheplerin temel karakteristiğini yansıtmaktadır. Aralarında çok fazla fark bulunmayıp imamet anlayışının nüanslarına dair bazı küçük değişiklikler gösterir. Zeydîlik, Ebû Talib'in oğlu Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Zeynelabidin'in oğlu olan Zeyd'e tabi olanlara verilen bir isimdir. Ayrıca Korkmaz, bu tanıma dahil olanların, imametini Ali-Fatıma soyundan gelen alim, salih, cesur, zahid gibi vasıflara sahip, kılıca sarılan ve adına davette bulunarak imametini ilan edip mücadele meydanına çıkanların hakkı olduğuna inanması gerektiği tespitinde bulunarak, bu anlayışın, Zeydîliğin imamet inancını oluşturduğunu ortaya koymaktadır.⁵⁵

Buna ilaveten temelinde siyaset anlayışının yer aldığı diğer esasları tevhid, adalet, el-va'd ve'l-void, el-Emru bil-Ma'ruf ve'n- Nehy-i ani'l-Münker gibi başlıklar altında özetlemektedir. Korkmaz, Zeydîlerin yöneticilikte kısmi liyakati esas aldıklarını ve Hz. Peygamber'den sonra imamet halkasının; Ali b. Ebi Talib, Hasan, Hüseyin ve onlardan

⁵² Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.320.

⁵³ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.320.

⁵⁴ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.341.

⁵⁵ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.328.

sonra da belli şartları haiz kimselerden devam etmesi gerektiğini savunduklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca Zeydîlerin, aynı zamanda İsmâîliyye ve İmâmiyye'nin zıddına gizli bilgi ve takiyyeyi reddettiklerini belirtmektedir.⁵⁶

Korkmaz, bu hareketin mezhebe dönüşmesinin Emevilerin yıkılışından sonra, 143/760 yılında İbrâhîm b. Abdullah, 199/814 yılında Muhammed b. İbrâhîm ve 219/834 yılında Muhammed b. Kâsım isyanından sonra 246/860 yılında vefat eden mezhebin önemli teorisyenlerinden olan Kâsım b. İbrâhîm'den sonra gerçekleştiğini ileri sürmektedir.⁵⁷

Korkmaz, Zeydîlerin günümüze kadar ulaşıp Taberistan'da ve Horasan taraflarında Zeydî-Alevî devletini kurduklarını ve Zeydîliğin Yemen'in resmi mezhebi olduğunu da eklemiştir. Günümüzde Yemenin egemenliğinin zayıflamasıyla Zeydîliğin İran İmâmiyye Şîliğinin arka bahçesine dönüştüğünü iddia etmektedir.⁵⁸

1.2. İsmâîliyye

Korkmaz'ın tanımına göre, İsmâîliyye, Ca'fer es-Sâdık'tan (öl. 148/765) sonra imametın Ca'fer'in en büyük oğlu İsmail ve onun soyundan gelenlerin hakkı olduğunu savunarak bu çerçevede dini ve siyasî bir söylem geliştiren Şîliğin kollarından biridir. Mezhebin mensupları için davet, davetu'l-hadiye ve davetu'l-hak gibi isimler kullanılmış olsa da daha sonra yaygın olarak İsmâîliyye terimi benimsenmiştir. İsmâîliyye için ayrıca Ta'limiyye, Bâtiniyye, Melahide ve Seb'iyye terimleri de kullanılır. Bu mezhebin en bilinen özelliği, "Her zahirin bir bâtını ve her tenzilin de bir tevilinin bulunduğu" görüşüdür.

Emevi-Abbasi çekişmesi sürecinde Emevilerin yıkılıp Abbasilerin yönetimi devraldığı dönemde imamet ve vasilik tartışmalarına Hasan ve Hüseyinoğulları da katılmış, imametın Haşimilerden Ali'nin Fatıma'dan olan soyuyla devam ettiğini savunmuşlardır. Herkesin kendisine bir hilafet kanalı ürettiği bu ortamda, Ehl-i Beyt'ten biri olmadığı hâlde Hıdaş, hilafetin Hz. Fatıma'nın soyuna ait olduğunu iddia etmiş ve Fatimiler denilen kitlenin oluşumuna katkıda bulunmuştur. Bu kesim, daha sonra Mısır'da Fatimi Devleti'nin kurulmasını sağlamış ve İsmâîli anlayışı devletin resmi din anlayışı haline getirmiştir.⁵⁹

Korkmaz, İsmâîliliğin ortaya çıkışını sosyal, ekonomik, siyasî ve eski gnostik kültürlerin etkisine bağlasa da Ca'fer es-Sâdık'ın vefatından sonra ortaya çıkan imamet tartışmalarının asıl belirleyici faktör olduğunu vurgular. İlk dönemlerde ortaya çıkan İsmâîli anlayışın en önemli ilkesi zahir ve batın ayrımı olup dinin bâtını yani gizli

⁵⁶ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.328.

⁵⁷ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.328.

⁵⁸ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.328

⁵⁹ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.334.

olmasına önem vermelerinden dolayı 'Bâtıniler/Bâtıniyye' olarak anılmışlardır. Korkmaz, İsmâîlilerin bâtını anlamı açıklamak için tevili aşırı şekilde kullandıklarını, dinin zahiri ve bâtını boyutu arasında temel bir ayrıma gittiklerini ve dinin zahiri yönünün yeni bir şariat getiren Peygamberle değiştiğini lakin bâtını yönünün değişmediğine inandıklarını ifade etmiştir. Ayrıca ilk İsmâîliler insanlık tarihinin dini yönden yedi devire ayrıldığını ve her devrin bir peygamberle başladığını iddia etmişlerdir. Mehdînin geleceği inancını da bu görüşe dayandırmışlardır.⁶⁰

Korkmaz, İsmâîliyye'nin içerisindeki ilk kırılmanın halife Hâkim bi-Emrilah'ın ilahlığını iddia eden Dürzilik hareketinin ortaya çıkmasıyla, ikinci kırılmanın Fâtımiler Devleti'nin halifelerinden el-Muntansir'ın ölümüyle birlikte Nizârîler ve Müsta'lîler diye iki büyük kola ayrılmasıyla yaşandığını ifade etmiştir. Ayrıca dinin temelini ve imanın esasını imâmetten ibaret görüp peygamber soyundan gelen imamı sevmeyi ve ona bağlanmayı imanın en önemli esası olarak saydıklarını da vurgular.⁶¹

1.3. İmâmiyye

Korkmaz, İmâmiyye'yi, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali ve soyundan gelenleri Allah'ın emri, Peygamber'in tayini ve vasiyetiyle meşru imam kabul eden ve on iki imama inanmayı dinin asıl rükünlerinden sayan mezhep şeklinde tanımlamaktadır.⁶² Ayrıca Korkmaz, İmâmet fikrini ön plana çıkardıkları için "İmâmiyye", on iki imamı kabul ettiklerinden dolayı "İsnaaşeriyye", hem itikad hem de ibadet ve muamelatta İmam Cafer Sadık'ın görüşlerini benimsediklerinden dolayı da "Caferiyye" adlarının da verildiğini dile getirmiştir.⁶³

Korkmaz, İmâmiyye'nin teşekkülünün tam olarak bilinemeyeceğini, farklı dönemlerden ve aşamalardan geçerek ortaya çıktığını ifade eder. Korkmaz İmâmiyye Şiîliğini, gulat olarak bilinen aşırı hareketlerin gelişmiş hali görerek mezhep olarak ne zaman başladığını ortaya koymanın zorluğundan bahsetmektedir. Ayrıca İmâmiyye'nin tarihi geriye doğru işleterek bazı olay ve metinleri kullanarak kendisine meşruiyet kazandırmaya çalıştığı fakat ortaya koyduğu delillerin tarihi olaylarla uyuşmadığını ve fikir-hadise uyumundan uzak olduğu tespitinde bulunmaktadır.⁶⁴

Korkmaz, İmâmiyye Şiâsının Hz. Peygamber'in Tebük Seferi sırasında Hz. Ali'yi yerine vekil bıraktığını ve 'Bana göre makamının, Harun'un Musa'nın yanındaki makamı

⁶⁰ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.336.

⁶¹ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.337.

⁶² Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.337.

⁶³ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.338.

⁶⁴ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.337.

gibi olmasını istemez misin?' sözünü delil göstererek kendisini Hz. Peygamber dönemine dayandırdığını örneklemektedir. Ayrıca, Hz. Peygamber'in vefatı anında vuku bulduğu iddia edilen ve Ali'yi emir tayin edeceği düşünülen Kırtas hadisesi ve Hz. Ali'nin vasi ve imamlığına delil olarak zikredilen Gadir-i Hum olaylarının da bu çabanın ürünü olduğu söylenir. Şiâ'nın delil olarak kullanmaya çalıştığı bu görüşlerin hepsinin zayıf ya da sonradan oluşturulmuş rivayetler olduğu açıktır, çünkü tarihî olayların tabii seyri bu iddiaların dışında gerçekleşmiştir.⁶⁵

Korkmaz, İmâmiyye'nin imamet teorisinin ilk nüvesinin Abbasilerden Harun Reşid zamanında görüldüğünü ifade etmektedir. Abbasilerin, Hz. Peygamber'den itibaren gerçek halifeler olduklarını iddia etmeleriyle İmâmiyye'nin imamet teorisinin bu zaman diliminde şekillenmeye başladığını, siyasî ve dini içerikli imamet teorisinin sistemleşmesinin daha sonraki dönemlerde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Korkmaz, imamet ve vasilik fikrini sistemleştiren isimler arasında; Zurâre b. A'yen eş- Şeybânî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. en-Nu'mân (Şeytanu't-Tak), Ali b. İsmail b. Misem et-Temmâr, Hişâm b. Sâlim el-Cevâlikî ve özellikle Hişâm b. el-Hakem gibi isimleri sayarak bu kişilerin, Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ali, Hasan, Hüseyin'in soyundan gelenlerin "imam" olduğu fikrini savunduklarını belirtmektedir.⁶⁶

Korkmaz, İmâmiyye'nin imamet anlayışını ve imamları insan üstü, hatta meleklerden ve Peygamberlerden de üstün bir mertebeye koyarak kutsallaştırdıklarını ifade etmektedir. İmâmiyye'ye göre dinin aslının 5 temel öğeden; tevhid, nübüvvet, adalet, imamet ve mead'dan oluştuğunu kaydetmektedir. Bunlar arasında imamet mezhebin siyasî anlayışının da temelini oluşturur. İmâmiyye'ye göre yeryüzü, masum bir imamdan yoksun olamayacağından insanlığı yönetme yetkisi, Ehl-i Beyt mensubu olan imamlara verilmıştır.

Korkmaz, İmâmiyye Şiâsı'nın tarihinde en önemli zaman diliminin, 907-1149/1501-1737 yılları arasında İran'da hâkimiyetlerini sürdüren Safeviler devri olduğunu belirterek, Kaçar hanedanları (1149-1344/1737-1925) ve Pehleviler dönemi (1925-1979), İran'da Şiîliğin kökleştiğini dile getirmektedir. 1979 yılında Humeyni'nin liderliğinde gerçekleştirilen "İran İslâm Devrimi" ile başlayıp günümüze kadar devam eden süreçle İmâmiyye Şiâsı'nın tarihsel serüvenini özetlemektedir.⁶⁷

Korkmaz, Şiîlerin günümüzdeki Müslümanların % 10'unu oluşturduğunu, İran nüfusunun ise % 90'ının İmâmiyye koluna mensup olduğunu ayrıca "İran dışında, Irak,

⁶⁵ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.338.

⁶⁶ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.339.

⁶⁷ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.341.

Lübnan, Bahreyn, Suriye, Kuveyt, Türkiye, Suûdi Arabistan, Katar, Bileşik Arap Emirlikleri, Azerbeycan, Pakistan, Hindistan ve Afganistan'da” İmâmiyye'nin mensuplarının olduğu bildirmektedir.^{68s}

2. Ehl-i Sünnet

Korkmaz, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ifadesinin "ehl", "sünnet" ve "cemaat" olmak üzere üç kelimededen oluştuğunu belirtmektedir. "Ehl" kelimesinin lügatte; bir yere, düşünceye, bilgiye, kültüre, davranış biçimine ait olma, aynı görüş ve inancı paylaşma, aile, yakın akrabalar, hısımlar, taraftar ve bir yerin sakinleri gibi anlamlara geldiğini belirterek, Ehlu's-Sünne vel-Cema'a tabirinin Hz. Peygamber'in sünnetine ve Müslümanların çoğunluğuna tâbi olan ve onların oluşturduğu geleneğe bağlı olma anlamında kullanıldığını vurgulamaktadır.⁶⁹

Sünnet kelimesinin, Hz. Peygamberin yolu, "ehl" in ise ona ait olan anlamına geldiğini söyleyerek "cemaat" kelimesinin dini toplum, hemfikirlik ve anlaşma gibi anlamlarda kullanıldığını bildirmektedir. Bu kelimenin Ehlu's-Sünne vel-Cemâ'a terkipteki kullanımının mânidar olduğunu bu terkiptin tâbî olduğu ilkeleri bulunan topluluk anlamında kullanıldığını belirtmektedir.

Korkmaz, Ehl-i Sünnetin sınırları belirsiz, tabîleri ve yazılı geleneğiyle zengin, Hz. Peygamberin sünnetine uyan ve onun ashabının yolunda yürüyen kimseler için kullanılan özel bir isim olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu kavramın Haricîler, Mürcie, Mu'tezile, Şiâ ve bunların alt kollarının dışında kalan ana gövdeyi temsil eden Müslümanlar için de kullanıldığını vurgular.⁷⁰ Haricîlik, Mürcie, Şiâ, Kaderiyye ve Mu'tezile'nin teşekkülü ile, bu gruplara ve fikirlerine karşı bir tepkinin oluşturulmaya başlanmasıyla Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ıstîlâhî anlam kazanmıştır.

Korkmaz Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat isminin önceleri Ehlu's-sünne", "ehlu's-sünne ve'l-cemâ'a", "sâhibu's-sünne ve'l-cemâ'a", "ehlu'l-hadîs", "ehlul-hadîs ve'-sünne", "sâhibu'l-hadîs", ya da "ashâbu'l-hadîs" kavramları ile ifade edildiği daha sonra ıstîlâhî anlamını kazandığını söylemektedir. Bu kavramlar kullanan kişinin eğilimine ve yaşadıkları dönemlere göre farklılıklar arz ettiğini hatta aynı asırda yaşayan iki ayrı yazarın, bu kavramları farklı anlamlarda kullanabildiği belirtmektedir.⁷¹

⁶⁸ Sönmez Kutlu, *Tarihsel Din Söylemleri Üzerine Zihniyet Çözümlemeleri*, (Ankara: Otto Yayınları, 2012), s. 250.

⁶⁹ Korkmaz, *İmam Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, s.160.

⁷⁰ Korkmaz, *İmam Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, s.161.

⁷¹ Korkmaz, *İmam Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, s.162.

Korkmaz, Ehl-i Sünnet'in farklı boyutlarıyla hicri ikinci asırda ortaya çıktığını Ehl-i Sünnet düşüncesinin, Emevî iktidarının sonu ve Abbâsîlerin başa gelmesi döneminde, daha da yaygınlaştığını söylemektedir. Ehl-i Sünnet düşüncesinin yaygınlaşmasının nedenini bu döneme kadar teşekkül etmiş olan Haricîlik, Şiâ ve Mu'tezile'nin yaklaşımından uzak bir şekilde ele alması olarak belirlemektedir. Ebû Hanîfe ve İmâm Şâfî gibi isimlerin özellikle itikâdi konulara, öteki mezhep mensuplarından farklı olarak ortaya koydukları usûllerin mezhebî anlamda Ehl-i Sünnet vel-Cemaat'in nüvelerini oluşturduğunu dile getirmektedir.

Korkmaz, Ehl-i Sünnet'in politik, kelâmî, tasavvufî ve dini boyutlarının meydana gelmesinin zamanla olduğunu dile getirirken tarihi gelişiminde ise siyasî yapının belirgin rolü olduğunu ifade eder. Mezhebî anlamda bir Sünnîliğin hicrî III. asırda meydana çıktığını ortaya koymaktadır. Bu görüşünü desteklemek Yunan Felsefesinin Arapçaya nakledilmesi ile ortaya çıkan problemlere cevap vermeyen çalışan Mu'tezile ile Eş'arî (öl.324/936) ve Mâtürîdî'nin (öl.333/944) ön plana çıkmasını örnek olarak göstermektedir.

Korkmaz, "Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in ortaya çıkışından günümüze kadar pek çok kesim tarafından kullanılan bir kavram olduğunu ancak sistemli ve düzenli bir yapıda olmadığını söyleyerek Ehl-i Sünnet'i bir mezhep olarak düşünmekten ziyade İslâm'ın kendisi yani "ana gövdesi" olarak tanımlamaktadır.⁷²

Hadis taraftarlarına da değinen Korkmaz, Ehl-i Hadîsi; İslâm'ın erken asırlarında ortaya çıkmış, rivayeti ve geleneği esas alarak Ehl-i Rey'e karşı bir tutum sergilemiş olan bir akım, mezhep şeklinde tanımlamaktadır. Ayrıca Mâtürîdî'nin Ehl-i Hadîs'i eleştirirken Ashâbu'l-Hadîs, Ashâbu'z-Zevâhir ve bazen de Haşviyye tabirini kullandığını vurgulamaktadır.

Korkmaz, Mâtürîdî'nin eleştirilerini, imanın tanımı, mahiyeti ve kökeni ile ilişkili olan ircâ problemleri ve zahirî anlayışa paralel olarak ortaya çıkan Kur'ân'ın yaratılmışlığı (Halku'l-Kur'ân) meselesi, siyaset ve cebir ile birlikte ele alınan meseleler olmak üzere iki ana başlık altında toplamaktadır.⁷³

3.1. Mâtürîdîlik

Korkmaz, Mâtürîdîliği, Ehl-i Sünnet içerisinde ilk önce ortaya çıkan, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin usul ve metodunu takip ederek oluşmuş, çoğunlukla Arap olmayan unsurlar arasında yayılan, dinin anlaşılmasında akla değer veren ve nakli aklın anlaşılmasında önemli bir konuma yerleştiren İslâm düşünce ekolü şeklinde tanımlamaktadır.

⁷² Korkmaz, *İmâm Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, s.171.

⁷³ Korkmaz, *İmâm Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, s.103.

Korkmaz, en büyük iki kelâm okulundan birisi olan Mâtürîdîliğin birçok Kelam ve Fıkıh âlimleri yetiştirerek İslâm'ın anlaşılması ve yaşanmasına önemli katkılarda bulunduğunu vurgulamaktadır.⁷⁴

Korkmaz, Mâtürîdî'ye verilen isimleri İmâmül-Mütekellimîn, Âlemü'l-Hüdâ, Reîsü's- Sünne, Musahhihu Akâidi'l-Müslimîn, (Müslümanların Akidesini Tashih Eden) İmâmu'z-Zâhid, Reîsu Ehli's-Sünne, Mehdiyyu'l-Ümmeh (Bu Ümmetin Mehdisi) şeklinde sıralamaktadır. Ayrıca Mâtürîdî'nin soyunun, Hz. Peygamber'in hicrette evine misafir olduğu Ebû Eyyûb Halid b. Zeyd b. Kuleyb el-Ensârî'ye ulaştığı rivayet ediliyorsa da ana-babası ve ailesi hakkında kesin bir bilgi olmadığını kaydetmektedir. Aynı zamanda Mâtürîdî'nin doğum tarihinin kesin olarak bilinmediğinden ve Mâtürîdî'nin 248/862'den önce doğmuş olabileceğini söylemektedir.⁷⁵

Korkmaz, İmâm Mâtürîdî'nin ilmînin ve etkisinin büyüklüğüne rağmen, hilafet merkezi olan Bağdat'tan uzakta yaşaması, Mâtürîdî'nin görüşlerine Mu'tezile ve Eş'arîlere sağlanan siyasî desteğin sağlanmaması, kendisinin Arap kökenli olmayışı nedeniyle Arap kökenli yazar ve öteki nüfuz sahibi isimler tarafından yok saymaya çalışmaları, Hanefî âlimlere ait Tabakât Kitapları'nın yazılışının gecikmesi, Eş'arî'yi Sünnî akîdeyi savunan tek İslâm büyüğü gibi gösterme temayülü gibi nedenlerden dolayı çağdaşları kadar tanınmadığını vurgulamaktadır.

Korkmaz, Mâtürîdî'ye'nin Sâ mânîlerden, Selçuklular ve Osmanlılardan gördüğü siyasî destek olmasaydı Mâtürîdîliğin tamamen unutulacağı tespitinde bulunmaktadır.

Korkmaz, İmâm Mâtürîdî'nin çağdaşları kadar tanınmayışının sebepleri arasında Mâtürîdî'nin yaşadığı bölgenin işgallere maruz kalmasını da göstermektedir. Nitekim Hülagu Han ve Cengiz Han'ı o bölgeleri yakıp yıkmasından sonra o bölge ile ilgili kitapların çoğu kaybedildiğini vurgulamaktadır. Aynı şekilde Rusların o bölgeleri işgal edip yakıp yıkmasını da Mâtürîdî hakkında bulunan bilgi azlığının sebepleri arasında saymaktadır.⁷⁶

Kanaatimize göre Mâtürîdî'nin görüşlerinin Eş'arîlik kadar yayılmamasının nedeni Mu'tezile ve Eş'arîlere sağlanan siyasî desteğin Mâtürîdîliğe sağlanmamasından ziyade Selçuklular döneminde Hanefî alimlerin o dönemin en prestijli görevi olan kadılığa, fıkha yönelmesidir.

⁷⁴ Korkmaz, *İmâm Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, s.143.

⁷⁵ Korkmaz, *İmâm Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, s.32.

⁷⁶ Korkmaz, *İmâm Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, s.37.

Korkmaz, Mâtürîdîliğin kurucusu olan İmâm Mâtürîdî'nin akla ayrı bir değer vererek, akıl ve nakil arasında bir denge kurduğunu ve bu dengede akli hak ettiği yere oturttuğunu kaydetmektedir.⁷⁷

Korkmaz, İmâm Mâtürîdî'nin, insanı, büyük âlem ile kıyaslayarak insanın küçük âlem olduğunu ve akıl sahibi tek varlık olan insana büyük bir değer atfettiğini belirtmektedir

Ayrıca bu bakış açısı ile insanı evrene benzeterek, insanın özgürlüğü ve özgünlüğünü yok sayan tarikat sisteminden uzak durduğunu vurgulamaktadır.⁷⁸

Korkmaz, Mâtürîdî'nin, bilginin elde edilmesi konusunda yenibilgi ve sistemler geliştirilebileceğini ortaya koyduğunu vurgulayarak, Mâtürîdî'nin genel anlamdaki sisteminin hikmet üzerine kurulu olduğunu belirtmektedir.⁷⁹

Korkmaz, Mâtürîdîliğin Türk dünyası açısından önemine değinerek Türk zihin dünyasını şekillendiren yapı olduğunu bildirerek Türk dünyasının geleceğine önemli katkılar sağlayacağı söylemektedir.⁸⁰

Mâtürîdîlik, Afganistan, Hindistan, Pakistan, Endonezya, Malezya, Orta Asya, Ortadoğu, Türkiye ve diğer bölgelerdeki Müslümanlar tarafından benimsenerek günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Günümüzde de İslâm dünyası başta olmak üzere birçok üniversitede veya ilahiyat fakültelerinde Mâtürîdî ve Maturidilik konusuyla ilgili çalışmalar yapılmaktadır.

3.2. Eş'arîlik

Korkmaz, Eş'arîliği Ebû'l-Hasan el-Eşarî'nin fikirleri etrafında oluşmuş kelâmî bir mezhep olarak tanımlayarak Eş'arîliğin görüşlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için Mâtürîdîlik ile bazı kelâmî konulara bakışlarındaki farklılıkları ele alınması gerektiğini söylemektedir.⁸¹ Eş'arîlik ve Mâtürîdîlik Ehl-i Sünnet'in iki büyük kelâmî mezhebidir.

Korkmaz, bu iki mezhebin birbirine bu kadar yakın olmalarına rağmen bazı konulara farklı yaklaşıtlarını tespit etmektedir. İmâm Eş'arî eserinde bu ihtilaflara yer verirken kimseyi küfürle itham etmemiş, Müslümanların ihtilafları çerçevesinde değerlendirmiştir. İmâm Eş'arî fırkalardan bahsederken ince ihtilafları açıklar ve İslâmî fırkalardan tarafsız olarak bahsetmektedir. İmâm Eş'arî ve İmâm Mâtürîdî aynı dönemde farklı coğrafyalarda kelâm metodunu kullanarak Ehl-i Sünnet görüşünü müdafaa

⁷⁷ Korkmaz, *İmâm Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, s.144.

⁷⁸ Korkmaz, *İmâm Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, s.144.

⁷⁹ Korkmaz, *İmâm Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, s.145.

⁸⁰ Korkmaz, *İmâm Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, s.145.

⁸¹ Korkmaz, *İmâm Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, s.178.

etmişlerdir. Tabi ki bazı konularda bakış açıları ve yaklaşımları farklılıklar göstermiştir. Söz konusu farklar arasında Kesb, Kelâm-i Nefsî (Allah'ın Kelâm'ı), Kazâ ve Kader, Husun ve Kubuh (İyilik ve Kötülük), Tekvin (Yaratma), Nübüvvet, Teklifi mâ-lâ Yutâk (Güç Yetirilemeyen Şeyin Teklifi), Sebeb ve Hikmet, Ezelde Ma'dûma Hitâb, Tövbe-i Ye's ve İmân gibi konuları sıralamaktadır.

Kesb: Eş'arîlere göre Allah'ın yaratmasıyla, Mâtürîdîlere göre kulun kudreti ve tesiriyledir.

Kelâm-i Nefsî (Allah'ın Kelâmı): Eş'arîler, Hz. Musa'nın Allah (c.c) ile konuşmasını ve işitmesini örnek verip Kelâm-i Nefsî'nin işitilebileceğini söylerken Mâtürîdîlere göre bu mümkün değildir.

Husun ve Kubuh (İyilik ve Kötülük): Eş'arîlere göre bir şeyin iyi mi kötümü olduğu aklımızla bilinemez ancak Allah'ın emirleri ve nehiyleriyle bilinebilir. Yani Allah(c.c) bir şeyi emretmiş ise o iyidir, yasaklamış ise kötüdür. Mâtürîdîlere göre bir şeyin iyi mi kötümü olduğunun akılla bilinmesi mümkündür. Yani bir şey iyi olduğu için Allah (c.c) tarafından emredilmîş, kötü olanlarda yasaklanmıştır.

Tekvin: Eş'arîlere göre Allah'ın (c.c) yaratma sıfatı müstakil bir sıfat değil kudret sıfatının bir yansımasıdır. Mâtürîdîlere göre Kudret ve İrade sıfatı gibi müstakil ve ezeli bir sıfattır.

Ma'rifetullah: Eş'arîlere göre kendilerine dinin tebliği ulaşmamış, dinden habersiz kişiler yaptıklarından dolayı sorumlu değildir. Akıl Allah'ın (c.c) varlığını ve birliğini kavrayacak güçte olsa bile Allah'ı bilmek şer'an vaciptir. Mâtürîdîlere göre ise dini tebliğ olmasa, peygamber gönderilmemiş olsa bile insan aklıyla Allah'ı bilmek zorundadır. Çünkü akıl Allah'ı bilme gücündedir.

Nübüvvet: Eş'arîlere göre peygamber olarak gönderilmek için erkek olmak şart değildir kadın da peygamber olabilir. . Mâtürîdîlere göre ise peygamberlikte erkek olmak şarttır, kadınların peygamber olması mümkün değildir.

Ehl-i Sünnet'in iki büyük kelâmî mezhebi olan Eş'arîlik ve Mâtürîdîlik arasındaki ihtilaflardan bazı örnekler vererek yetinmekteyiz. Korkmaz, bu farklılıkların sayılarının çeşitli kaynaklara göre değiştiğini söyleyerek, Ehl-i Sünnet denilince hemen akla gelen bu iki büyük ekolün bile dinin usulünden sayılabilecek konulara farklı yaklaşımlarının, bir problem değil Sünniliğin çerçevesinin genişliğini gösterdiğini vurgulamaktadır.⁸²

⁸² Korkmaz, *İmam Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, s.180.

3.3. Selefilik

Korkmaz, Selefiligi tarihin belli bir kesitinin taklitini yaparak, kendi düşünce ve görüşlerini din olarak dayatma peşinde olan ve bu hedefini gerçekleştirmek için tekfiri bir silah gibi kullanarak kendisi gibi düşünmeyenleri kâfir ilan ederek ötekileştiren bir hareket olarak tanımlamıştır. Korkmaz'a göre bu İslâm'ın evrenselliğini reddederek kültürünün taklidini esas almaktır. Korkmaz, bu anlayışlarından hareketle Selefilğin kökenini, kendileri gibi düşünmeyenleri Müslüman olarak kabul etmeyen Hariciler hareketine kadar dayandırır.⁸³

Korkmaz, bilginin geliştirilmemesi, kültüre karşı duruş, taklidin esas alınması gibi hususların Selefî düşüncenin özünü oluşturduğunu kaydederek, Selefî zihniyete göre dinin, metne tabi olmak olduğunu ve bu sebeple zahirî bir karakter arz ettiğini vurgulamaktadır. Korkmaz, Selefilğin hadis eksenli bir anlayış olduğunu vurgulayarak hadis rivayetlerinin en doğru yorumcusu olarak İbn Teymiyye, İbn Kayyim el-Cevzî ve Muhammed b. Abdulvehhâb gibi isimleri kabul ettiklerini ortaya koymaktadır. Korkmaz, Selefilğin belli bir zamanı taklit ettiğini söyleyerek bu din anlayışının zaman dışı olduğunu ve Ehl-i Sünnet'in gulası olarak kabul edilebilecek bir yapıda olduğunu iddia etmektedir.⁸⁴

Korkmaz, Selefilğin Hz. Peygamber'in sünnetini kalkan olarak kullandığını ve kendi görüşlerini din olarak savunarak, sünneti, hadis metinleri ve kitaplarına mahkûm ettiğini belirtmektedir.⁸⁵

Korkmaz, itaat edilmesi gereken bir din adamının bulunduğu yerlere (hicreler/ettekir ve'l-hicre) yönlendirmeleri ve iyiliği emredek, kötülüğü yasaklama görevini(emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker) yapacak kişilerle bir arada bulunma tavsiyelerinden hareketle Selefilğin, bir cemaat anlayışı olduğunu ve birey olarak yaşanmasının mümkün olmadığını söylemektedir. Ayrıca Selefî düşüncede edebiyat, felsefe, sanat, spor, müzik ve diğer bilim dalları sevilmediğini, hatta edebiyat, sanat ve müzik gibi alanlarla meşgul olanların derecelerine göre, dinden çıkmak, Allah'a ortak koşmak veya lüzumsuz, boş işle uğraşmak (malayanilik) şeklinde dışlandığını kaydetmektedir.⁸⁶

Korkmaz, Selefî anlayışın tasavvufî oluşumlara karşı son derece mesafeli olduğunu ve Sufi düşüncenin kurucu isimleri olan İbn Arabî, Mevlâna ve Abdulkadir Geylânî gibi isimlere Müslüman gözüyle bakılmadığını, mütesiplerine Sufilik yerine zahidliğin özendirildiğini birçok Selefînin aslında iyi bir zahid olduğunu söylemenin mümkün

⁸³ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.343.

⁸⁴ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.344.

⁸⁵ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.344.

⁸⁶ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.344.

olduğunu belirtmektedir. Burada bütün Selefiligi aynileştirmenin doğru olmadığını, Abdulkadir Geylânî gibi zatlara derin saygılar duyan Selefilerin de bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Yine aynı şekilde Selefilerin şiddet yanlılarının bulunduğu gibi ılımlı kesiminin de bulunduğu bir gerçektir.

Özetle Korkmaz, Selefiligi mensuplarının modern ve akılcı olmadığını belirterek, bunun bir Arap muhafazakarlığı ve Muhammedizm kılıfına sarılmış bir Arabizm olduğunu söylemektedir.⁸⁷

3. Vehhabilik

Vehhâbîlik, 1115-1206/1703-1792 yılları arasında Muhammed b. Abdilvehhab önderliğinde Arap Yarımadası'nda ortaya çıkan siyasî ve itikadî bir oluşumdur.⁸⁸ Kurucusu Muhammed b. Abdilvehhab'ın adına nispetle muhalifleri tarafından verilen "Vehhâbî" ismi mezhep mensuplarınca benimsenip kullanılmamıştır. Mezhep mensupları bu ismin yerine bu oluşumu tanımlamak için "Da'vet, Da'vetü't-Tevhid, ed-Da'vetü's-Selefiyye" isimlerini, kendileri için ise Tevhid ehli anlamına gelen 'muvahhid' kelimesinin çoğulu olan "Muvahhidun" ismini kullanmışlardır. Ayrıca Osmanlı padişahlarının yönetim şekline başkaldırmaları, amelleri imanın bir parçası görerek büyük günah işleyen kimseleri dinden çıkarmaları ve dini dayanak göstererek şiddet yanlısı olmaları nedeniyle "Hâricîler/Çağdaş Hâricîler", bid'atleri yok saydıkları iddiasında bulunarak tarihi değerleri ortadan kaldırmalarından dolayı da "Mabet Yıkıcılar" olarak adlandırılmışlardır.⁸⁹

Mezhep mensupları son dönemlerde sahabe, tabiun ve sonraki neslin dini düşünce ve yaşayış şekillerine dönmeyi istemeleri nedeniyle kendilerini "Selefiyye" olarak isimlendirmeyi tercih etmişlerdir.⁹⁰

Korkmaz, Vehhâbîliğin ortaya çıkışını şu şekilde ifade etmiştir: "Vehhâbîlik, metne tabii olan Selefiligin, Osmanlı'nın son döneminde Hicaz bölgesinde ortaya çıkmış, zahiri bir karakter arz eden bir harekettir."⁹¹

Vehhâbîliğin teşekkülünü hazırlayan önemli etkenlerden biri Osmanlı Devleti'nin zayıflaması sonucunda Arap Yarımadası'nda idari anlamdaki sıkıntıların baş göstermesidir. 18. asırda Osmanlı Devleti'nin siyasî, askeri ve ekonomik alanda büyük sıkıntılar içinde ve birden çok devletle savaş halinde olması devletin gücünü iyice azaltmıştı. Bu dönemde Arap Yarımadası'nda ve özellikle Hicaz Bölgesi'nde yaşayan bedevî

⁸⁷ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.350.

⁸⁸ Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslâmi Akımlar*, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2016), s.60.

⁸⁹ Onat-Kutlu, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, s. 483-484.

⁹⁰ Büyükkara, *Çağdaş İslâmi Akımlar*,s.61.

⁹¹ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.347.

Araplarının Osmanlı'nın bu durumundan yararlanarak dış devletlerin de desteğiyle yeni bir devlet kurma girişiminde bulunmalarıyla Vehhâbîliğin ortaya çıkışı gerçekleşmiş ve bir devletin resmi mezhebi haline dönüşmesine zemin hazırlanmıştır.⁹²

Korkmaz, Vehhâbîlerin, kendileri gibi düşünmeyenlerin, kadınları, çocukları, malları, canları, namusları ve sahip oldukları her şeyin kendilerine helal olduğu şeklindeki görüşleri bildirerek, kendilerine muhalif olan kesimlere yaşama hakkı tanımadıklarını vurgulamaktadır. Bu fikrini desteklemek için Osmanlı'nın son döneminde Hicaz bölgesinde Suud ailesinin, Abdulvehhab ailesinden aldığı destekle gerçekleştirdikleri isyan sırasında Mekke, Medine ve Riyad gibi şehirlerde yaşayan Müslümanlara, müşriklik ithamıyla yaptıkları katliamları örnek vermektedir. Aynı şekilde 1802 tarihindeki Gadir-i Hum kutlama törenlerindeki Kербela'ya yaptıkları baskın ve iki binden fazla Şii'yi öldürdükleri katliam ile 1979 yılında yaşanan Kâbe baskınında, beş bin kişinin ölümüyle sonuçlanan ayaklanmayı örnek vermektedir. Kendi öğretileri içinde yetişmiş olan Cuheyman el-Uteybî ve taraftarlarına uyguladıkları katliamda kendilerine muhalif olan kesimlere yaşama hakkı tanımadıklarının en büyük delilidir.⁹³ Cuheyman el-Uteybî örneğinin aşırı uç bir örnek olduğunu belirtmekle beraber Vehhabilerin de kendisini eleştirdiklerini vurgulamamız gerekmektedir.

Korkmaz, Vehhâbîliğin kabir ziyaretlerine, mevlit okutmaya, hırka-ı ve sakal-ı şerif ziyaretlerine, ezanı makamlı okumaya, felsefeye karşı olduğunu rey ve Kelâm gibi yenilikleri bid'at olarak kabul ettiğini ifade etmiştir⁹⁴

4. Kâdiyânîlik-Ahmedilik

Kâdiyânîlik, Mirza Gulam Ahmet Kadiyânî'nin Mesihlik, Mehdilik, Nübüvvet iddiaları üzerine bina edilmiş şahıs merkezli dini bir oluşumdur. Bu dini harekete ortaya çıktığı yere, kurucusuna ve kendilerine ait resmi belgelere binaen farklı isimler verilmiştir. Korkmaz, isimlendirilmeyle ilgili Mirza Gulam Ahmet'in ismine ithafla Mirzaiyye, doğduğu şehre ithafla Kâdiyânîyye, Ahmet ismine nispetle Ahmediyye isimlerinin verildiğini kaydetmektedir.⁹⁵

Korkmaz, Kâdiyânîliğin ortaya çıkış, gelişim ve yayılmasının anlaşılması için 19. ve 20. yüzyıllarda imparatorlukların dağılması sonucunda Müslümanların siyasî, dini ve toplumsal durumlarının iyi incelenmesinin gerektiğini vurgulamaktadır. Batılıların bilim ve teknolojiye ilerlemesi ve Müslümanları sömürge altına alarak onları kendi din, dil ve

⁹² Onat-Kutlu, *İslâm Mezhepleri*, s. 483-484.

⁹³ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.347.

⁹⁴ Korkmaz, *Karizma Dindarlığı*, s.348.

⁹⁵ Korkmaz, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, s. 531.

kültürlerinden soğutma çalışmalarının yapılmasıyla ortaya çıkan siyasî, dini ve toplumsal buhranlardan dolayı kurtarıcı bekleme ve karizmatik lider arayışına girmişlerdir. Mirza Gulam Ahmet'in kişiliği ve fikirleri bu hareketin doğmasında ve örgütlenmesinde oldukça etkilidir.⁹⁶

Korkmaz, Mirza Gulam Ahmet'in Müslümanların Allah tarafından kendilerini kurtarmak için gönderilecek olan karizmatik liderin kendisi olduğunu ve hatta daha da ileri giderek ilahlık iddiasında bulunduğunu şu şekilde dile getirmiştir: Önceleri sıradan bir mücahid olarak öne çıkmaya çalışan, arkasından Mesîhlik ve Mehdîlik iddialarını bir tek kişi üzerinde birleştiren Gulam Ahmed, peygamberlik iddiasını da tedrici bir şekilde ileri sürmüştür. Lahor Hükümet Konağı'nda, 1896 yılında düzenlenmiş olan "Büyük Dinler Konferansı"nda vahiy aldığını açık bir dille ifade etmiş ve burada sunduğu tebliğin galip çıkacağına Allah tarafından vahiyyle kendisine bildirildiğini ileri sürmüştür. Rüya halinden çıkıp, vahiy haline geçtiğinde şu vahyi aldığını iddia etmiştir: "İnnallahe maake, innallahe yekumu eyne ma kumte, "Gerçekten Allah seninle beraberdir, ve sen nerede durursan Allah orada durur." (Gulâm Ahmed, 1992: 8-9) Böylece onun peygamberlik anlayışı Hz. Muhammed'in nübüvvetini tasdikten çıkıp, kendi peygamberliğinin ispatının bir gerekçesi haline gelmiştir.⁹⁷ Gulam Ahmed kurtarıcılık iddialarını devam ettirmiş, 1904 yılında kendisinin Müslümanlar için Mehdî, Hıristiyanlar için Mesîh olduğu gibi Hindular için de Krişna Avatar olduğunu ilave etmiştir. Kendisine, âhir zamanda Hindular için Tanrı Vişnu'nun iki şahsiyetinden birisi olan Krişna veya Avatar olduğunun bildirildiğini söyleyerek, onların da beklenen kurtarıcısı olduğunu ileri sürmüştür. Bu iddiasıyla birlikte Hindu takipçilerinin gözünde tanrı da olmaktadır. Böylece bütün dinlerin âhir zamanda bir kurtarıcı beklentisini kendi şahsında birleştirmeye çalışmıştır.⁹⁸

Kâdiyânîliğin görüşlerine bakıldığında kurucusu Mirza Gulam Ahmet'in "Müceddidliği, Mesîhliği, Mehdîliği ve Peygamberliği" iddiaları üzerinde durulduğu görülmektedir.

Korkmaz, Kâdiyânîliğin Mezhepler Tarihi ölçütlerine göre müstakil bir fırka özelliği taşımadığını ortaya koyarak hareketin diğer görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Kâdiyânîliğin görüşleri Mirza Gulam Ahmed'in müceddidliği, mehdîliği, peygamberliği iddiaları etrafında yoğunlaşmaktadır. Fikhî konularda, içtihat kapısının kapanmadığını, Kur'ân'ın kendi içinde nâsîh olmadığını ve kendinden önceki kitapları

⁹⁶ Korkmaz, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, s. 532.

⁹⁷ Korkmaz, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, s. 537.

⁹⁸ Korkmaz, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, s. 538.

neshettiğini savunmaktadırlar. Namaz, oruç, hac, zekât, ve kurban gibi ibadetlerle ilgili konularda, zâhirî anlamlarının yanı sıra bazı bâtinî yönleri üzerinde de durmaktadırlar.⁹⁹

Kâdiyânîliğin Hindistan'da yayılması İslâm'ın nübüvvet inancını tahrif ettiği ve işgalci İngilizlere karşı benimsedikleri tutum sebebiyle Müslüman âlimleri rahatsız etmiş ve onlara karşı mücadeleye sevk etmiştir. Bu yeni mezhebin fikirlerini benimseyenlere karşı İslâm dairesinden çıkmış gözüyle bakılmaya başlanmıştır. Hindistan'daki gayrimüslimler mezhebin fikirlerini destekleyip geliştirirken, bazı Müslümanlar ise bu kesimin ayrı bir din mensubu olduklarını düşünmeye başlamışlardır. Bu fikri savunanların arasında Muhammed İkbâl ve Mevdudî gibi isimler de bulunmaktadır. Bunlardan İkbâl, gazetelerde neşrettiği birçok açıklama ve makaleleriyle bu akıma mensup olanların İslâmî cemiyetlere kabul edilmemesini istemiştir.¹⁰⁰

Hindistan ikiye ayrılıp Pakistan devleti kurulduğunda toplumun istikrarı gerekçesiyle Kâdiyânîler dini bir azınlık olarak toplum içinde yer almaya devam etmişlerdir. Bu süreçte İngilizlerin de yardımı ile ülke çapında geniş araziler ve hükümet dairelerinde görevler edinmişler ve devlet içinde önemli bir güç haline gelmişlerdir.

Kâdiyânîler, kendilerinden olmayanlara karşı edindikleri imkânlar aracılığıyla baskı uygulamışlar ve halkın tepkisini çekmeye başlamışlardır. Bu durum karşısında toplumun önde gelenleri bir araya gelerek, etkinliklerini azaltmak maksadıyla bazı tedbirlerin alınmasını istemişlerdir. Aydınlar, onların siyasî baskılarını eleştiren yazılar yazmış ve kamuoyu oluşturma yoluna gitmişlerdir. Bu girişimler sonuç vermiş fakat toplumda isyan ve kargaşanın çıkmasına yol açmıştır. Olayların neticesinde meydana gelen kargaşayı ortadan kaldırmak adına Pakistan ordusu yönetime el koymuştur. Bu süreçte birçok sivil can vermiş ve bazı âlimlerle birlikte kimi mütefekkirler hapsedilmiştir.

Günümüzde Kâdiyânîlik, Kâdiyân Ahmediliği ve Lahor Ahmediliği olmak üzere iki ana bünye ile faaliyetlerini sürdürmektedir. En etkili oldukları yerler Hindistan, Pakistan, Bangladeş ve Endonezya'dan oluşmaktadır. Kâdiyân Ahmediliği 1947 yılında merkezini Kâdiyân'dan Rabve'ye taşımış olsa da etkin biçimde Londra'dan yönetilmektedir. Kendi görüşlerini yaymak üzere uluslar arası yayın yapan Muslim Television Ahmediyya (MTA) adlı televizyona sahiptirler. Ayrıca kendi görüşlerini yaymaya çalıştıkları dergiler yayınlamaktadırlar. Lahor Ahmediliği ise Lahor'a yerleşerek Ahmediyye Encümen-i İşaat-ı İslâm adlı bir teşkilat kurmuş, Gulam Ahmed'in nebîlik iddialarını reddetmiş olarak

⁹⁹ Korkmaz, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, s. 545.

¹⁰⁰ Korkmaz, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, s. 546.

çalışmalarına devam etmektedir. Özellikle İslâm'ın Afrika ve Avrupa'da yayılmalarına önemli katkıları olmuştur. Farklı dillerde yayınlanan dergileri bulunmaktadır.¹⁰¹

Kâdiyânîlerin nüfusları konusunda farklı rakamlar verilmektedir. Sadece Kâdiyân kolu kendi taraftarlarının dünyanın 202 ülkesinde 200 milyon olduğunu iddia etmektedir. Tarafsız araştırmalara göre bu rakam Pakistan dahil 12 milyon civarındadır. Günümüzde Kâdiyânîler çoğunlukla misyon, mescit, hastane, dispanser ve okul inşa ettirmek şeklinde olan faaliyet- lerinin ağırlığını Avrupa, Asya, Pasifik, Amerika ve Afrika'ya kaydırmış durumdadır.¹⁰²

Kâdiyânîlerin her iki kolunun da başlıca gelir kaynağı Kâdiyân ve Lahor'a gönderilmesi gereken zekât oluşturmaktadır. Ayrıca her Kâdiyânî aylık gelirinin belli bir miktarını mecburi ve düzenli olarak hareketin malî organizasyonuna öder. Bunu dışında her Kâdiyânî'nin ölümünden önce malının onda birini mezhebe vasiyet etmesi istenmektedir.¹⁰³

Korkmaz, Kâdiyânîlerin Türk dünyasına ve özellikle Türkiye'ye yönelik çalışmalarının da bulunduğunu vurgulayarak, Kâdiyân Ahmedilerinin Almanya'da oluşturdukları Türk Masası Birimi'nin Müslüman Ahmediyeye Cemaati adıyla Türkçe bültenler ve Maneviyat adıyla bir dergi çıkardığını örnek vermektedir. Ayrıca Kâdiyânîlerin çeşitli kitaplarını Türkçeye çevirerek Türk işçileri arasında dağıtıldığında bahsetmektedir.¹⁰⁴

5. Alevîlik-Bektâşîlik

Alevî, Arapça kökenli bir kelime olup sözlük anlamı “Ali'ye mensup, Ali taraftarı, Ali'yi seven, ona bağlı olan, Ali'ye ait ve onun soyundan gelen” şeklindedir. Tasavvufta ise soyu Hz. Ali yoluyla Hz. Peygamber'e dayanan tarikatlere Alevî ismi verilmektedir. İslâm Mezhepleri Tarihi'nde Alevî ifadesi en geniş tabirle Şiâ ile aynı anlamda kullanılmakla birlikte Hz. Ali'nin Hz. Muhammed (s.a.v)'den sonra devlet başkanlığına Allah ve Hz. Peygamber tarafından tayin edildiğine inanan, topluluklar şeklinde tanımlanmıştır.¹⁰⁵

Korkmaz, Alevîlik ve Bektaşîliğ'in inanç öğretisinin deki temelinde İslâm akaidi'nin olduğunu ve Kur'ân'dan beslendiğini vurgulayarak Alevîlik ve Bektaşîlik için dinsizlik ithamının yapılmasının mümkün olmadığını belirtmektedir. Bu görüşünü İslâm'ın

¹⁰¹ Korkmaz, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, s.553.

¹⁰² Korkmaz, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, s. 554.

¹⁰³ Korkmaz, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, s. 554.

¹⁰⁴ Korkmaz, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, s. 554.

¹⁰⁵ Sönmez Kutlu, *Alevîlik-Bektaşîlik Yazıları Alevîliğin Yazılı Kaynakları Buyruk (Tezkire-i Şeyh Safti)*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006), s. 151.

temel ilkeleri olan tevhd, nübüvvet ve mead gibi konulara net bir şekilde yer verdiklerini belirterek delillendirmektedir.¹⁰⁶

Korkmaz, Alevilik ve Bektaşilik öğretisinin sadece Caferilik ya da Şîlikten kaynaklanmadığını, Mâturîdîlik ve Yesevîlik ile ilişkilendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Hacı Bektaş Velî'nin eserlerinde İslâm Dininin en vazgeçilmez ilkelerinden olan nübüvvet inancının varlığının mevcut olduğunu ve eserlerde Hz. Peygamber'e yer verildiğini örnek vermektedir. Hacı Bektaş Veli öğretisinde yer alan mezhebî unsurlara muhaliflerinin görüşlerine değil de ona izafe edilen eserlere bakıldığı zaman, Mâturîdîlik ve bölgede yaygın olan öteki İslâm kültürünün mirası ile benzerlik göstereceğini vurgulamaktadır. Korkmaz Kadim Türk kültüründeki örneklerde de Bektaşiliğin etkisini görüldüğü ve bu öğretinin tasavvufî yapısı sebebiyle Yesevîliğin devamı olduğuna işaret ederek tek başına Caferilik ya da Şîlikten kaynaklanmadığını ortaya koyarak bu iddiasını kanıtlamaya çalışmaktadır.¹⁰⁷

Korkmaz, Hacı Bektaş Velinin eserlerinde, İslâm Dini'nin en temel ilkeleri olan tevhid, nübüvvet ve mead konularındaki görüşlerin, Kur'ân-ı Kerîme uygun olduğunu dolayısıyla Hacı Bektaş Veli ya da onun izinden gidenlerin İslâm dışı olduklarını söylemenin mümkün olmadığını söyleyerek, Hacı Bektaş Veli'nin, Şeyh Ahmet Yesevi kolundan gelen bir derviş olduğu ve Anadolu'ya gelen ilk Müslüman Türkleri irşat eden sûfilerden birisi olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ Korkmaz, *Alevilik, Bektaşilik Geleneği ve İslâm*, s.66; krş. Korkmaz, “Alevilik Bektaşilik Yazıları, Aleviliğin Yazılı Kaynakları, Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46, sy. 2 (Ağustos 2005): 319-28.

¹⁰⁷ Korkmaz, *Alevilik, Bektaşilik Geleneği ve İslâm*, s.67

¹⁰⁸ Korkmaz, *Alevilik, Bektaşilik Geleneği ve İslâm*, s.92; krş. Korkmaz, “Hacı Bektaş Veli Öğretisinde İtikadi Unsurların Menşei”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 59 (Eylül 2011), 119-134.

İKİNCİ BÖLÜM

SİDDİK KORKMAZ'IN MEZHEPLER TARİHÇİLİĞİ VE GÖRÜŞLERİ

Bu bölümde Sıddık Korkmaz'ın mezhep anlayışı, Mezhep-Din ilişkisi ve Mezhepçilikle ilgili görüşlerine yer verilecektir.

1. Din ve Mezhep

Korkmaz, din olgusu evrensel olduğunu ve insanlık tarihi kadar eski olduğunu vurgulayarak, Ateizmin bile kendisini yine din üzerinden tanımlayan bir tür karşı dinlilik olduğuna dikkat çekmektedir. İnsanların çoğunun kendi kimliğini din üzerinden inşa etmekte ve hayatına bu zaviyenin çizgileri içinde yön verdiğini belirterek bunun sadece birey açısından değil İslâm toplumları açısından da bu şekilde olduğunu ortaya koymaktadır. İran, Suriye, Suudi Arabistan ve Pakistan gibi ülkeleri örnek vererek dinin tek tip insan türü inşa etmediğini, Hac ve Umre yaparken insanların birbirine benzediğini, dini görevleri bittikten sonra hızla başkalaştıklarından bahsetmektedir. Bu başkalaşmada başta milli kimlik ve kültürel farklılıklar kendini hissettirdiğini ortaya koymaktadır.¹⁰⁹

İslâmiyet en doğru şekliyle Hz. Peygamber döneminde yaşanmıştır. Hz. Peygamber dönemine bakıldığında bir gruplaşmanın olmadığını, herhangi bir mezhebin bulunmadığını ve sadece İslâm dinine mensup katıksız Müslümanların bulunduğunu görmekteyiz. Ancak, Korkmaz Hz. Peygamber döneminde herhangi bir mezhebin bulunmadığı gibi, bugünün Müslümanının da Hz. Peygamber döneminde yaşamadığını, zamansal olarak ne o günü olduğu şekliyle bugüne, ne de bugünü o güne taşımanın mümkün olmadığını vurgulamaktadır.¹¹⁰

Korkmaz, insanların arasındaki dini anlama ve yorumlamadaki görüş farklılıkları psikolojik, sosyolojik, tarihsel, ekonomik, dini bir olay olarak görür. İslâm tarihinde ortaya çıkan görüş farklılıklarının olduğunu dile getirir. Hakikat tekerciliğinin yapılmaması, kendilerini İslâm'ın tek temsilcisi olarak görmemeleri ve mezheplerini din diye dayatmamaları şartıyla bu farklılıkların zenginlik olabileceğini dile getirir.¹¹¹

Din ve mezhep arasındaki ilişki geçmişte olduğu gibi günümüzde de İslâm'ın anlaşılmasında en büyük problemlerinden biri olmuştur. Genelde bu iki kavram anlam bakımından birbirine benzer kavramlar olarak kullanılmış ve karıştırılmıştır. Korkmaz

¹⁰⁹ Korkmaz, *Küreselleşme ve Dini Değerler*, s.19.

¹¹⁰ Korkmaz, *Küreselleşme ve Dini Değerler*, s.20.

¹¹¹ Korkmaz, *Küreselleşme ve Dini Değerler*, s.20.

İslâm dininin bir özü ve aslının, bir de kültürel şekli bulunduğunu ve kültürel şeklinin mezhep olarak da açıklanabileceğini kaydederek din ve mezhep ilişkisini ele almanın önemli olduğunu düşünmektedir. Din ve mezhep arasındaki farkları ortaya koyarak meselenin daha net biçimde anlaşılmasını amaçlamaktadır. Din ve mezhep arasındaki farkları şöyle sıralamaktadır:

*Din kurucusu ve kaynağı itibariyle ilahi ve semavidir, mezhep ise vahyin ya da dinin anlaşılması ve yorumlanmasıdır, yani insani ve beşeridir.

* Din, Allah'tan gelmesi sebebiyle mükemmeldir. Mezhep ise o dini anlayıp kurumsallaştırmak, sosyal hayatta yaşanır ve canlı bir hale getirmektir.

*Din ezelidir ve ebedidir. Mezhep ise canlı bir organizma gibidir, doğar, büyür ve yok olur. Dönemine münhasırdır, eski görüşleri reddedilip yeni görüşleri benimsenebilir.

* Dinin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'dir. Mezhep ya da mezheplerin kitapları genellikle mezhep kurucularının ya da müntesiplerinin yazdığı eserlerdir.

*Din bir tanedir ve kıyâmete kadar bakidir. Mezhepler ise birden fazladır, bazıları kaybolur, bazılarının ise hâlâ takipçileri vardır.

*Din evrenseldir ve bütün insanlığa hitap eder. Mezhep ise bazen belli bir kesime, bazen bir kabileye, bazen bir millete, bazen sadece bir cemaate, hattâ bazen sadece bir tek kişiye hitap edebilir.

*Din'i peygamberler tebliğ eder, mezhebi ise kurucuları ya da müntesipleri telkin ederler.¹¹²

Korkmaz, din ve mezhep ilişkisini ortaya koyduktan sonra, kendi din anlayışını, din yerine koymanın İslâm'ın evrenselliği ilkesiyle örtüşmeyeceğini, başka din anlayışlarına da yaşam hakkı tanınması gerektiğini, mezhepleşmenin veya gruplaşmanın dinin aslını yansıtmadığını dile getirir.¹¹³

2. Mezhep Anlayışı

Korkmaz, mezhep olgusunun kültürel zeminini ele alırken öncelikle din ve mezhep ilişkisi üzerinde durmaktadır. Dinin mahiyeti, din ve düşünce hürriyeti ve Kur'an-ı Kerim'de belirtilen temel özelliklerine değinmektedir. Korkmaz, mezhep kavramını şöyle tanımlar: “Mezhep din anlayışındaki, farklılaşmaların dini, siyasî, sosyal ya da ekonomik sebeplerle kurumsallaşması sonucu ortaya çıkan beşeri oluşumlardır.”¹¹⁴ Korkmaz, ayrıca

¹¹² Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.10.

¹¹³ Korkmaz, *Küreselleşme ve Dini Değerler*, s.62-65.

¹¹⁴ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.18.

mezhep kavramı için dinin anlaşılma biçimi olduğunu ifade etmiş ve mezheplerin oluşumunda insan unsurunun yer aldığını ifade etmiş ve her insanın kendine has görüş ve değerlere sahip olduğunu, bu nedenle de olgu ve olaylara farklı şekilde baktığını dile getirmiştir Burada en dikkat çekici husus mezhebin insan ürünü olduğunun vurgulanmasıdır. Dolayısıyla mezheple kastedilen, İslâm'la ilgili görüş, anlayış ve yorum farklılıklarıdır.¹¹⁵

Korkmaz, İslâm toplumlarının kültürel mayasını İslâm Dini'nin oluşturduğunu ve İslâm Dini'nin temel hedefininin (makâsıdu's-şerîa), egemen olduğu toplumdaki insanların din, mal, can, akıl ve nesil emniyetinin temin edilmesi olduğunu vurgulamaktadır. Her ne kadar bu temel esasları doğru yorumlayamayan bazı dini çevreler bulunsada, özündeki bu gerçeğin göz ardı edilemeyeceğini ve Allah Teâlâ'nın, dinin korunmasını bizzat üstlenmiş olduğu Kur'ân-ı Kerîm'in bu prensiplerle dolu olduğundan bahsetmektedir. Korkmaz'a göre bu kültürün Müslümanlar arasında yaygın olmasından dolayı, insanlar bir arada yaşamaya devam etmektedir. Zaman zaman şahit olduğumuz mezhep mensupları arasında yaşanan sürtüşmeler, siyasî, ekonomik veya cehaletin ürünü olarak incelenmelidir. İslâm kültürünün toplumda oluşturduğu birlik ve beraberlik şuru sadece Müslümanları kuşatmayıp, diğer din mensuplarını dahi içine almaktadır.¹¹⁶

Korkmaz'a göre bir din veya sosyal yapıyı ayakta tutan şey, onun sahip olduğu değerler manzumesidir. İslâm dininin öncelikli temel değerleri, kaynağı ilahî olan inanç esaslarıdır. Her dinde olduğu gibi İslâm dininde de farklı mezhepler, farklı yorumlar ve anlayışlar bulunmaktadır. Farklılıklar sosyal bir olgudur ve inkâr edilmesi kimseye fayda sağlamaz. Farklı mezhebe mensup insanları bir arada yaşatan anlayış, İslâm dinin, insana sadece insan olduğu için verdiği değerden kaynaklanmaktadır.¹¹⁷

Korkmaz, diğer dinlerde de farklı yorumların bulunmasının normal olduğu gibi, İslâm tarihinde de farklı mezheplerin bulunmasının da aynı şekilde insan unsurundan kaynaklı toplumsal bir gerçeklik olduğunu ve onların ortaya koyduğu farklı bakış açılarının doğal bir husus olarak vurgulamaktadır. Günümüzde hem farklı coğrafyalar da yaşamaları hem de kalabalık nüfusu, Müslüman toplumlarının tek bir mezhep veya kültür içinde bir arada yaşayamayacağını bir kanıtıdır.¹¹⁸

Korkmaz, kimsenin kendi din anlayışını, mezhebini din yerine koymaya hakkının olmadığını ve kendi dini anlayışlarını tek hakikat olarak görmemesini, başka din

¹¹⁵ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.18.

¹¹⁶ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.10.

¹¹⁷ Korkmaz, *Küreselleşme ve Dini Değerler*, s.67.

¹¹⁸ Korkmaz, *Küreselleşme ve Dini Değerler*, s.20.

anlayışlarına da yaşam hakkı tanınması gerektiğini vurgulamaktadır. Korkmaz, mezhep anlayışı çerçevesinde mezhebin insani ve toplumsal boyutunun varlığı, mezheplerin din ile özdeşleştirilmemesi gibi pek çok hususta yaptığı tespit ve değerlendirmeleriyle mezhep olgusunun anlaşılmasına yönelik katkılarda bulunmuştur.

3. Mezhepçilik Anlayışının Kaynakları

Korkmaz, mezhepçilik anlayışının kaynaklarının, mezheplerin ortaya çıkış sebepleri kadar geniş ve kapsamlı olduğunu vurgulayarak bu sebepleri tarih, coğrafya, kültür, eski medeniyetler, dini metinlerin yapısı ve insan unsuru şeklinde sıralamaktadır. Bu sebepler arasında, bencilliği önceleyen din anlayışı, siyasetin baskısı altında kalmış cemaatçilik ve kültürden etkilenen zihniyet yapısını da ekleyerek banların mezhepçilik anlayışına kaynaklık ettiğini belirtmektedir.

3.1 Teoloji ve Bencillik

Korkmaz, klasik kültürde ilm-i kelâm olarak bilinen teoloji mesleğinin, Latince de tanrı hakkında konuşma sanatı şeklinde tercüme edilen teo-logos ifadelerinden türediğini kaydetmektedir. Ayrıca yapılan tanımlardan yola çıkarak, teolojinin insan kaynaklı bir bilim dalı olduğunu vurgulamaktadır.¹¹⁹

Korkmaz, İnsanların çoğunlukla dinlerini anne ve babalarından aldıkları gibi mezheplerini de çevrelerinden edindiklerini vurgulayarak, çoğu Müslüman'ın kendi seçimiyle Sünnî, Şîî, veya Alevî, Bektaşî olmadığını, kişinin içinde büyüdüğü kültürün mezhebini belirlediğini dile getirmektedir. Ayrıca günümüzde Kur'an'da anlatılanın ötesinde Müslüman toplumlarda Allah ve peygamberlik tasavvurunun değiştirilerek, kendi mezheplerinin görüşlerini delillendirme amacı taşıdığını kaydetmektedir.¹²⁰ Korkmaz, kendi din anlayışını teolojik bir zemine oturtmak isteyen ve hakikat'ten ziyade, mezhebi görüşünü İslâm diye takdim etmenin doğru olmayacağı kanaatindedir.

Korkmaz, insanın irade ve özgürlüğünü yok sayan, insanın başına gelmiş ve gelecek olan şeylerin eskiden/ezelde yazıldığı, vakti zamanı gelince gerçekleştiği anlayışını savunan kader anlayışı üzerine inşaa edilen bir teolojinin de mezhepçiliğin kaynağı olarak karşımıza çıktığını vurgulamaktadır. İnsanın başına gelmiş ve gelecek olayların ezelde yazıldığı, vakti zamanı gelince gerçekleştiği anlayışının Kur'an'ın teklif ve mükellefiyet felsefesini hükümsüz kıldığı görüşündedir.¹²¹

¹¹⁹ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.31.

¹²⁰ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.31.

¹²¹ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.32.

Ayrıca Korkmaz, mezhepçi bakış açısına sahip kimselerin kendisini dinin en doğru temsilcisi gördüğü için, öteki kulların hakları olduğunu düşünmemekte veya onların hakkına ganimet niyetiyle baktığını tespit etmektedir. Kendisinden başkasına varlık hakkı tanımayan bu anlayışın Kur'an tarafından tasvip edilmediğini ortaya koymaktadır.

3.2 Siyaset ve Cemaatçilik

Korkmaz, mezhepçilik anlayışının kökeninde siyasî endişelerin ve doğurduğu cemaatçilik hırslarının bulunduğunu tespit ederek, yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde gücün, dini kendisine çekerek dini ikinci plana ittiğini söylemektedir. Ayrıca Korkmaz, İslâm düşünce geleneği içinde siyaset konularını inanç esasları arasına dâhil eden oluşumların başında Şiîliğin geldiğini ve bu bakış açısını erken döneme taşıyarak Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali'nin, nass ve tayin ile imam olması gerektiği tezini ortaya koyarak imâmet konusunu dinin usûlü arasına dâhil ettiğini vurgulamaktadır.¹²²

Korkmaz, günümüzde de Şiîliğin yaşayan en büyük üç ana kolundan, Zeydîlik, İsmâîlîlik ve İmâmiyye/İsnâaeriyye'nin siyasete bakış açıları açısından aralarında pek fazla fark bulunmadığından, İmâmeti dinin usûlü arasında saydıklarından bahsetmektedir. Ayrıca Bâtînlilik /İsmâîliyye'ye göre "velâyet" fikrinin İslâm'ın ilk direği olduğunu ve Kelime-i Şahadetlerinin de Lailahe illallah Muhammedun Resulullah ve Aliyyun Veliyullah ve Vasiyyun-Nebî şeklinde olmasının, mezhepçilik anlayışının dini alana taşınmasının bir örneği olduğunu belirtmektedir.¹²³

Korkmaz, siyasetin sadece Şiîler tarafından değil, Sünnî kesimler tarafından da inanç konusu yapılarak kutsandığını, Mehdî, Mesîh inancı, zalim imama itaat, mezhep farklılığından dolayı Şiîlerin ve Alevî Kızılbaşların tekfir edilmesi gibi olayları örnek vermiştir. Korkmaz, Siyaset konusunda Kur'an'ın tavrının oldukça net olduğunu ve yönetimde adaleti emrettiğini vurgulayarak siyaset ve siyasetçiliğin beslediği cemaatçilik duygusunu mezhepçilik anlayışının beslediği önemli bir damar olarak görmektedir.¹²⁴

3.3 Kültür ve Egemenlik

Korkmaz, bir topluluğun yaşam tarzı, atalarından gelen maddî, manevî değerler, insanın bir topluma üye olması hasebiyle kazandığı özellikler ve geçmişin mirası şeklinde tarif edilebilecek olan kültür kavramının bazen mezhepçilik anlayışının temelinde yer alabildiğini belirtmektedir. Ayrıca mezhepçi bakış açısının, kültürü inanç konuları arasına

¹²² Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.33.

¹²³ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.33.

¹²⁴ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.36.

dâhil ederek, İslâm dininin evrensel, zaman, mekân ve kültürler üstü olan özelliğini yok ettiğini vurgulamaktadır. Selefî-Vehhâbî bakış açısının dini aslına döndürme, onu bid'atlerden temizleme, mezhebî görüşlerden kurtulup Kur'ân ve Hadîs'e dönme gibi iddiaları varken, en kültürü inanca dâhil ederek akıp gitmekte olan hayatı, zamanın belirli bir dönemine hapsetme arzusu sebebiyle günümüz Müslümanları arasında ciddi sıkıntıların yaşanmasına sebep olduğunu örnek vermektedir.¹²⁵

Korkmaz, Selefî-Vehhâbîliğin beslendiği temel kaynakların, Ehl-i Hadîs, Ahmed b. Hanbel ve İbn Teymiyye gibi mercilerin dışında, daha çok siyasî ve kültürel etkenler olduğunu belirterek, Selefî-Vehhâbîliğin hakikatin geçmişte belirlendiği, dinin tamamlandığı düşüncesinin insanı âciz, şahsiyetsiz ve hiçbir şey yapmaya kabiliyeti bulunmayan zavallı bir varlık derecesine düşürdüğünü ortaya koymaktadır. Yine Korkmaz bu bakış açısının kendisi gibi düşünmeyenleri Ehl-i Bid'at gördüğünü ve hatta Ehl-i Bid'at'ın Ehl-i Kitap'tan daha şerli olduğunu, dolayısıyla Ehl-i Kitabın, malı ve canı haram iken, Ehl-i Bid'at'ın malı ve canının helal olduğunu düşündüklerini ortaya koymaktadır.¹²⁶

Korkmaz'a göre geçmişî kutsallaştırma esasına dayanan bu anlayış tarihi, dinin bir parçası haline getirerek, insanı bugünden koparıp, geçmiş ile gelecek arasındaki bir hayal âleminde dolaşım duran mecnuna çevirmektedir. Korkmaz, Selefî-Vehhâbîliğin kültürel olarak yaşanmış tecrübeleri dinileştirme çabası içinde olduğu için bu bakış açısının insanın yaratıcılık ve hürriyetini kısıtlayarak, insan aklının gelişimini engelleceğini ve böyle bir bakış açısıyla medeniyet kurmanın, gelecek nesillere yaşanabilecek bir ülke veya dünya bırakmanın, mümkün olmayacağını vurgulamaktadır.¹²⁷

Korkmaz, kültürü dinleştiren bu anlayışa göre, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber'in, Arap olmayan Müslümanlara örnek olmasının mümkün olmadığını, bütün bu özellikleri sebebiyle, böyle düşünenlerin hem tarihte hem de günümüzde Müslümanlardan hüsnü kabul görmediklerini bildirmektedir. Korkmaz mezhepçilik anlayışının kaynağını, hakikat benim bildiğimden ibarettir düşüncesi olarak tespit etmektedir.¹²⁸

4. Mezhepçilik Anlayışından Kaynaklanan Sorunlar

Korkmaz, her mezhebin Allah, Peygamber ve âhîret inancı konularında kendine özgü bakış açılarının olduğu ve bu farklılıkların sebeplerini ortaya koyabilmenin çözüme ulaşma noktasında önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Korkmaz'a göre her mezhebin

¹²⁵ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.36-37.

¹²⁶ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.39.

¹²⁷ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.39.

¹²⁸ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.40.

kendisini hakikatin merkezine oturtmak gibi bir eğilimi vardır.¹²⁹ Mezhepler isimlerini, görüşlerini, ilkelerini Kur'an, hadis veya ilk nesillere dayandırmak için Kur'an ve hadiste geçen bazı kelime ve kavramları kendi fikirleri çerçevesinde yeniden tanımlamışlardır. Mezhep mensupları düşüncelerini Peygamber'e, sahabeye veya tabiinden birine dayandırmakla kendi mezheplerinin diğer mezheplerden üstün olduğunu kanıtlamayı amaçlamışlardır.

Korkmaz, her mezhebin kendisini hakikatin merkezine oturtma eğilimini ve hakikat tekelciliğine soyunmasının yanlışlığını dile getirdikten sonra, mezhepçi bakış açısının, mensup olunan mezhebin en doğru görüş olduğu ve onun dışındaki mezheplerin yanlışlığı düşüncesine götürdüğünü vurgulamaktadır.¹³⁰ Kanaatimize göre bir mezhep mensubunun kendi mezhebinin görüşlerini savunması ve diğer görüşleri eleştirmesi müsamaha ile karşılanmalıdır. Ancak kendi mezhebinin görüşlerinin eleştirilmesine de aynı müsamaha ile yaklaşmalıdır. Eleştirdiği görüşleri ve uygulamaları da sansürlemeden birebir nakletmesi İslâm'ın hoşgörü anlayışına ve ilmî edebe daha uygun olacaktır.

Korkmaz'a göre, mezhepçilik anlayışının arka planında bir üstünlük duygusu bulunmaktadır. Dolayısıyla Korkmaz mezhepçilik sorunun dini olmaktan ziyade insânî bir sorun olduğunu ele almaktadır.¹³¹

5. Mezhepçilik Anlayışının Tezahürleri

Korkmaz, İslâm dininin, özü itibariyle birlik ve bütünlüğü esas alması ve kardeşliği tavsiye etmesine rağmen, birlik ve bütünleşme adına ortaya çıkan oluşumların bir süre sonra başka bir bölünmeye yol açtığını ve buna dış düşmanların değil bizzat Müslümanların sebep olduğunu söyleyerek, Müslümanların ancak kendi iç dünyalarını temiz ve düzenli bir hale getirerek bir inanç birliği sağlayabileceklerini vurgulamaktadır. Bu düşünceden hareketle mezhepçilik anlayışının sebep olduğu, içselleştirme, ötekileştirme ve dışlama şeklindeki tezahürleri üzerinde durmaktadır.¹³²

5.1 Hakikat Tekelciliği veya İçselleştirme

Korkmaz içselleştirmeyi "Kişinin kültürü ile ilgili, değer ve kuralları kendi kişiliğinde yoğurarak benimsemesi" şeklinde tanımlamaktadır. Korkmaz'a göre, insan kabullenmeyi öğrenmekle bir uyum mekanizmasına dâhil olmaktadır. Ancak mezhepçilik bakış açısının bir ürünü olarak içselleştirme, hakikatin kendi dini yapısı içinde temsil edilebileceği ve diğer oluşumların bundan nasibinin olmadığı veya olmaması gerektiği

¹²⁹ Korkmaz, *Küreselleşme ve Dini Değerler*, s.28.

¹³⁰ Korkmaz, *Küreselleşme ve Dini Değerler*, s.29.

¹³¹ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.30.

¹³² Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.40.

şeklinde kendini göstermektedir. Hatta Allah'a ve O'nun Peygamberi'nin yoluna ulaşmak isteyen bir Müslümanın, sadece o mezhep, tarikat ya da cemaate mensup olarak bunu başarabileceği fikrini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla o yapının mensubu olmayan kişinin dünyada bir savunanı kimi-kimsesi olmadığı gibi, kıyâmette de sahip çıkarının bulunmayacağı şeklinde inanılmaktadır.Oysaki İslâm dini herhangi bir mezhep ya da meşrebe mensup olmanın kurtuluşa ermiş olmanın garantisi olmadığını, Allah katında en makbul Müslüman'ın muttakîler olduğunu ilan eder.¹³³

Korkmaz, İslâm mezhepleri tarihine bakıldığında hemen hemen her mezhebin kendisini ehl-i hak veya ehl-i tevhid olarak tanımladığını ve bu anlayışın özünde bir hakikat tekelciliği ya da içselleştirme bakış açısının taşındığı için farklılıklara tahammül edilemeyeceğini açıklar. Kur'ân-ı Kerim'in ise hakikate ulaşmada çeşitli yolları ortaya koyduğundan, insanın Müslüman olması yada olmaması noktasında bile bir zorlamasının olmamasından hareketle hakikatin sübjektif değil, objektif ya da nesnel olmak zorunda olduğunu vurgulamaktadır.¹³⁴

5.2 İstismar veya Ötekileştirme

Korkmaz, biz kavramının olduğu yerde doğal olarak öteki kavramının bulunacağını, ve meseleye biz ya da onlar gözüyle bakınca da, hakikatin ne olduğunu, onun zatından ziyade biz ya da öteki kavramları tarafından belirleneceğinin altını çizmektedir. Korkmaz, ötekileştirmenin tabiatında doğal olarak istismar bulunduğunu, istismarın bulunduğu yerde de ötekileştirmenin bulunacağını ve kişinin en doğru bilgiye sahip olduğunu iddia etmesinin, kendisini haklı, yanlış bilgiye sahip olan ötekinin haksız olması gerektiği inancına götüreceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla günümüz İslâm dünyasında yaşanan siyasî karışıklıkların sebebi asla yöneticiler olmamakta, suçlu her zaman ötekisi veya başka birileri gösterilmektedir. Örnek olarak Afganistan ve Irak'ın işgalinde, Amerika tarafından el-Kâide tehlikesi kullanılırken, Tunus'taki karışıklıkların sebebinde en-Nahda, Mısır'da İhvân-ı Müslimîn benzeri sözde aşırı dinci hareketler, Libya'da el-Kâide, Suriye'de İsrail komplosu ve Yemen'de yine el-Kaide veya İran unsurları dile getirilmektedir.¹³⁵

Korkmaz, Kur'ân-ı Kerim'in örnek alınarak öteki görüş ve meşreplerden veya onların mensuplarından söz ederken iftira ve yalana başvurulmaması gerektiğini, kendi

¹³³ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşilik Geleneği ve İslâm*, s.40.

¹³⁴ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşilik Geleneği ve İslâm*, s.41.

¹³⁵ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşilik Geleneği ve İslâm*, s.42.

görüşlerini takdim etmek için başkalarının eksiklik veya zaaflarından yararlanmanın ahlâkî bir tutum olmayacağını altını çizmektedir.

5.3 Görmezden Gelme veya Dışlama

Korkmaz, bu kavramları, bir kimse veya bir toplumu, bir durum ve bir düşünceyi yok saymak şeklinde tanımlayarak bu tavrın ciddi anlamda ahlâk ve kişilik problemleri ile ilişkisinin olduğunu vurgulamaktadır. İslâm mezhepleri tarihi yazıcılığının temel kaynakları olan Makâlât ve Reddiye geleneğini bu zihniyetin örnekleri olarak görmektedir. Korkmaz, bu tutumun Din veya mezhepten öte, kişi ya da toplumsal psikolojilerin ürünü olarak ortaya çıktığını vurgulamaktadır.

Korkmaz, İslâm adaletinin, mezhepçilik anlayışından kaynaklanan görmezden gelme veya dışlayıcılık tavrını asla tasvip etmeyeceğini, İslâm'ın, ferdi esas ve muhatap olarak Allah ile kulun arasına herhangi bir engel, şefaatchi ya da aracıyı sokmayarak insana değer verdiğini dile getirmektedir.¹³⁶

Sonuç olarak Korkmaz mezhepçilikten kaynaklanan görüşlerin Müslümanların çoğunda görüldüğünü ve tek başına Müslüman olmanın bir insana, evrensel anlamda kaliteli olma garantisi vermediğini ve Müslümanların birçoğunun kendilerini farklı isimlerle tanımlayarak farklı iki ayrı dinin mensupları gibi davranabildiğini kaydetmektedir. Bu problemlerin üstesinden gelmenin yolunun da Kur'an'ı, Peygamber'i ve İslâm'ı önyargılardan uzak biçimde öğrenmekten geçtiğini belirtmektedir.¹³⁷

6. Alevîlik-Bektâşîliğin Güncel Sorunları

Ülkemizde Alevîlik-Bektâşîlik meselesi güncelliğini sürekli koruyan, gündemden düşmeyen bir alandır. Korkmaz'a göre Alevîlik-Bektâşîlik tarihsel bir miras olarak bu toprakların önemli tartışma maddelerinden biridir. Fitne odaklarının da yönlendirmesiyle akliselimden uzak yaklaşımlar ve cahillikten kaynaklanan hatalı yaklaşımlar, toplumun farklı kesimleri arasında çatışmaların çıkmasına ve büyümesine neden olmuştur. Korkmaz Alevîlik-Bektâşîlik geleneğinde bulunan olguların İslâm'ın temel esaslarıyla örtüştüğü değerlendirmelerini ortaya koyarak, Alevîlik ve Bektâşîliğin İslâm'ın ve Türkiye'nin temel unsurlarından birisi olduğunu tespit etmektedir.

6.1 Alevîlik ve Bektâşîliğin Dini Statüsü

Korkmaz, Alevî-Bektâşîliğin din, mezhep, tarikat, heterodoksi, ortodoksi ya da metadoksi mi olduğu gibi konuların tartışmalı olduğunu dile getirir. Ayrıca Alevî-Bektâşîliğin tarihinin Şîâ veya İsmâîlîliğin tarihiyle başlatılmasını doğru bulmamaktadır.

¹³⁶ Korkmaz, Sıddık. *Alevîlik, Bektaşilik Geleneği ve İslâm*, s.42.

¹³⁷ Korkmaz, Sıddık. *Alevîlik, Bektaşilik Geleneği ve İslâm*, s.42.

Korkmaz'a göre, Alevî-Bektaşîliği, Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim arasındaki iktidar mücadelesi çerçevesinde ele almanın haksızlık olacağını ve pek çok boyutun ihmal edileceğini söylemektedir. Alevî-Bektâşîlik ile ilgili Şeyh Safî ile ilişkilendirilen devasa bir yazılı edebiyatı görmezden gelmenin siyasete alet olmak olduğunu belirterek, Alevî-Bektaşîliğin siyasî menfaatlerden uzak kalınarak ve kendi öz kaynaklarına müracaat edilerek incelenmesinin, tartışılan konuların birçoğunun halledilmesine katkı sağlayacağına dikkat çekmiştir.¹³⁸

Korkmaz, Alevî isminin Türklerde ve Türk coğrafyasında değişik kullanımlarının olduğunu, Hz. Peygamberin, Hz. Ali'nin, Yahya b. Zeyd'in soyundan gelenlere ve Safevî yandaşlığı yapanlar için bu ismin kullanıldığını dile getirmektedir. Korkmaz, Alevîliğin, tek bir oluşumu ifade etmediğini "Alevî" kavramının birçok dini oluşum tarafından ortaklaşa kullanıldığına dikkat çekerek Sûfiler'in bu kavramı silsilesi, Hz. Ali kanalıyla Hz. Peygamber'e ulaşan Kâdirî, Mevlevî, Bektaşî ve benzeri oluşumların hepsine birden Alevî dediklerini örnek vermektedir. Ayrıca İslâm Mezhepleri Tarihi'nde de bu ismin, genel anlamda Şiâ'nın kollarından Zeydîyye, İsmâîlîyye, Oniki İmâmiyye, Nusayriyye ve diğer kolları için kullandığını söyleyerek bu kavramın anlam bakımından kullanıldığı kitleye, zaman dilimine ve coğrafyaya göre değişiklik gösterdiğini vurgulamaktadır.¹³⁹

Korkmaz, Alevî kavramının birçok dini oluşum tarafından ortaklaşa kullanıldığına bugün İranlılar'ın, Ali soyundan gelen kimseler için Alevî dediklerini, Anadolu ve Balkanlarda yaşayan Kızılbaş, Babaî, Işık, Abdal, Torlak, Hurufî, Kalenderî ve Bektaşî adıyla bilinen oluşumlar için de bu ismin kullanıldığını örnek vererek, Alevî-Bektaşîlerin bu kavramı tek bir kitlenin adı imiş gibi topluma sunma haklarının olmadığını vurgulamaktadır.¹⁴⁰ Korkmaz her oluşumun kendisini nasıl tanımlıyor ise öyle kabul edilmesini ve Alevî-Bektaşî çevrelerin hangi ocağa bağlı iseler (Hubyar, Erdebil, Hacı Bektaş, Abdal Musa, Kureyşan, Kızıl Deli Sultan vb.) kendilerini o şekilde tanıtmalarının en doğru olacağı kanaatindedir.¹⁴¹

Korkmaz, Alevîlik ve Bektaşîliğin dini statüsü konusunun çok önemli olduğunu bazı menfaat çevrelerinin, Alevîlik-Bektaşîliği ayrı bir din imiş gibi takdim ederek, bu yapı üzerinden özellikle ekonomik düzeyde çıkar sağlamaya çalıştıklarına dikkat çekmektedir. Esasen Alevî-Bektaşîliğin ayrı bir din olmadığını, aksine İslâm'ın özünden doğmuş, kendine özgü yapısı olan, ama hâlâ tanımı netleşmemiş bir oluşum olduğunu ortaya

¹³⁸ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.106.

¹³⁹ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.106.

¹⁴⁰ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.107.

¹⁴¹ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.107.

koymaktadır. Korkmaz, Alevîlik-Bektaşîliğin inanış ve yaşayış biçimlerinin azınlık statüsüne indirgenmemesi ve bu konuda suiistimallere izin verilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁴²

6.2 Diyanet ve Din Hizmetleri Meselesi

Korkmaz, Alevîlik-Bektaşîliğin Diyanet'te temsil edilip edilemeyeceği meselesinin, Diyanet'in yeniden yapılandırılması ve Alevîlerin temsil edilmesi, Diyanet'in kaldırılması, Diyanet'in kaldırılamaması ama Alevîlerin temsil edilmesi veya Alevî inanç bakanlığının kurulması başlıkları altında ele almaktadır. Ayrıca bu meselenin Lozan Anlaşması, Laiklik anlayışı, tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunu ve Diyanet'in yetkisini belirleyen kanunlar gibi yasal engeller açısından da incelenmesi gerektiğini dile getirmektedir.

Korkmaz'a göre Alevî-Bektaşîlerin Diyanet'te yer almasını engelleyen kendi iç sorunları da bulunmaktadır. Bu sorunlara Alevî-Bektaşîlerin hangi statüyle ve kim tarafından temsil edileceği, cem evlerinin dini, sosyal ve yasal statüsünün belirsizliği, siyasal ve ideolojik Alevî-Bektaşîlik tartışmaları ve istenilen dini hizmetlerin gerekçesi olmaması ve temsili gerektirmemesi gibi hususları örnek vermektedir. Korkmaz, Diyanet'te Alevî-Bektaşîliğin yer almasının, diğer dini gruplar tarafından da aynı hakların talep edilmesine ve Diyanet'in dini grupların mücadele alanı haline gelebileceği ihtimallerini de gündeme getirmektedir.¹⁴³

Korkmaz, her defasında Alevî-Bektaşîlerin Sünnî kesimi suçlamalarının sorunu çözemeyeceğini vurgulayarak, Diyanette temsil edilme talepleri Avrupa'da yaşayan vatandaşların orada gördükleri ilişkiyi örnek alma isteklerinden kaynaklandığını, ancak her iki toplumun sahip olduğu kültürel mirasın farklı olduğunu, birbirleriyle kıyaslanamayacak ekonomik, siyasî ve toplumsal dengelerin olduğunu hatırlarak bu isteğin gerçekleşmesinin zorluğuna dikkat çekmektedir.¹⁴⁴

Korkmaz, günümüzdeki mevcut olan Alevî-Bektaşî kurum ve kuruluşların arasında bile tam anlamıyla birlikteliğin bulunmadığını, birbirlerini suçlamak yerine Alevîlerin, Sünnîlerle beraber yaşama kültürünü geliştirmeye çalışmalarının daha faydalarına olacağı kanaatindedir. Ayrıca Alevîliğin Diyanet'te temsil edilmesinin birtakım yasal engeller yüzünden de mümkün olmadığını altını çizmektedir. Korkmaz, yasalara göre böylesine bir talebi dile getirebilmek için, herhangi bir azınlığa mensup olmak gerektiğini,

¹⁴² Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.108.

¹⁴³ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.108.

¹⁴⁴ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.109.

Alevîler'in dini ya da etnik bir azınlık olmayıp Müslüman olduklarını ve diğer Sünnî Müslümanlar gibi bu ülkenin bir parçası olduklarını değerlendirmektedir.¹⁴⁵

Korkmaz, Diyanet'in ister Sünnî olsun ister Alevî, bütün Müslümanların hizmetini yerine getirmesi gerektiğini, inananlar arasında herhangi bir ayırım yapmadan bütün Müslümanların lehine olacak çalışmalar yapmasını beklemenin daha doğru olacağını dile getirmektedir.¹⁴⁶

Korkmaz, camilerin daha fonksiyonel olarak kullanılabilceğini söyleyerek, bilhassa yatsı namazlarından sonra, bölgenin müftüsü veya imamının izni ile cem ayinlerinin de camide düzenlenmesini önermektedir. Tarihte, camilerin imaretleri, yanı başında medrese ve aşevlerinin bulunduğu örnekler vererek, bir caminin yanına bir de cem evi yaparak ikili görüntü oluşturmak yerine, her camiye aynı zamanda bir de cem evine dönüştürmeyi daha kullanışlı ve daha makul görmektedir. Ayrıca Korkmaz, Diyanet İşleri Başkanlığının din hizmeti alanındaki çalışmalarının kalitesini artırarak, Kur'an'da anlatılan ve Hz. Peygamber dönemindeki din anlayışının hâkim olduğu mezhepler üstü bir Müslümanlığın hizmetçisi gibi çalışmalar yapmasını talep etmektedir.¹⁴⁷

Kanaatimize göre camilerin aynı zamanda cem evine dönüştürülmesi fikri gerçeklikten uzak bir talep olarak görülmektedir. Nitekim Hz. Peygamber döneminde mescit bütün Müslümanları kucaklayan bir yapıdaydı. Ayrıca camilerin aynı zamanda cem evine dönüştürülmesi diğer tasavvufî oluşumlarında kendi ritüellerini camilerde icra etme isteğini ortaya çıkaracağından meseleyi daha karmaşık hale getirecektir.

6.3 Zorunlu Din Eğitimi Meselesi

Korkmaz, Resmî kurumlarda Alevî-Bektaşî bakış açısını yansıtan bir din eğitimi isteklerinin makul olmayacağını hatta bu tip bir uygulamanın Türkiye için, Sünnî-İslâm Din Dersi, Şîî-İslâm Din Dersi, Hanefî-İslâm Din Dersi, Şafîî-İslâm Din dersi, Alevî-İslâm Din Dersi veya Mevlevî-İslâm Din Dersi gibi istekleri de beraberinde getirerek din öğretimini daha problemlili bir hale getireceğini dile getirmektedir.¹⁴⁸ Din eğitimi ve öğretiminin, resmî okullarda verilmesi herhangi bir cemaat, mezhebin görüşüne indirgenmemesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca Türkiye ve çoğu İslâm Ülkelerinde namaz ve orucun uygulamalarının Hanefî mezhebine göre verilmesinin, o dersi Sünnî bir ders yapacağını belirterek namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetlerin hem Hz. Peygamber, hem de Hz. Ali zamanında, hiçbir tartışmaya mahal bırakmayacak biçimde

¹⁴⁵ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşilik Geleneği ve İslâm*, s.109.

¹⁴⁶ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşilik Geleneği ve İslâm*, s.110.

¹⁴⁷ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşilik Geleneği ve İslâm*, s.111.

¹⁴⁸ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşilik Geleneği ve İslâm*, s.112.

mevcut olduğuna ve bütün mezheplerce kabul edilen, mezhepler üstü ibadetler olduğunu örnek vermektedir.¹⁴⁹

Korkmaz, Alevî-Bektâşîlikte tarikat ayinlerine çocukların alınmaması örneğinden ve hareketle Alevî-Bektaşî öğretilerinin ilköğretim okullarında zaten okutulmaya müsait olmayacağı kanaatindedir. Hatta bu yüzden bazı Alevî topluluklarının zorunlu din dersinin kaldırılmasını talep ettiklerini aktarmaktadır. Korkmaz, devlet okullarının din öğretiminde, din alanında ortaya çıkan farklı yorumlara eşit mesafede durarak, bizzat o dinin kendisinin eğitimi ve öğretiminin yapılmasını istemektedir. Ayrıca Korkmaz, artık insanlar modern okullarda okudukları bilimle ters düşmeyen, aklın ve felsefenin verilerine aykırı olmayan bir din anlayışını öğrenmek istedikleri tezini ortaya koymaktadır.¹⁵⁰ Kanaatimize göre artık insanlar modern kültürün ortaya koyduğu küresel hayat tarzıyla ters düşmeyen, arzu ve isteklerine müsaade eden bir din anlayışı istemektedirler, hatta aksi durumda dini inkâr etme yoluna dahi gitmektedirler. Dolayısıyla din eğitiminde, dinin yorumlanma şekillerinden ziyade dini niçin öğrenmesi gerektiği hususu öncelenmelidir.

6.4 Yazılı Kaynaklar Sorunu

Korkmaz, Alevî-Bektâşîlik konusundaki çalışmaların daha çok sözlü geleneğe (şiiir, gülbank, deyiş vb.) yöneldiğini bu oluşumları iyi tanımak için yazılı kaynaklarına müracaat etmenin gerektiğini vurgulamaktadır. Ayıca Alevî-Bektaşî külliyyatının tek yazılı kaynaklarının Buyruklar'dan ibaret olmadığını bu alanda Cönknâmeler, Fütüvvetnâmeler, Vilayet-nâmeler, Menâkıplar, Makâlâtlar, Tercümânlar, Adâb ve Erkannameler, Ayin-i Cem Risâleleri, Divanlar, Gülbenkler ve Cabbâr Kulu gibi eserlerin de bulunduğunun altını çizmektedir. Korkmaz adı geçen eserlerin, bir dinin temel kaynağı olma özelliğini taşımadıklarını, İslâm'ın temel kaynağının Kur'ân-ı Kerîm olduğunu ve bu kitabın da Sünnîlerin tekelinde olmadığını dile getirir.

Korkmaz, çağımızda Kızılbaş Alevîler arasında Kur'ân-ı Kerîm ve Kumru kitabından sonra en çok okunan kitapların başında Buyruklar'ın olduğunu tespit etmektedir. Korkmaz, göre bu eserlerin bazı yabancı akademisyenleri iddia ettikleri gibi Kızılbaş Alevîlerin kutsal kitabı değil, inanç, ibadet ve ahlâk konusunda temel kuralları barındıran ilmihal özeliği taşıyan eserlerdir. Buyruk kitaplarının anonim olduğunu ve bu eserlerin XVI. asırdan itibaren yazıya geçirildiğini dile getirmektedir.¹⁵¹

¹⁴⁹ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.112.

¹⁵⁰ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.113.

¹⁵¹ Korkmaz, *Alevîlik, Bektaşîlik Geleneği ve İslâm*, s.115.

Korkmaz, kültürel farklılıklarımızı birer zenginlik olarak görmeyi vurgulayarak İslâm'ın iki temel kaynağı olan Kur'ân ve Peygamber'in sünnetine dönerek, İslâm'ı mezhepler üstü bir bakış açısıyla anlamaya ve anlatmaya çalışmamız gerektiğinin altını çizmektedir. Farklılıkları çatışmaya dönüştürmenin hiçbir fayda sağlamayacağını, Avrupa ve oryantizmin sürekli farklılıkları öne çıkararak bunu kendi menfaatleri için kullanmak istediklerini vurgulamaktadır.¹⁵²

---

¹⁵² Korkmaz, Alevîlik, *Bektaşilik Geleneği ve İslâm*, s.115.

SONUÇ

Sıddık Korkmaz, modern dönem İslâm Mezhepler Tarihçilerinin önemli isimlerinden biridir. Yaptığı bilimsel çalışmalar, ortaya koyduğu değerli eserleri ile bir ilim adamı olarak İslâm Mezhepleri Tarihi alanına büyük katkıları olmuştur. Korkmaz'ın yaptığı bilimsel çalışmalar, yazdığı kitaplar, makaleler, yaptığı çeviriler, söyleşiler, katıldığı tv programları ve birçok türde eser onun bu alandaki yetkinliğini ortaya koymaktadır. Korkmaz, mezheplerin dini nitelikli beşerî oluşumlar olduğuna işaret ederek, mezheplerin tarihsel gelişimini Kur'an ve Sünnet'in mesajlarıyla irtibatlandırmaya çalışmıştır.

Korkmaz'ın çalışmaları İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik, Şiâ, Alevîlik-Bektâşîlik ve Selefilik alanlarına yoğunlaşmıştır. Korkmaz'ın çalışmaları incelendiğinde onun en önemli çalışma alanlarından birinin Şîilik ve Alevîlik olduğu görülmektedir. Korkmaz'ın, Alevîlik, Bektâşîlik Geleneği ve İslâm, Şiâ'nın Oluşumu Hz. Ali'nin Vasiliği Düşüncesi, adlı seleri bu konu ile ilgili araştırma yapan kişilere kaynak niteliği taşımaktadır. Korkmaz'ın yaptığı bu çalışmalar günümüzde Şîiliğin ve Alevîliğin anlaşılması, güncel sorunlarının değerlendirilmesi gibi konulardaki fikirler, sorunların çözülmesi konusunda önemli bir gayret teşkil etmektedir. Güncel sorunlara çözüm önerileri sunan bu çalışmalar, mezhep temelli çatışmaların azaltılması ve mezhepler arası anlayışın geliştirilmesi adına büyük önem taşımaktadır.

İmam Mâtürîdî'nin düşüncelerini daha derinlemesine inceleyen Korkmaz, bu önemli şahsiyetin akıl ve bilime dayalı yaklaşımını günümüze taşıyarak İslâm Mezhepleri Tarihi alanında yeni yaklaşımlar geliştirmiştir. Akla verdiği önem ve metodolojik titizliği, Korkmaz'ın çalışmalarını hem klasik hem de modern perspektiflerle zenginleştirmiştir. Korkmaz, İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik üzerine yaptığı çalışmalarla, İmam Mâtürîdî'nin düşüncelerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuş, bu alanda yeni yaklaşımlar sunmuştur. Onun akla ve bilime verdiği önem, mezhepler tarihine olan bakış açısını şekillendirmiştir. Yenilikçi ve modern yaklaşımlarıyla, Mezhepler Tarihi alanına katkıları sadece akademik camiada değil, güncel tartışmaların çözümüne yönelik fikirlerde de kendini göstermektedir.

Bu tez, Sıddık Korkmaz'ın bilimsel mirasını ve mezhepler tarihçiliğine olan katkılarını ele alarak, onun özgün yaklaşımını ve çözüm önerilerini detaylı bir şekilde incelemiştir. Çalışma, sadece Korkmaz'ın akademik başarılarını ortaya koymakla

kalmamış, aynı zamanda onun eserlerinden yola çıkarak İslâm Mezhepleri Tarihi'nin modern tartışmalara ışık tutabilecek potansiyelini de gözler önüne sermiştir.

Bu çalışma, Korkmaz'ın mezheplerle ilgili düşüncelerini, sorunlara yönelik çözüm önerilerini ve bu alandaki öncü rolünü vurgulamakta, onun İslâm Mezhepleri Tarihi alanındaki bilimsel mirasına dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim

“Kitap, Tez, Sempozyum Değerlendirmeleri”, AÜİFD, (2005).

Akbulut, Ahmet, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*. İstanbul, Otto Yayınları, 2011.

Akın, Murat, *Vehhâbilikte Tevhid ve Şirk*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Aksaray Haber,” Trafik kazasında hayatını kaybeden dekan Sıddık Korkmaz son yolculuğuna uğurlandı.” Erişim 26 Haziran 2022. <https://aksarayhaber68.com/haber>.

Aydın, Mehmet. *Dinler Tarihi'ne Giriş*, Konya: Litera –Türk Yayınları, 2015.

Aydınlı, Osman, *Mu'tezili İmamet Düşüncesinde Farklılaşma Süreci*. Ankara, Araştırma Yayınları, 2003.

Bozkurt, Hatice. *Ethem Ruhi Fığlalı'nın Mezhepler Tarihçiliği*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Büyükkara, Mehmet Ali. *Çağdaş İslâmî Akımlar*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2016.

Çalışkan Başer, Hatice Merve. “Sıddık Korkmaz, İmam Mâtürîdî'nin İzdüşümü.” *Mizanü'l-Hak: İslâmî İlimler Dergisi* 9 (Aralık 2019), 319-323. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mizan/issue/51643/640749>

Demir, Mehmet . "Sıddık Korkmaz. Karizma Dinarlığı)" *Şiilik Araştırmaları Dergisi* / 30 Haziran 2020): 104-107.

Doğan, Recai, “Öğrencilerinin gözünden Prof.Dr. Hasan Onat ‘İlme ve İnsanlığa Adanmış Bir Hayat’”, *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, (Bahar 2021).

Ebu Zehra, Muhammed, Ebu Zehra, İslâm'da Siyasi ve İtikadi Mezhepler Tarihi, çev. Hasan Karakaya-Kerim Aytekin, İstanbul 1983.

Ebu Zehra, Muhammed. *İslâm'da Siyasi ve İtikadî Mezhepler Tarihi*, çev. Ethem Rûhi Fığlalı-Osman Eskicioğlu. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1970.

Erdem, Muharrem. *Alevî-Bektâşî Menâkıbnamelerine Göre Alevîlik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Evkuran, Mehmet. “Bitmeyen Bir Yolculuk Olarak Dostluk Üzerine -Sıddık Korkmaz ile Dostluğumuzun Tükenmez Anısına-” *Mîzânü'l-Hak: İslâmî İlimler Dergisi* 15 (Aralık 2022), 647-659.

Fığlalı, Ethem Ruhi. *Bâbîlik ve Bahâîlik*. Ankara: TDV Yayınları, 1994.

Gölcük, Şerafettin-Toprak, Süleyman. *Kelâm*. Konya: Tekin Yayınevi, 6.Basım, 2001.

- Karadere, Züleyha. *Yusuf Ziya Yörükân ve Mezhepler Tarihçiliği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Kızılyar, Zeynep . "Sıddık Korkmaz, Muhammed Davud Hacızâde." Nasihatnâme (Pendnâme)" *Mizanü'l-Hak: İslâmî İlimler Dergisi* / 15 Haziran 2019)
- Koçak, Ebru, Muhammed Tavid Tancî ve Mezhepler Tarihçiliği
- Korkmaz, Sıddık, "Kitap Tanıtma", AÜİFD, (2002).
- Korkmaz, Sıddık, ed. *İmam Mâtürîdî'nin İzdüşümü*. I. Baskı. Ankara: Fecr Yayınları, 2019.
- Korkmaz, Sıddık. "Alevîlik Bektâşîlik Yazıları, Alevîliğin Yazılı Kaynakları, Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46, sy. 2 (Ağustos 2005): 319-28.
- Korkmaz, Sıddık. *Alevîlik, Bektâşîlik Geleneği ve İslâm*, İstanbul: İz Yayınları, 2016.
- Korkmaz, Sıddık. Hacızade, M. Davud. *Nasihatname*, İstanbul: İz Yayınları, 2019.
- Korkmaz, Sıddık. *İmam Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, İstanbul: İz Yayınları, 2021.
- Korkmaz, Sıddık. *Karizma Dindarlığı, Şîlik Üzerine Araştırmalar* Ankara: Fecr Yayınları, 2016.
- Korkmaz, Sıddık. *Küreselleşme ve Dini Değerler* Ankara: Eskiyeeni Yayınları,2020.
- Korkmaz, Sıddık. *Şiâ'nın Oluşumu Hz. Ali'nin Vasiliği Düşüncesi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Korkmaz, Sıddık. *Tarihin Tahrifi İbn Sebe Meselesi*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2005.
- Korkmaz, Sıddık. *Türklerin İslâm Düşüncesine Katkıları*, İstanbul: İz Yayınları, 2021.
- Korkmaz, Sıddık. "Hacı Bektaş Velî Öğretisinde İtikadi Unsurların Menşei". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 59 (Eylül 2011), 119-134.
- Kutlu, Sönmez. *İslâm Düşünce Ekolleri*. Ankara: Ankuzem Yayınları, 2006.
- Kutlu, Sönmez. *Alevîlik-Bektâşîlik Yazıları Alevîliğin Yazılı Kaynakları Buyruk (Tezkire-i Şeyh Safî)*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006.
- Müslim, *Sahih-i Müslim*.
- Nevbahti, *Fıraku's-Şiâ*, çev. Hasan Onat-Sabri Hizmetli-Sönmez Kutlu. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004.
- Onat, Hasan. Kutlu, Sönmez, v.dğr. *İslâm Mezhepleri Tarihi*. Ankara: Grafiker Yayınları,1. Basım, 2012

Öztürk, Yunus. "Sıddık Korkmaz,." Tarihî Tahrîfî İbn Sebe Meselesi" *İslâm Araştırmaları Dergisi* / 5 Aralık 2016): 48-50

Şehristani, Ebu'l-Feth Abdulkerim. *el-Milel ve'n Nihal*. çev. Mustafa Öz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.

Teber, Ömer Faruk-Tan, Muzaffer. "Sıddık Korkmaz'ın Akademik Çalışmalarına Dair Bir Değerlendirme". *Mizanü'l-Hak: İslâmî İlimler Dergisi* /15,(2022),661-671.

Tirmizî, İman.

Yılmaz, Hatice Asya. *Çağımız Türkiye'sinde Mezhepler Tarihçiliği (Sönmez Kutlu Örneği)*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

EKLER

Ek-1. Sıddık Korkmaz'ın eşi Yasemin Korkmaz ve Oğlu Taha Eyup Korkmaz ile yapılan röportaj.

1.Korkmaz'ın çocukluğu ve gençlik yılları nasıldı? Hangi şehirde doğdu, nasıl bir ortamda büyüdü?

11 kardeşin en küçüğü olarak köyde doğdu. Aksaray'a bağlı olan bu köyün eski ismi ile Kabakulak, yeni ismi ise Sarayhandır. İlkokulu Aksaray'da okudu. Ortaokulu ve İmam Hatip Lisesinin bir kısmını Aksaray İmam Hatip Lisesi'nde, bir kısmını parasız yatılı olarak Kayseri Develi İmam Hatip Lisesi'nde okudu. 11-12 yaşlarında iken babası vefat ettiği için yaz tatillerinde genelde çalışarak okul harçlıklarını biriktirmeye çalışmış.

2.Eğitim hayatında hangi faktörler onu etkiledi? Ailesinden ya da çevresinden kimlerin rolü oldu?

Develi İmam Hatip Lisesi'ndeki arkadaşları ile sonradan da çok görüşürdü. Onlarla güzel bir ders çalışma ortamı olmuş. Okuması noktasında Develi İmam Hatip Lisesi'ndeki ve Erciyes İlahiyat Fakültesi'ndeki hocalarının etkisi çok olmuş.

3.Korkmaz'ın aile hayatı nasıldı? Çalışmalarına nasıl yansıyan bir aile ilişkisi vardı?

Ailesiyle sıkı sıkıya bağlı olan Sıddık Korkmaz sadık bir eş ve şefkatli bir babaydı. Günlük olarak tüm aile ile ilgilenir ve durumlarını öğrenirdi. Aynı zamanda tüm ailenin eğitim faaliyetleriyle özel olarak ilgilenirdi. Yıllarca Mesnevi, Kütüb-i Sitte gibi klasik eserleri ailesiyle birlikte orijinal dillerinden okuyarak çevirilerini ve açıklamalarını yapmış olan Korkmaz, özellikle bu konuda onlara destek olurdu. Kendisi "Gerekirse sizin eğitiminiz için ceketimi dahi satarım yeter ki siz eğitim öğreniminize gereken ilgiyi gösterin" diyen Korkmaz eğitim dışında da birçok farklı konuda onlarla görüş alışverişi içinde olup kendini geliştirmekten büyük keyif alırdı.

4. Korkmaz'ın akademik kariyeri üzerinde ailesinin nasıl bir etkisi oldu? Onu en çok destekleyen kimdi?

Akademik kariyer yapanların çok çalışması ve okuması gerektiğinden kendi ailesiyle çok ilgilenme fırsatı olmadığı için çocukların bakımıyla ve ev ihtiyaçları ile genelde eşi olarak ben ilgileniyordum. Akademik çalışmalarında ve her konuda ailesi olarak destek olmaya çalıştık. Hatta yazılarını dahi okur, oğullarım da dahil olmak

üzere bende fikir üretirip olup olmadığını söyledik. Onu en çok destekleyen eşi olarak ben ve iki oğlumdu. Günlük kendisini motive eden alışkanlıkları çok iyi bildiği için çok samimi olduğu arkadaşları ile sürekli fikir alışverişi yaparak birbirlerine hangi kitapları okumaları gerektiğini söylerlerdi. Çok kitap okurdu hatta ileriki aşamalarda özellikle 40 yaşından sonra gözünden rahatsızlandığı için artık gözlük takmaya başladı. Dekanlık görevine başladığında artık gözlükte rahatsız etmeye başladığında artık okumak yerine dinleyerek kitap okumaya başladı. Ailesi her zaman arkasında olan Korkmaz, eşi ve çocuklarından çalışmalarında hep tam destek görmüştür.

5. Korkmaz'ın günlük yaşantısında onu motive eden, besleyen alışkanlıkları nelerdi?

Sıddık Korkmaz genel olarak hep akademik araştırmaları ve çalışmaları üzerine düşünen biriydi. Özellikle farklı hususları birlikte inceleyebilir olması farklı bir işle uğraşırken bile incelediği bir olaya yeni bir bakış açısı getirmesini sağlardı. Günlük rutin olarak uzun yürüyüşler yapan Korkmaz, bu yürüyüşlerinde aile bireyleri ya da dostlarıyla birçok konuyu tartışır hasbihal ederdi. Haftalık olarak da İzmir esnafı ile bir araya gelerek birçok günlük olay ve dini mesele hakkında aydınlatıcı bilgiler verirdi.

6. Onu en çok mutlu eden, ilham veren olaylar nelerdi?

Köyde doğması ve çocukluğunun ilk kısmını Aksaray'da Sarayhan Kasabası'nda geçirmiş olması onun doğa ile olan ilişkisini ve bakış açısını önemli ölçüde etkilemiştir. Doğayı yaratıcının tuvali olarak gören Korkmaz, birçok olayı da bu göz ile inceleyebilmiş ve analiz edebilmiştir. Özellikle doğa metaforlarını inceleyen ve bunu zorlanmadan yapan Korkmaz, aynı zamanda düzenli çalışma ve azmi hayatının merkezine koymuş birisiydi. Dolayısıyla bu değerler ölçüsünde başarılı olan insanlara hem büyük saygı duymuş hem onları desteklemiş hem de tarihteki ve çevresindeki böyle insanlardan ilham almıştır.

Ayrıca yurt dışı gezileri çok olurdu. Bu gezilerde okuduğu yerleri yerinde görmek, okuduğu kitapların yazarları ile tanışabilmek onun en büyük ilham kaynağıydı. Yurtdışı görevine gönderildiği zaman o kadar memnuniyetle giderdi ki neredeyse vefat etmese dünyanın tüm şehirlerine gidebilecek kadar motivasyonu yüksek olurdu.

7. Sıddık Korkmaz, öğrencilerine ve akademik çevresine nasıl yaklaşırdı?

Oldukça sakin ve sıcakkanlı olan Korkmaz, öğrencilerine de ailesinin bir parçası gibi yaklaşırdı. Birçok öğrencisinin akademik bir kariyer çizmesine vesile olmuş olup aynı zamanda öğrencileri arasında ihtiyaç sahibi olanlar için de imkanlar sağlamayı ihmal etmemiştir. Ömrü boyunca elindeki imkanlar arttıkça öğrencilere yardımcı olabilmek için daha fazla çabalamıştır. Akademik camiada da oldukça sevilen ve aktif olan Sıddık Korkmaz özellikle gittiği sempozyumlardaki açık iletişimi sayesinde geniş bir çevreye ve farklı dallardan dostlara sahipti. Doktorasında danışman hocası olan Gazi Üniversitesi Çorum Eski Dekanı merhum Prof. Dr. Hasan Onat, Katip Çelebi Üniversitesi Rektörü sayın Prof. Dr. Saffet Köse, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, sayın Prof. Dr. Mehmet Evkuran, Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi eski dekanı sayın Prof. Dr. Dekanı Mahmut Çınar ve daha bir çok hoca Korkmaz'ın samimi dostuydu.

8. Onun çalışmalarının en önemli mirası sizce nedir? Ailesi olarak bu mirası nasıl koruyup geliştiriyorsunuz?

Sıddık Korkmaz'ın mirası Cumhuriyet değerleri ve imkanları ile yetişmiş bir birey olarak vatanına ve milletine hizmet etmektir. Parasız yatılı olarak imam hatip mezunu olan burslarla ve dualarla okumuş biri olarak vatana millete olan borcunu hiç unutmamış olan Korkmaz bunu da ailesine her zaman belirtmiştir. Edindiği ilmi her zaman paylaşma derdiyle yanıp tutuşan daha fazla bireyin imkanlara sahip olması için çabalayan biri olarak ailesi de aynı niyetle çalışmaya devam etmektedir. Eşi halen Katip Çelebi Üniversitesi'nde Kuran öğretimi ile ilgilenirken büyük oğlu Ziraat Bankası'nda müfettiş olmuştur. Ortanca oğlu ise babasının izinden öğretim üyesi olmak için yüksek lisans çalışmalarını sürdürmektedir. Küçük oğlu ise halen orta öğrenimde tahsiline devam etmektedir.

Ek-2. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesine 13.02.2019'da Dekan olarak atanması sonrası rektör Prof. Dr. Saffet Köse ile devir teslim töreni ve makamda ilk günü.

Ek-3. Dekan Korkmaz, İKÇÜ İslâmî İlimler Fakültesinin İlk Mezunlarının Töreninde
23.06.2019

Ek-4.Siddık Korkmaz Tac Mahal’de

Ek-5. Korkmaz, NEÜ İslâm Mezhepleri Anabilim Dalı Öğretim Üyeleriyle Selçuk İslâmî İlimler Fakültesine dekan olarak atanan Seyit Bahcivan'ı ziyarette
16.07.2018

Ek-6. Ankara Kemalpaşa Sempozyumundan Bir Kare, 13.05.2022

Ek-7. Siddık Korkmaz merhumun Aksaray merkezde kılınan cenaze namazı

